

*Духани шыңның ұлы
сатысы*

ҚЫЗМЕТ

Сәлихан Әбул Тәпәш

Алматы, 2014

УДК

ББК

Т

Аударған: Хайреттин Өзтүрк

Топбаш О.Н.

Рухани шыңның ұлы сатысы — ҚЫЗМЕТ.

Алматы, «Хикмет» баспа үйі, 2014, - 214 бет.

ISBN:

Исламтанушы ғалым Осман Нұри ТОПБАШ ұстаздың түрік тілінде жазған «**Manevi Zirvelerin Ulvi Basamağı HİZMET**» атты кітабы «Рухани шыңның биік сатысы — ҚЫЗМЕТ» деген атпен қазақ тіліне аударылды.

Бұл шығарма еліне, дініне, Отанына, халқына қызмет студі мақсат тұтқан қызметжанды ержүрек азаматтарға үндеулер жасап, қызметтің оңды да табысты болуына қажетті шарттар мен жағдайларға шолу жасайды. Құран мен Сүннеттен мысалдар келтіре отырылып, оқырман қауымның назарына ұсынылған.

УДК

ББК

ISBN:

Духани шыңның биік

сатысы –

ҚЫЗМЕТ

Осман Нұри **ТОПБАШ**

АЛҒЫ СӨЗ

Біздей әлсіз құлдарын иман нығметімен абыройға бөлеген Рахман, Рахим Аллаһ Тағалаға шексіз хамдү сәнә/мадақ-мақтаулар болсын!

Күллі әлемге рахмет шуағы ретінде жібе-рілген, ғаламның мәңгілік мақтанышы — Пайғамбарымызға сансыз салауат пен сәлем болсын!

Сенімдегі Исламның рухы мен өзегі тәухид, яғни Аллаһтың бір және жалғыз екені, амалда — әдептілік пен тура жол ұстану, мархамат болып табылады.

Мархамат — иманның алғашқы жемісі. Одан алыс жүрек адамдық сипат пен қасиетінен айрылып, ұждандық сезімдерден жүрдай қалғаны дегені. Күллі жақсылықтың басы — бисмилләһ пен Құран Кәрімнің алғашқы, беташар сүресі — Фәтиха сүресі Аллаһтың шексіз рахметі мен мейірімін білдіретін «**Рахман**» және «**Рахим**» есімдерімен

басталады. Ардақты пайғамбарлардың, қадірменді сахабалардың және Хақ достарының өмірлері мархамат көріністеріне толы.

Мархаматтың ең керемет, ең кемелді көріністерінің бірі — мал мен жан, білім мен ғылым, парасат, қабілет пен уақыт сияқты өз бойымыздағы һәм қолымыздағы барлық нығметтерден **«инфәқ»** жасау.

Терең ойлай білетін, нәзік те көркем адам жетілтіру арқылы тыныш, бақытты да абзал тұлғаларға толы қоғам өмірін қамтамасыз ету — діннің негізгі мақсаттарының бірі болып табылады. Бұл жағдайдың қоғамда бүршік жарып, өз шыңына жетуі тек көңілдердің мархамат пен шапқат сезімдерімен кемелденуі және мұның ең көркем көріністері болып табылатын инфәқ пен қызмет арқылы мүкін болмақ. Сонымен қатар бұлар құлдың Рабысына деген ең маңызды шүкірлік борышы болып табылады.

Шынайы махаббаттың ең үлкен белгісі — пидашылдық. Сүйген жан махаббаты мейілінше сүйіктісінің жолында пидашыл болуды зауық пен ләззат әрі міндет деп қабылдайды. Осыған орай, мұминнің Аллаһқа деген махаббатқа толы жүрегі Жаратушы Иеге деген құрметі үшін бүкіл жаратылысты шапқатпен, мархаматпен қамтып, құшақтауы тиіс.

Расында, ардақты ата-бабаларымыз мұқтаж адамдардың мәселелерін шешіп, мархамат пен махаббатты және өзгеге қызмет көрсетуді Аллаһтың жаратылысы ішіндегі әлсіз жануарлар мен өсімдіктерді де қамтитындай етіп, кең ауқымда істеген. Бабаларымыз жеткен бұл деңгейге бүгінгі күннің өзінде дүниенің еш жерінде әлі ешкім жете алмаған. Сондықтан абырой мен атаққа толы тарихымыздан алатын адамгершілік пен абзалдық үлгілеріміз өте көп.

Олар «**құрметті әлсіздер**» деп атаған ақыл-ес ауруларын асқан әдептілікпен құрметтей отырып, аңның етімен қоректендіру, иләни әндердің мақам-ырғағымен, мәнерімен емдеу сияқты әлі күнге түсінік жете алмаған деңгейдегі мархамат пен махаббат, мәдениет деңгейіне жеткен.

Алапеспен ауыратын жұқпалы да қатерлі ауру адамдар сияқты қоғамнан шеттетілгендерге Ислам уақыф/қор мәдениетінде аялы алақан ретінде мейірім қолы созылып, олардың әртүрлі бағым-күтімін мойнына алған «**Міскіндер/жоқшылдар тәккәсі**» деп аталатын қайырымдылық мекемелері ашылған.

Мұсылман бабаларымыздың ғимарат шатырларына құстар паналасын деп «**құс ұяла-**

рын» жасап, уақытында көше алмаған жаралы ләйлектер үшін уақыфтар/қорлар құрған осындай іс-шараларын үйрену біздің деңгейімізді олардың өлшемдерімен бағалай білу үшін өте маңызды жай болып табылады.

Екіншіден, мархамат пен махаббатты уақыф/қор қызметтеріне үлгілі өлшемдермен шағылыстырған бабаларымыз бейшаралар мен пақырлардың, тұл жетімдердің абыройы мен қасиеттерін қорғау үшін де сақ болып, барынша әдепті, тәрбиелі жол ұстанған. Садақаны берген мен алған адамдар бір бірін көріп қалмауын, танымауларын қамтамасыз етіп, мешіттерге **«садақа тастары/сандығын»** қоюлары, мұқтаж жандар мен шейіт отбасыларына берілген ыстық тамақты олардың абыройын түсірмеу үшін қараңғы түнде тарату сияқты әдепті ұстанымдар мархамат пен махаббаттың керемет үлгісі болып табылады. Тіпті, үйдегі қызметшілер байқаусызда заттарды сындырып немесе бүлдіріп алса, олардың заттың құнын төлеу үшін арнайы уақыф/қор құрулары қазіргі таңда біздерді қайран қалдыратын қиял жетпес сезім тереңдігін көрсетеді.

Осындай адамдық қасиет пен абыройының ұлылығын бағалай білу үшін маңыздылықпен еске алынуы керек өмірлік дәстүрлер болып табылады.

Жоғарыда келтірілген бірнеше мысал барлық бұл фәйізді ұлы істер, әрине, алдымен оларды орындайтын пидашыл да үлгілі қызмет адамдары арқылы ғана іске аспақ. Яғни, барлық жақсы істердің нәтижесі оларды орындайтын адамдардың рухани жағдайы мен ақыл деңгейлеріне байланысты.

Сонымен қатар адамның жүрек деңгейінің биіктігі, әдебінің һәм ахлағының кемелденуі дінге деген махаббатпен ұстануына байланысты. Осылай қабілетті, әдепті, ақылы жетілген кәміл адамның қолына тапсырылған істер аса кемелділікпен аяқталады. Ал, керісінше, нәпсіқұмарлықтың иірімінде пұшайман һәм масқара болған адамдарға тапсырылған істер адамдарға «қап!» дегізіп, шек-сіз қайғымен аяқталады.

Даналар «Кем алатпен (жаман құралмен) кемелдік іске аспайды» деген екен. Бұл өлшем заттық тұрғыдан да, рухани тұрғыдан да шындық болып табылады. Сондықтан Аллаһ жолындағы қызметтер мен іс-әрекеттерді рухани тұрғыдан шала күйде орындауға тырысу «қасыңды көрсетейін деп, кө-зіңді шығарып алу» дегендей, жағымсыз нәтижелер тудыруы мүмкін.

Аллаһ разылы үшін жасалатын қызметтерді **«рухани шыңның биік сатысы»** деп

іске асыра білу үшін іші мен сырты, ғылым мен парасат, ақыл мен көңіл, дүние мен ахирет сияқты заттық һәм рухани арнаны қамтамасыз ететін қос қанатты әдептілікпен, өлшемдермен тепе-тең орындау — өте маңызды жағдай. Өйткені бір қанаты бар құстың ұшуы мүмкін емес. Ұлы да күшті сапалы қызметтер тек заттық һәм рухани тұрғыдан жақсы жетілген, лайықты тұлғалардың қолымен іске асады.

Құрметті оқырмандар!

Осы аталған ақиқаттар аясында жазылған бұл шығармамызда қызмет керуенінің қайсыбір сатысы мен орнында болмасын, әр «қызмет қаһарманының» бойында болуы тиіс сипаттар мен қасиеттерді және де міндетті шарт — әдептілік өлшемдерін қолға алуға тырыстық. Бұл еңбекте бұрын жарық көрген шығармаларымызға қайта шолу жасай отырып, қосымша мәліметтер енгізіп, «**қызмет**» тақырыбын кең ауқымда талқылауға тырыстық.

Раббымыз Өзінің разылығы жолында басатын әр қадамымызды, жасаған қателіктерімізге қарамай, ілтипатымен һәм жақсылығымен қабыл алсын! Баршамызды разылығына дәнекер болатын қайырлы қызметтер мен істер жасауға күш-қуат берсін! Бәрімізге екі дүние бақытына жеткізетін берекелі қызмет өмірі сыйласын!

Әмин!..

Осман Нұри ТОПБАШ

Ыстанбұл/2014

Қызмет

Қызмет етуші жүрек
қаһармандары аспандағы ай
мен күнге ұқсайды. Сондықтан
жасырын, көлеңке жердегілердің
өзі олардың арқасында жанданады.
Олар айналасына жарық түсірген
сайын өздерінің жарығы мен
жылтыры да арта түседі. Яғни
қызмет бір жағынан өзгелерге
пайдасын тигізсе, екінші жағынан
қайраты мен ықыласына
қарай қызмет көрсеткендердің
дәрежесінің көтерілуіне
дәнекер болады. Тіпті, қызмет
көрсеткендер қол жеткізетін
пайда қызмет қабылдағындардың
алған пайдасынан әлдеқайда көп,
артық болады.

ҚЫЗМЕТ

Қызмет — Аллаһ Тағаланың бізді, құлдарын жауапты қылған қоғамдық құлдық міндеті. Мүминнің өмірі жаратылысқа қызмет арқылы мағына тереңдігіне, берекет пен ұлылыққа бөленеді. Фәни болмысын Аллаһ жолындағы қызметке атаған адам өлімі жоқ рухын мәңгілік азат еткен болады.

Ішкі жан-дүниесін кемелдеңдірген мүмин нәпсіқұмарлығынан құтылып, мүмин бауырларының дерттеріне дәрмен беретін шараларды үнемі іздеу үстінде. Егер дін бауыры сырқаттанып қалса, оған шипа табу үшін қызмет етіп, қайрат көрсетуді өзі үшін ерекше нығмет деп біледі. Ғаріп пен жалғыздардың, бейшаралардың қасынан табылып, уайым-қайғылардың жанында жүреді. Бауырларының дертіне ортақтасып, олардың қиыншылықтарын сейілту үшін қолынан келгенін аямайды. Өйткені иман парасатына ие әр мүмин бұл дүниеде естен шығармайтын ең маңызды мәселелердің мәңгілік өмірге, яғни ахиретке

байланысты мәселелер екенін толық түсінеді. Сондықтан фәни және дүниелік мәселелерді шешудегі көрсеткен қайратынан да үлкенін ахирет мәселелері үшін көрсетеді.

Ахирет қиыншылықтарынан құтылудың ең маңызды жолы — иманның алғашқы жемісі болып табылатын шапқат пен мархаматтың ұждандық жауапкершілігін орындау. Өйткені, қиямет күні тек Құдайдың рахметі мен мар-хаматына мұқтаж боламыз. Құдайдың рахметіне бөлену үшін Аллаһ жаратқан бүкіл жаратылысқа «**ҚЫЗМЕТ**» көрсету — ләзім. Өйткені қызмет ұждандардағы салмақтылық деңгейін көрсететін ең күшті айна болып табылады. Басқаша айтсақ, қызмет — адам ұжданының көрсеткіші.

Ислам ахлағының негізін Хақ Тағалаға махаббатпен, ықыласпен бет бұрудың ең маңызды белгісін, күмән жоқ, **қызметтен** табымыз. Өйткені «**Қызмет еткен ыммәтке/жәрдемге қол жеткізеді**» деген қағида бойынша қызмет жүректерді иләһи шыңға жеткізетін арнайы да биік саты болып табылады. Бұл сондай саты болғанының себебі иләһи вүслат пен мәңгілік сыйға бөленгендердің барлығы, яғни пайғамбарлар мен Хақ достары, салих һәм садық мүминдер әрқашан қызмет деген сатылардан көтерілген. Бұл құлдардың рухани шыңға көтерілулерінің жолы шынайы көңілмен орындалған қызметтерден өтетіні

сонша, жеріне қарай Құдайдың разылығына сай кішкене бір қызметтің өзі жасаған көп нәпіл құлшылықтардан да жоғары болады.

Бір ыстық күні сапарға шыққан **Хазіреті Пайғамбар** ﷺ ыңғайлы бір жерде дем алуға тоқтаған болатын. Сахабалардың біразы ораза ұстаған, ал кейбіреулерінің аузы ашық болатын. Ораза ұстағандар шаршап, ұйықтап қалады. Аузы ашықтар көленке жасап, шатырлар тұрғызып, дәретке һәм жануарларды суаратын су тасыды. Сөйтіп, ораза ұстағандарға қызмет көрсетті. Ауыз ашар уақыты келгенде Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз:

«Бүгін ораза ұстамағандар (бәрінен көп) сауапқа кенелді» — деді (Бұхари, Жиһад, 71; Мүслим, Сыям, 100-101, Нәсәи, Саум, 52).

Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз былай деген:

«Кімде-кімнің Аллаһ жолында бір тал шашы ағарса, сол қиямет күні оның нұры болады» (Термези, Фәдәилүл Жиһад, 9/1635; Нәсәи, Жиһад, 26).

«Таңертең немесе кешке Аллаһ жолында біраз жүрген — дүние мен ішіндегілерден де қайырлы...» (Бұхари, Жиһад, 6).

Мәуләнә Хазірет қызметтің адамға сыйлайтын рухани кемелдікті былай тілге тиек еткен:

«Ғибадат жасап, жақсылық пен сый жасап, халыққа қызмет көрсету арқылы мына қол жеткізген көңіл көзімен көрген түрлі түстеріңнен басқа түстер көре бастайсың. Жай тастардың орнына інжу мен асыл тастар көре бастайсың. Інжу дегенің не? Сен өзің теңіз боласың, айна-лаға жарық беретін күн боласың».

Қайғылы адамның қайғысына ортақтасып кемелденген қызмет ерінің терең де сезімтал жүрегі бейне-бір махшар майданындай. Оның жүрегінің жалыны оны Хақтың рахмет пен мағфират дәрғахына ашылатын есіктің табалдырығына дейін апарады.

Ол жерде қанша ерекше сырлар көрініс тауып, қандай айбынды хикмет көріністері тамашаланатынын кім білсін! Аллаһ Тағала қызметке үлкен сырлар қойған. **Аллаһқа құлшылық ету үшін жаратылған адамға қызмет көрсету Аллаһқа құлшылық болып табылады.** Аллаһ Тағала дініне қызмет еткен және құлдарының қиыншылықтарына ортақтасқан пенделерінің өз қиыншылықтарына кепіл болады. Ал барлық істері мен әрекеттері тек өз мүддесіне жасалған және өз дертімен өздері қалған адамдар өз дерттерімен оңаша қала бермек.

Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз былай деген:

«Мұсылман бауырының қажеттілігін қамтамасыз еткен адамның қажеттілігін Аллаһ қамтамасыз етеді. Кімде-кім бір мұсылманның қиыншылығын жойса, Аллаһ Тағала сол адамның қиямет күніндегі қиыншылықтарының бірін жояды» (Бұхари, Мәзәлим, 3; Мұслим, Бирр, 58).

Бір адам Расулұллаһ ﷺ Мырзамызға барып:

— «О, Расулаллаһ! Адамдардың Аллаһқа ең сүйікті болған кім және амалдардың Аллаһқа ең сүйікті болғаны қайсысы?» — деп сұраған болатын.

Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз оған былай деп жауап берген:

— **Адамдардың Аллаһ Тағалаға ең сүйікті болғаны — адамдарға ең пайдалы болғандары.** Амалдардың ең сүйікті болғаны — мұсылман жанды қуанышқа бөлеп, сүйсіндіріуің немесе қиыншылығына көмектесуің, не болмаса қарызын төлей салуың, яки (қарнын тойдырып) аштығын басуың. Кімде-кім өзін ұстап, ашуланбаса, Аллаһ Тағала оның айыптарын жабады. Кімде-кім қарсыласына күші жете тұра, ашуын баса алса, Аллаһ Тағала қиямет

күні оның жүрегіне үміт пен тыныштық және қауіпсіздік ұялатады. Кімде-кім бауырының қажеттілігін қамтамасыз ету үшін онымен бірге жүріп және сол қажеттілікті орындаса, Аллаһ Тағала адамдардың аяғы таятын күні аяғын бекем қылып, тайдырмайды» (Ғәйсәми, VIII, 191).

Пайғамбар ﷺ Мырзамыз тағы былай деп айтқан:

«Кімде-кім бауырының қажеттілігін орындау үшін жүрсе, Аллаһ Тағала оны жетпіс бес мың періштемен көленкелейді. Бұл періштелер ол үшін дұға етеді. Ол ісін аяқтағанына иләһи рахмет дариясында болады. Бауырының ісін көріп, оны бітіріп берген болса, оған бір қажылық пен ұмра сауабы беріледі...» (Ғәйсәми, II, 299; VIII, 193).

Абдұллаһ бин Аббас ﷺ Пайғамбар Мырзамыздың мешітінде иғтиқәфта жүрген кезінде бір кісі сәлем беріп, қасына келіп, отырды. Ибн Аббас Хазірет:

— Бауырым! Сенің мұңды екеніңді көріп тұрмын, — деді. Сонан соң әңгімелері былай жалғасты:

— Иә, ей, Расулұллаһтың немере інісі! Мұңға батып жүрмін. Пәленше адамның мойнымда қақы бар. Бірақ мына қабірдің

иесінің (Аллаһ Расулы) ақысы мен құрметі үшін айтайын, қарызымды төлей алмай жүрмін.

— Сен үшін онымен сөйлесіп көрейін бе?

— Қаласаң, сөйлесіп көр!

Ибн Аббас аяқ киімін киіп, мешіттен шықты. Әлгі адам оған:

— Иғтикәфта тұрғаныңды ұмыттың ба, неге мешіттен шығып кеттің? — деп дауыстады.

Ибн Аббас былай деп үн қатты:

— Жоқ! Мен арамыздан жаңа айрылған мына қабірде жатқан адамнан естігенім (сөйлеп жатып жылап жатқан болатын):

«Кімде-кім дін бауырының қажеттілігін қамтамасыз ету үшін қайрат көрсетіп, сол істі орындаса, бұл жағдай ол үшін он жыл игтикәфта болғанынан әлдеқайда артық, қайырлы болмақ. Расында, адам Аллаһ разылығы үшін бір күн игтикәфта болса, Аллаһ Тағала ол адам мен жәһәннәм арасына үш ор жаратады. Ал әр ордың ара қашықтығы шығыс пен батыс арасындай»
(Бәйхаки, Шұаб, III, 424-425; Қосымша қараңыз, Гәйсәми, VIII, 192).

Аллаһ Тағала құлдарына сан жетпес нығметтер сыйлаған. Адамдар қолдарындағы

нығметтерді қолдана отырып, бүкіл жаратылысқа қызмет етулерін бұйырған. Сондықтан әр мұмин үнемі «Аллаһ маған қандай мүмкіншіліктер сыйлады және мен бұл мүмкіншіліктермен Аллаһ жолында қалай қызмет атқара аламын?» деген ойда болуы керек. Сан жетпес нығметтері мен мүмкіншіліктеріне қарамай, тек өзін ғана ойлап, қызмет көрсетпей, өмірін босқа өткізгендер жеміссіз ағаш сияқты. Мұны мына мысалмен түсіндіре аламыз:

Өте үлкен, айбынды шынар ағашы мың жыл жасай алады. Бірақ жемісі болмайды. Тіпті, одан іске жарайтын тақтай да жасауға болмайды. Тек отын ретінде ғана пайдаланады. Ал зәйтүн ағашы отырғызғаннан бір жылдан кейін-ақ жеміс бере бастайды. Сырттай қарасақ, ол үлкен де, айбынды да емес.

Міне, дәл осылай адам да байлық, денсаулық, білім, т.с.с. мүмкіншіліктер сияқты айбынды құбылысқа ие болғанымен, шынар ағашы сияқты жеміссіз өмір сүрсе, өзін обалда қалдырған болады. Ақылды адам зәйтүн ағашы сияқты еш уақыт жоғалтпай, молынан жеміс беріп, айналасына шексіз дәрежеде пайдалы болуға тырысуы керек. Оның негізгі жемісі — жаратылысқа қызмет көрсету.

Жан мен малды Аллаһ жолына қызметке атаумен құл Аллаһқа жақындайды. Бірақ

иләһи аманат етілген нығмет пен мүмкіншіліктерді тек өз нәпсісіне бола сарып қылса, онда құл Хақтан алыстайды.

Екіншіден, өз өмірінде қызмет етуді дәстүрге айналдырғандар өмір сүрген ортасында қандай орында болса да, Хақ алдында өте бағалы да қымбат орынға ие болғаны. Және де оның сауабы сол мөлшерде үлкен болмақ.

Расулұллаһ ﷺ өзіне қызмет еткен бір кісіден ауық-ауық:

— *Бір нәрсеге қажетің, не қалағаның бар ма?* — деп, сұрайтын. Бір күні одан тағы осылай сұрағанда ол:

— *Қалағаным бар, ей, Аллаһтың Расулы!* — деді. Аллаһ Расулы ﷺ:

— *Не қалайсың?* — деп сұрады. Ол:

— *Қиямет күні маған шапағат етуіңізді қалаймын!* — дегенде, Пайғамбар ﷺ Мырзамыз:

— *Мұны сұра деп саған кім айтты?* — деп сұрады. Сахаба:

— *Раббым!* — деді. Аллаһ Расулы да ﷺ:

— *Олай болса, сен де көп сәжде жасап, бұл туралы маған жәрдемші бол!* — деп бұйырды (Ахмед, III, 500).

Нәби Әкрәм ﷺ Мырзамыз тағы былай деген болатын:

«Бір адам жолда ағаш бұтағын көріп, “Аллаһқа ант етемін! Мұсылмандар бұдан қиындық көрмесін деп, бұл жерден алып тастайын” деді. (Сөйтіп, оны алып тастады) сол үшін Жәннаттық болды» (Мұслим, Бирр, 128).

«Адамның бірі жолда жүріп бара жатып, алдындағы тікенді көріп, жолдың шетіне лақтырып тастады. Сол үшін Аллаһ оған разы болды да, қателері мен күнәларын кешірді» (Бұхари, Азан, 32; Мәзәлим, 28; Мұслим, Бирр, 127; Имара, 164).

Аллаһтың разылығының кейде шынайылықпен жасалған кішкене ғана бір амалда жатқанын ұмытпау керек. Сондықтан үлкенкіші демей, әртүрлі пайдалы қызметке жүгіріп, үнемі Аллаһтың разылығын іздеу керек. Өйткені Аллаһтың разылығы үшін адамдарға қызмет ету Хақ алдындағы ең құпталған, ең қабылданатын амал болып табылады. Негізі Аллаһ жолында жүру дегені адамдарға қызмет етіп, оларға пайдалы болудан басқа нәрсе емес дегені.

Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз былай деген:

«Адамдардың ең қайырлысы, ең абзалы — адамдарға пайдалы болғаны» (Бәйхаки, Шұаб, VI, 117; Ибн Хажар, Мәтәлиб, I, 264).

«Аллаһ құлының жақсылығын қаласа, оны адамдардың қажеттілігін қамтамасыз ету жолында қызметке салады» (Сүюти, II, 4/3924).

Шәйх Сағди Аллаһ жолында қызмет көрсете білуді нығмет деп білу керек екенін былай деп тілге тиек еткен:

«Сенің қайыр жасауыңа жол ашқаны үшін Аллаһқа шүкірлік қыл! Өйткені Аллаһ Тағала сені ілтипаты мен сыйы арқылы бос тастаған жоқ. Патшаға қызмет қылған адам оған міндетсінбейді. Керісінше, сені қызметке алғаны үшін сен Оған рақметіңді айтып, алғысыңды білдіресің».

Сондықтан қызмет — кәміл мүминдердің ең негізгі қасиеттерінің бірі. Көңілі Аллаһ пен Расулына шын махаббатқа толы әр мүмин қызмет ері болып табылады.

Иманнан туындаған махаббатпен қоректенген қызмет құлшынысы жүректен орын алған соң сол құлды мәңгіліктің саяхатшысы қылады. Жүрек зұлымдығымен танымал Хажжаж Залымның қаталдығынан арылып, Юнустар мен Мәуләнәлардың, Қожа Ахмед Яссауидың мейірім шапанын жамылады. Бұл рух халімен меңгерілген білім мен өнер, ахлақ адамды құштар ететін мәңгілікке

қауыштырады. Сондықтан шынайы да шын қызметтер жүрек кемелдігінің ең үлкен туындысы болып табылады. Өстіп, жүректер **«назаргахы иләһи»**, яғни, Аллаһтың назары түсетін жер болады.

Қызмет ететін жүрек қаһармандарының аспандағы ай мен күнге ұқсайтындары сонша, жасырын, көлеңке жердегілердің өздері олардың шуағы арқасында жанданады. Олар маңайларына жарық түсірген сайын өздерінің жарықтығы мен жалтыры арта түседі. Яғни бір жағынан жасалған қызмет өзгелерге пайдасын тигізсе, екінші жағынан күші мен ықыласына қарай қызмет көрсеткендердің дәрежелерінің көтерілуіне де дәнекер болады. Сондықтан қызмет көрсеткендердің қол жеткізетін пайдадары қызмет қабылдағындардан әлдеқайда көп, артық болады.

Біз біліп те, білмей де, бәріміздің аңсайтынымыз — жан дүниеміздің сәлеметі, тыныштығы мен бақыты. Бұл Аллаһқа ғибадат құлшынысымен орындалатын қызметтермен қол жеткізілетін ең терең де бай қазына. Сол себепті қызмет етуді санасына ұялатқан әр мұмин қандай жағдай болмасын, қызметке жетелейтін себептер мен мүмкіндіктерді табу жодын жақсы біледі. Аллаһ разылығы

үшін жасаған пидашылдықтарында дүниелік мүдде үшін жүгіргендер көрсеткен күш-жігерден артық қайрат пен күш жұмсап, бәрінен де қайратты, бәрінен де табанды болады. Қызметті санасына ендірген мүминдер берекелі өзен сияқты. Ағылып жатқан ұзын арнамен барлық жаратылысқа, адамдарға, топырақ пен ағаштарға, гүлдерге, сүнбілдер мен бұлбұлдарға өмір сыйлайды. Бұл өзеннің баратын соңғы жері — Аллаһ Тағаламен мәңгілік вүслат/қауышу дариясы.

Екіншіден, бүкіл адамзат мүминдердің қызмет етуіне әрқашан мұқтаж. Әсіресе, діни бауырластық байланысымыз әлсіреп, қоғамдық тыныштық пен бақыт жоғала бастап, ал мүддешілдік, кекшілдік пен өшпенділік сезімдер күшейіп бара жатқан мына заманымызда бұған аса қажеттілік бар. Осындай кезде жасалатын кішкентай да болса, жақсы ықыласпен жасалған қызметке Аллаһ Тағала үлкен сыйлар мен сауап береді.

Имам Раббани Хазіреттің бұл жайындағы мына сөзі қандай керемет:

«Пайғамбар Мырзамыздың сүннетіне және Оның шариғатына тәуелді болу деген нығметке кенелген адам қандай бақтияр. Бүгінгі күнде Оның дінінің шын екеніне сеніп, жасалған кішкене істің өзі үлкен іс болып қабылданады...» (Мәктубат Раббани, 44-хат).

Мынаны жайтты да ұмытпау керек: діни өмір әлсіреп, адамдар теріс жолда жүрген кезде тәблиғ (дінге шақыру) қызметі иманнан кейінгі алғашқы және ең маңызды міндет болып табылады. Хақ пен жақсылықты тәблиғ ету мәселесінде табысқа жетпейінше, шарифатқа сай істердің өзінің заңдылығы жойылады. Мысалы, ананың емшектегі баласын емізуі оның табиғи құқы, тіпті, құрметпен қаралатын ісі. Бірақ үйінде өрт шыққанда ана баласын емізіп отыра берсе, ауыр жауапкершілікке тартылады. Өйткені өртке қарсы шара қолдану сол сәтте бала емізуден әлдеқайда маңызды әрі жедел атқарылатын іс. Міне, дін іс-жүзінде жеңіліске ұшыраған кезеңде хақ пен ақиқатты, жақсылықты уағыздап, тәблиғ еткен топ болмайынша басқа істермен шұғылдану басқа уақыттағысынан да ауыр обалды тудырады.

Қазіргі таңда Аллаһ жолындағы қызметтерге, әсіресе, рухани тәрбие шараларына ат салысу құздан шығаруға тырысқан көлікті итеруге ұқсайды. Шұңқырға түсіп кеткен көлікті тегіс жолға шығарған соң қол ұшын берудің еш қажеті жоқ. Қазір алтындай қымбат күш пен жігердің сол заманда жай қағаздай да құны болмай қалады.

Яғни көптеген ахлақи қасиет зая кетіп, адамдар рухани ерекшеліктерден айрылып

қалған қайғылы кезеңдерде жасалған амалдарды Аллаһ Тағала арнайы сауаптармен марапаттайды. Бұларды «**Қарзү Хасән**» — «Өзіне берілген жақсы қарыз» деп қабылдайды. Ақысын да дәл қиын, қауіпті мемлекет қызметін атқаратын адамдарға төлетін «**мақрұмдық ақысы**» ретінде еселей отырып, артығымен сыйлайды.

Сондықтан алдымен, бүгінгі күннің күрделі шарттары себебінен Аллаһ жолындағы қызметтерге қызығушылық танытып, ат салысудың қаншалықты қымбат та құнды екенін жақсы түсінуіміз керек. Және де алдымен өзімізден бастап, жақындарымыз бен ұрпақтарымызды Аллаһ жолында қызмет етудің ғашықтығымен, құштарлығымен жабдықтауымыз керек.

Қызмет санасы.

Мүминдер бөлек тән мен денелерде болса да, бейне-бір бір жүректей өмір сүріп, бір-бірін бір дененің мүшелеріндей бағалауға мәжбүр. Бір мүшенің ауырғанын бүкіл дене қалай сезсе, дін бауырлары бір-бірінің қайғы-қасіреттерін сезіне білу — бүкіл мүминдер үшін ұждан сынағы.

Өйткені Аллаһ Тағала адамдарды өзара мұқтаж етіп жаратқан. Қоғамда күшті-

қуатты, ауқаттылар да болады. Әлсіздер мен мүгедектер, мұқтаж жандар да болады. Өзімізден-өзіміз «Аллаһ Тағала бұл адамдарды неге мұқтаж етіп жаратты?» деп сұрап көрейік. Жауабы айдан анық белгілі: **«Мұқтаж адамдар — мұқтажсыздарға Құдайдың аманаты».**

Пайғамбар ﷺ Мырзамыз мұминдердің өзара үлкен жауапкершіліктерінің болғанын, қабырғаның кірпіштері сияқты бір-біріне мықты байланғанын, мысалы, көршісі аш бола тұрып, өзі тоқ жатудың Ислам ахлағымен ссыйыспайтынын, қорыта айтқанда, мұминдердің бір-бірін жуған екі қол сияқты әрқашан бірі-біріне аманат екенін айтқан еді.

Сондықтан адамдар бір-біріне мұқтаж һәм бір-біріне жауапты болып табылады. Кедей адам мына дүниеде байға мұқтаж, ал бай адам ахирет сәлеметі үшін сол кедейдің дұғасына мұқтаж. Науқас адам өзіне бағып, қарайласатын дені сау адамға мұқтаж. Дені сау адам да сол науқастың Аллаһқа жетуіне еш бөгет жоқ дұғасына мұқтаж. Бұл дүниеде бала ата-анасының тәрбісіне мұқтаж. Ата-аналар пензенттерінің жан дүниесін жақсылық пен қайыр жасау сияқты көркем сезімдермен безендірулері тиіс. Өйткені олар да ахиретте балаларынан келетін әр түрлі садақатүн жәриясына мұқтаж болады.

Міне, бұл сана-сезіммен қызметтерге ат салысу және кез кедген игі қызметті ғанибет деп біліп, оны асқан парасаттылықпен ұстанудың қайратында болу ләзім.

Жоғарыда айтып кеткендей, иманның алғашқы жемісі — мархамат. Бірақ мархамат сезімі іс жүзінде көрініс таппаса, дәлелдеуді қажет ететін жай ғана сөз болып қала бермек. Оның іс жүзіндегі ең көркем бейнесі — Аллаһ үшін жасалатын қызметтер. Жаратылысқа Халиқтың/Жаратушының назарымен қарай білу ерекшелігіне де қызмет ету арқылы қол жеткізіледі. Сөзбен айтатын шүкірімізді іс жүзінде қуаттап, сөзбен айтқанымызды ісімізбен бекіте білу үшін де мұқтаждардың қызметіне бет бұрып, олардың кемшіліктерін толықтыруға күш-жігерімізді салуымыз керек.

Мынаны да ұмытпауымыз керек. Аллаһ үшін жасалатын қызметке қызмет көрсетілген адамнан гөрі қызмет көрсетуші мұқтаж. Яғни біздің кемелденіп, ахирет сәлеметіне қол жеткізе алуымыз үшін қызмет етуге ауадай қажеттілігіміз бар. Сондықтан қызмет көрсеткен адамдарымызға рақмет пен алғыс айтатындай сезімде жүруіміз керек. Өйткені олар біздің Аллаһ Тағалаға жақындауымыздың дәнекері һәм кепілі.

Барлық пайғамбарлар мен қадірменді сахабалар, әулиедер әрқашан қызметті үлкен

нығмет деп білген. Расында, **Расулұллаһ** ﷺ **Мырзамыз** асхабын қызмет етуге шақырып, мысалы:

— «*Мына хатты Гераклитке, мына хатты Парсы патшасына кім жеткізеді?..*» деп сұрағанда, сахабалардың көбісі нағыз иман құлшынысымен ілешала тік тұрып, бұл қызметтің абыройына қол жеткізе алғылары келіп, жандарын қиюға дайын кейіп танытқан. Асхаб кирам Аллаһ жолындағы қызметтің ахиреттік жауапкершілігінен құтылып, міндеттерін орындау үшін Самарқандқа, тіпті, Қытайға дейін барды. Бұл сапарында үлкен, ауыр машақаттарға төзді. Олар бұл жолда шаршамады, өз бағыттарынан таймады. Аллаһ жолында қызмет еткен сайын ғашықтықтары мен құлшыныстары, шабыттары бұрынғысынан да арта түсті.

Өйткені олардың білетіні — қызметтің құны мен бағасы оны орындау үшін жасалған пидашылдық пен төзімділікпен қиыншылықтардың үлкендігіне және ғибадат құлшынысымен орындалуына байланысты болатын.

Көңілін шын мәнінде қызмет ғашықтығымен толтыра білгендер қандай бақытты жандар!

О, Раббым! Көңілімізді Өзіңнің разылығыңа бөленудің ғашықтығымен, махаббатымен, сондай-ақ сол жолда шаттанумен жалындатқайсың! Пайғамбарлардың, асхаб кирамның, әулиелердің, дін мен отанды, елді қорғау жолындағы қаһармандарымыздың көңілдеріндегі қызмет ғашықтығы мен діни қайраттарынан бізге де үлестерінен нәсіп еткейсің!

Әмин...

Расулұллаһ ﷺ Мырзамыздың қызмет түсінігі.

Аллаһқа деген махаббат дариясына апаратын бірегей рахмет пен махаббат бұлағы — **Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз** болған. Оған махаббат — Аллаһқа махаббат, Оған қарсы келу — Аллаһқа қарсы келумен тең. Пайғамбар ﷺ Мырзамыз — адам баласы үшін рахмет пен шапқат панасы.

Мына шындықты ешқашан ұмытпауымыз керек: ешқандай ақы төлемей-ақ Құранға тыңдаушы, жауапты, ал Расулұллаһ ﷺ Мырзамызға үммет болдық. Олай болса, өміріміз Құран мен Пайғамбар Мырзамыздың екі дүниедегі шапағатына лайық өтуі керек. Пайғамбар Мырзамызға деген махаббатымыз барлық нәрседен де жоғары, тіпті, жанымыздан да әзиз, аяулы болуы керек. Өйткені Оны сүю — Аллаһтың махаббаты мен разылығына кенелу.

Ол ﷺ — иманның негізі, кәлимә шәһәдәттің екінші шарты.

Ол ﷺ — біздің өмірде болуымыздың сыры мен хикметі.

Оның өмірі — иләһи сырлар мен хикметтер қазынасы, мәңгілік бақыт пен сәлеметтің көзі. Оны кітаптардың шекті жолдарымен

толық танып-білу мүмкін емес. Оны ұғынып, түсіне білу тек ғашықтықпен жалындаған жүректі ғана қажет етеді. Тек шынайы махаббат арқылы Онымен бірге болудың абыройына бөленіледі. Өйткені Оның сөзімен айтсақ:

«Адам сүйгенімен бірге» (Бұхари, Әдеп, 96).

Адамның сүйгенімен бірге болуының белгісі — адам сөзімен де, халімен де, жүріс-тұрысымен де сүйіктісіне ұқсай білуі.

Мүминнің мархаматы — оның иманының куәсі. Ал мархаматтың көр-сеткіші — қызмет ету. Адамды қайран қалдыратын қызметтің ең биік шыңындағы абзалдық үлгілерін Мырзамыздың ﷺ өмірінен байқаймыз.

Мысалы, Ол ﷺ Қағба жөнделіп, жаңаланып жатқанда, Құба мешіті мен Нәбәуи мешіт салынып жатқанда, Һәндәк/ор қазылып жатқанда Оның араласуына қарсылық көрсеткен сахабаларының өтініштеріне қараай, олармен бірге жұмыс істеген.

Мырзамыз ﷺ кездесуге келген тайпа өкілдеріне аса көңіл аударып, оларға өзі қызмет көрсеткен болатын. Қасына келген адамға үйінде болса, дереу астына көрпеше төсеп, ал сыртта болса, шапанын шешіп, қонағының астына жаятын.

Ғалам мақтанышы Мырзамыздың бұл үлкен қарапайымдылығы мен қызмет етуге деген көзқарасы барлық үммет үшін теңдесі жоқ үлгілі өнеге. Оның өмірі бастан-аяқ адамзат пен бүкіл жаратылысқа шапқат толы қызметтермен өткен.

Оның мүбәрак өмірінен бірнеше мысал келтірейік.

Хазіреті Расулұллаһ ﷺ Аллаһ үшін жасалатын әр істің ең алдында жүретін. Ол елбасы бола тұра Нәбәуи мешіттің құрылысында сахабаларымен бірге кірпіш тасыған. Ол бір жағынан кірпіш тасып жүрсе, екінші жағынан:

هَذَا الْحِمَالُ لَا حِمَالَ خَيْرُ
هَذَا أَبْرُ رَبَّنَا وَأَطْهَرُ

«Бұл жүк Хайбардың жүгі емес. Ей, Раббымыз! Бұл Сенің құзырыңда мәңгі жасайтын, ең жақсы және тап-таза іс» деп айтып жүрген (Бұхари, Мәнәқибүл-Әнсар, 45).

Пайғамбар ﷺ Мырзамыз бұл сөзімен арқалаған жүгінің дүние мүддесі үшін емес, Аллаһ жолындағы бұл қайраттың адамдардың Хайбардан сауда-саттық үшін әкелетін құрма мен мейіз сияқты тауарлардан әлдеқайда артық әрі қымбат екенін айтқан болатын.

Мешіт құрылысына топырақ тасыған бір сахаба Ғаламның Мырзасына кезіккенде, Оған:

— Ей, Аллаһтың Расулы! Рұқсат етсеңіз, кірпішті мен тасиын! — деді. Мырзамыз ﷺ:

— *Сен барып, басқа кірпіш ал! Өйткені Аллаһқа менен артық мұқтаж емессің!* — деді (Сәмһуди, Уәфәул-Уәфә, Бәйрут, 1997, I, 333).

Расулұллаһ ﷺ сахабаларымен бірге Бәдірге қарай жолға шыққанда мінетін түйелер саны жеткіліксіз болғандықтан бір түйеге үш кісі кезекпен мінетін болды. Ғахрұ Кәинәт Мырзамыз да түйесіне **Хазіреті Әли** және **Әбу Лүбәб**мен кезектесе мінген болатын. Жаяу жүретін кезек Пайғамбар Мырзамызға келгенде, жолсеріктері:

— О, Расулаллаһ! Мархамат, сіз мініңізші! Біз жаяу береміз, — десті. Аллаһ Расулы ﷺ:

— *Сендер жүруге менен көп төзе алмайсыңдар. Әрі сауапқа кенелу үшін мен сендерден артық емеспін»,* — деді (Ибн Сағд, II, 21; Ахмед, I, 422).

Бәра бин Азиб عليه السلام айтқан:

«Расулұлланы عليه السلام Ахзаб күні¹ бізбен бірге топырақ тасып жүргенін көрдім. Киелі аппақ қарны шаң болған еді. Мырзамыз عليه السلام сол кезде **Абдұллаһ бин Рәуәха** жазған мына өлеңді айтып жатты:

اَللّٰهُمَّ لَوْ اَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَ تَصَدَّقْنَا وَ صَلَّيْنَا
فَاَنْزَلْ سَكِيْنَةً عَلَيْنَا وَ ثَبِّتِ الْاَقْدَامَ اِنْ قَالَيْنَا
اِنَّ الْاَلَى قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا وَ اِنْ اَرَادُوْا فِتْنَةً اَبَيْنَا

«Аллаһым! Сен бізге *hidayatты/тура* жолды нәсіп етпегенінде, не садақа бере алмас, не намаз оқи алмас едік! Уа, Раббым! Дұшпанмен кездескенімізде үстімізге сәкинәт/иман мен тыныштық, салмақтылық жаудыр! Аяқтарымызды тайдырма! Олар бізе шабуыл жасады. Бізді фитнә/бүлік пен бұзықтыққа түсірмек болса, біз қашпай, табандылық көрсетеміз!»

Өлеңнің аяғындағы «қашпай, табандылық көрсетеміз» деген сөзді айтарда даусын көтеріп айтып жатқан болатын (Қараңыз, Бұхари, Мәғаз, 29, Жинад, 34).

1. Ғәндәк соғысында түрлі тайпалар мұсылмандарға қарсы бас қосқаны үшін бұл соғыс Ахзаб деп аталды.

Бір сапар барысында Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз сахабаларынан қой сойып, тамақ пісірулерін сұраған болатын. Сахалардың біреуі:

— Уа, Расулаллаһ! Оны мен бауыз-дайыншы, — деді.

Басқа біреуі:

— Уа, Расулаллаһ! Терісін мен сыдырайын, — деді. Енді біреуі:

— О, Расулаллаһ! Мен оны пісірейін, — деді.

Расул Әкрәм ﷺ Мырзамыз да:

— Олай болса, мен отын жияйын, — деді. Сахабалар:

— О, Расулаллаһ! Біз оны да істейміз. Сіз шаршамаңыз, — десе де Мырзамыз ﷺ:

— Сіздің менің ісімді істей алатындарыңызды білемін. Бірақ мен сізге қарағанда бөлек, ерекше жағдайда болғанда ұнатпаймын. Өйткені Аллаһ Тағала құлының достары арасында ерекше жағдайда болуын ұнатпайды, деді (Қасталани, әл-Мәуәни-бұл-Ләдунния, Мысыр, 1281, I, 385).

Хазіреті Айша Анамыз ﷺ:

— Пайғамбар ﷺ Мырзамыз үйінде не істейтін? — деген сұраққа:

— Отбасының қызметін көретін. Намаз уақыты келгенде де намазға баратын, — деп жауап қайтарған (Бұхари, Азан, 44).

Әбу Мұса رضي الله عنه былай деген:

«Расулұллаһ ﷺ есекке мініп, қатты жүннен тоқылған киім киіп, қой сауатын. Қонақтарын күтіп, оларға қызмет етіп, сый тартатын» (Хаким, I, 129/205).

Бір кезі Әфиопия/Хабәшстан өңірі патшасының елшілері Расул Әкрәм ﷺ Мырзамыздың құзырына шыққан болатын. Мырзамыз ﷺ оларға ыстық мәміле жасап, өзі қызмет көрсеткен.

Сахабалар бұл қызметті өздерінің жасай алатынын айтқандарыңда, Пайғамбар ﷺ Мырзамыз үмметіне деген терең де шексіз махаббаты мен мархаматын білдіретін мына керемет сөзін айтты:

«Бұлар Хабәшстанға һижрат қылған сахабаларыма орын беріп, сый тартқан

болатын. Бұған ризашылығымды көрсету үшін қазір мен де оларға қызмет көрсеткім келеді» (Бәйхаки, Шұаб, VI, 518, VII, 436).

Жәбир былай деген:

«Расулұллаһ жолаушылық кезінде артымыздан жүріп, қиналған әлсіздерге жәрдемші болып, тіпті, оларды өз көлігіне мінгізіп, оларға дұға жасайтын» (Әбу Дәуіт, Жинад, 94/2639).

Мырзамыздың құрметті немере ағасы Аббастың Таифта жүзім бағы болатын. Исламнан бұрын да, одан кейін де сол бақтан мейіз әкеліп, Зәмзәм суына араластырып, қажыларға сыйға тартатын. Одан кейін балалары мен немерелері де үнемі осылай істейтін» (Ибн Хишам, IV, 32; Ибн Сағд, II, 137; Уәқыди, II, 838).

Бір кезі Расулұллаһ Харам шәрифтегі су мен шербет тарту етілетін жерге келіп, сусын сұраған болатын Аббас ұлына:

— Ей, Фадр! Шешеңе бар, қасындағы анрайы сусынынан Пайғамбарымызға әкелші! — деді.

Расулұллаһ Мырзамыз:

— Жоқ, маған барлығы ішкен мына су-
сыннан бер! — деді.

Хазіреті Аббас عليه السلام:

— О, Расулаллаһ! Бұл суға кейде адам-
дардың қолы тиеді, — деді.

Расул Әкрәм صلی اللہ علیہ وسلم Мырзамыз:

— Бола берсін, сен адамдар ішкен жер-
ден бер! — деді. Сөйтіп, Хазіреті Аббастың
тарту еткен сусынынан ішті.

Сонан соң Расулұллаһ صلی اللہ علیہ وسلم Зәмзәм құды-
ғына барды. Хазіреті Аббастың балалары
бұдан су тартып, қажыларға тарту етіп жат-
қан екен. Расулұллаһ صلی اللہ علیہ وسلم оларға:

— «Ей, Абдүлмүттәліп ұлдары! Тар-
тыңдар! Сендер салих амал үстіндесіңдер!»
— деп, оларға ілтипат жасады. Содан кейін:

— Адамдар (сусынды мен тарту етіп
жатыр деп) жүгіріп келіп, бастарыңа жи-
налмаған жағдайда мен де түйемнен түсіп,
құдықтың жібін (қолымен киелі иығын
көрсетіп) мына жерге қойып, сендер үшін
су тартар едім» —, деді (Бұхари, Хаж, 75).

Қадірменді сахабалардың қызмет түсінігі.

Қызмет — Расулұллаһ ﷺ Мырзамызды өзіне лайықты түрде үлгі тұта білген әр мүминнің өмірлік ұстанымы. Әрине, бұл бақтияр адамдардың басында қадірменді сахабалар келеді. Олардың қызметке деген ғашықтықтары мен құлышыныстарынан мысал келтірейік.

Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз Мәдинаға қоныс аударғанда барлық әнсарлар Оған сыйлық тарту жасап жатты. Үммү Сүләйм ؓ беретін нәрсесі болмағандықтан көңілсіз болатын. Сосын ұлы Әнәстің қолынан ұстап, Аллаһ Расулыға барды да:

— Уа, Расулаллаһ! Әнәс сізге қызмет ететін болса, қалай қарайсыз! деп сұрады. Мырзамыз ﷺ:

— Жарайды, — деді (Сәмһули, I, 271).

Әбу Саид ؓ айтқан:

«Біз мешіттің құрылысына кірпіштерді бір-бірден тасығанда, Аммар ؓ екі-екіден тасып жүрді. Расулұллаһ ﷺ оның қасына барып, басындағы шаңын сүртті де, былай деді:

— *Пай, пай, Аммар! Оны азғын да бас көтерген адамдар өлтіреді. Аммар оларды Аллаһқа және Жәннатқа шақырады. Олар болса, Аммарды Жәһаннамға шақырады.*

Сонда Аммар ﷺ:

— Фитнәден/бүліктен Аллаһқа сыйынамын! деп жатқан еді. (Қараңыз, Бұхари, Саләт, 63; Жиһад, 17).

Аммар кірпіштердің біреуін өзі үшін, екіншісін Пайғамбар Мырзамыз үшін тасыған еді. Аллаһ Расулы ﷺ оны көріп, шаңын сүртіп:

— *Ей, Аммар! Сен кірпіштерді неге жолдастарың сияқты бір-бірден апармайсың?* деп сұрады. Ол:

— Аллаһтан бұған сауабын күтемін! — деді. Сонда Пайғамбар ﷺ Мырзамыз оның арқасын сипап:

— *Ей, Сүмәйянің ұлы! Басқа адамдар үшін бір сауап, сен үшін екі сауап бар!* — деді (Ахмед, III, 91; Ибн Кәсир, әл-Бидәя, III, 256).

Асхаб кирам мешіт салынып жатқанда тасыған тастардың Исламның іргесіне қаланып жатқанын өте жақсы білетін. Сондықтан ері де, әйелі де, бәрі үлкен шабытпен, құлшыныспен қызмет етіп жатқан болатын

Абдұллаһ бин Әуфә әйелінің жаназасын шығарарда, жүрегі жалындаған халде мына сөздерді айтқан болатын:

«Оның табытын көтеріңдер, тіпті, шаттанып, шабытпен көтеріңдер! Өйткені ол қызметшілерімен бірге іргесі тақуа болып салынған Пайғамбарымыздың мешітіне түнгі уақытта да тас тасыған. Біз де, еркектер, күндіз екі-екі кірпіштен таситынбыз» (Һәйсәми, II, 10).

Хазіреті Омар халифалығы кезінде біраз киімдерді Мәдиналық әйелдерге таратып берген болатын. Соңында бір жақсы киім қалды. Қасындағылар:

— Ей, Мүминдердің әмірі! Мұны жұбайыңызға беріңіз! — деді. Ол:

— Бұған Аллаһ Расулына бәйғат қылған /келісім берген Әнсарлық әйелдерден **Үммү Сәлит** бәрінен де құқылы. Өйкені ол **Ұхұд шайқасында бізге құмырамен су тасыған**, — деді (Қараңыз, Бұхари, Мәғазі, 22, Жинад, 66).

Хазіреті Омар бұл ұстанымымен Аллаһ жолында қызмет атқарған адамдарға көп көңіл бөлу керек екенін көрсеткен еді.

Жәрир бин Абдұллаһ ﷺ сахабалардың Аллаһ жолында қызмет ету құлшынысымен қандай пидашылдық пен жомарттық рухына ие болғандарының мысалын былай айтып берген:

«Бір күні таңертен Расулұллаһтың ﷺ құзырында болатынбыз. Бір кезде Мұдар тайпасынан қабылан терісіне ұқсаған ала-бұла матаны бас жағын тесіп, жалаңаш денесіне киім етіп киіп алған, қолында қылыштары бар бір топадама шыға келді. Олардың кейбіріліктерін көргенде Аллаһ Расулының өңі қашыа кетті. Дереву үйіне барды. Одан соң Біләлға азан шақыруын бұйырды. Біләл азан шақырды. Сонан соң ол қамат түсірді. Пайғамбар Мырзамыз намаз оқытты. Артынан хұтба айтып, мына аят кәримәні оқыды:

«Ей, адамзат! Сендерді тек бір жаннан (Адам атадан) жаратып, одан оның жұбайын (Хауа ананы) жаратқан және ол екеуінен көптеген адам баласын таратқан Раббыларыңнан қорқыңдар. Өзара бір нәрсе сұрасқанда есімі ауыздарыңнан түспейтін Аллаһтан қорқыңдар әрі туыстық (байланысын) үзуден сақтаныңдар. Ақиқатында, Аллаһ сендерді толық бақылап тұрушы» (Ниса сүресі, 1-аят).

Содан кейін мына аятты оқыды:

«Ей, иман келтіргендер! Аллаһтан қорқыңдар! Әркім ертеңге (қиямет күніне) не дайындағандарына қарап көрсін. Аллаһтан қорқыңдар! Аллаһ істеген істеріңнен толық хабардар» (Хашр сүресі, 18-аят).

Сонан соң:

«Әр адам алтынынан, күмісінен, киімінен, бір өлшемдік бидайынан, құрмасынан садақа берсін. Тіпті, жарты құрма болса да, садақа берсін!» деп, бұйырды.

Содан кейін Әнсарлық бір адам ауыр дорбаны әрең көтеріп алып келді. Халық ағыл-тегіл келіп, кезекке тұрды. Ақыры азық-түлік пен киім-кешектің көп жиналғанын байқадым. Қарасам, Расул Әкрәм ﷺ Мырзамыз күлімдеп, жүзі алтындай жарқырап тұрғандай болды. Сонан соң Мырзамыз ﷺ былай деді:

«Исламда жақсылықты бастаған адамға сауабы бар. Оған сол жақсылықты істегендердің сауабынан да беріледі. Бірақ олардың сауабы түк кемімейді. Ал кімде-кім Исламда жамандықтың есігін ашатын болса, ол адамға оның күнәсі жазылады. Сол жамандықтың есігінен кіргендердің күнәсінен оған да жазылады. Олардың күнәсі еш кемімейді» (Мұслим, Зекет, 69; Қосымша қараңыз, Нәсәи, Зекет, 64).

Фахрү кәинәт ﷺ Мырзамыз оқыған аяттарымен кедейдің де, байдың да — бәрінің бір ата-анадан туылғанын ескертіп, мүминдердің бір-біріне жәрдемдесіп, ахіретке дайындық жасауларының керек екенін айтқан. Өзі сахабалардың сол пақыр адамдарға жәрдем бергенін көргенде, қатты қуанған болатын.

Сәфинә ﷺ Аллаһ пен Расулы үшін қызмет ету құлшынысын былай тілге тиек еткен:

«Мен Үммү Сәләмә ﷺ анамыздың құлы болатынмын. Бір күні маған:

— Сені азат қылдым. Бірақ өмір бойы Расулұллаһқа ﷺ қызмет етуінді шарт деп қоямын! — деді.

Мен:

— **Мен онсыз да өмір бойы Расулұллаһтан ғ айрылатын емеспін!** — дедім.

Сонда ол мені осы шартпен азат етті»
(Әбу Дәуіт, Ытқ, 3/3932; Ибн Мәжә, Ытқ, 6; Хаким, II, 232/2849).

Мына жағдай өте ғибратты. Уәдә/қоштасу қажылығына жүз жиырма мыңдай сахаба

қатысқан болатын. Бұлардың жүз мыңнан көбі дүниенің түрлі аймақтарына барып, өздерін Аллаһ разылығына сай қызметке атап, бәрі барған жерлерінде дүние салған болатын. **Хазіреті Осман** мен **Аббастың** ұлдарының қабірлері Самарқандта, көп сахабаның мазараты Ыстанбұлда орын алған. Мекке мен Мәдинада қалғандар Ислам мемлекетінің орталығын қорғап, сол жерлердегі міндеттер мен қызметтерді атқарған болатын.

Халид бин Зәйд Әбу Әйюб әл-Әнсаридің сексеннен асқан жасына қарамай, екі рет Ыстанбұл қамалының алдына дейін келіп, сол жерде шәһид болуы адамдарды нидаятқа шақырып, оларды дүние мен ахірет бақытына қауыштыра білу деген ерекше қызмет түсінігінің әлемдік мысалдарының бірі болып табылады. Қызметке деген құлшыныспен жауапкершілік сезімі оларды дүниенің шар тарапына аттандырған болатын.

Әбу Зыбян былай деген:

«Әбу Әйюб әл-Әнсари римдіктерге қарсы шайқасқа қатысты. Жолда науқастанып қалды. Опат болатын уақыты таяғанда:

— Егер жан тапсыратын болсам, мені қастарыңа алып, ілгері апарыңдар. Күштерің жеткенше Римге дейін апарыңдар! Дұшпан

шебімен кездескенде мені сол жерге, табандарың тиген жерге жерлеңдер!» деді (Қараңыз, Ахмед, V, 419, 416).

Фәни өмірін Аллаһ жолында қызмет етуге атаған Әбу Әйюб әл-Әнсари رضي الله عنه өздерінен кейін келетін Ислам әскерлеріне қасиетті денесімен болса да, иман көкжиегін ұсынып, осылай қызметін мәңгілік дәрежеге жеткізген болатын.

Қызмет рухының аса көрнекті де айбынды мысалдарының бірі **Уәб бин Кәбшә** رضي الله عنه болып табылады. Бұл мүбәрак сахабаның қабірі Қытай¹ жерінде. Пайғамбар صلی الله علیه و آله Мырзамыз оны тәблиғ қызметін атқарсын деп, Қытай өлкесіне тағайындаған болатын. Алайда, сол кездің шарттарымен Қытай өлкесі бір жылдық қашықтықта болатын. Сахаба сол өңірге барып, ұзақ уақыт тәблиғ жасағаннан кейін жүрегін өртеп бара жатқан Пайғамбар қасіретін басу үшін Мәдинаға қарай жол тартты. Бір жыл жалғасқан қиындыққа толы жолаушылықтан кейін нұрлы Мәдинаға жетті. Бірақ, өкінішке орай, Хазіреті Пайғамбар

1. Қытайдың Guangzhou/Гуангжоу қаласында Сағд бин Әби Уаққастың رضي الله عنه қабірі деп танылған жер бар. Сахабалар мен әулиұллаһтың қабірлерінің сол жердің халқының діни сезімдерін жанды да күшті ұстағаны тарихи шындық. Расында, Орта Азияда Самарқандта, Бұхара мен Түркістан және Ташкент сияқты аймақтарда мұның мысалдары өте көп.

ﷺ дүние салғандықтан Оны көре алмады. Қасіреті одан ары арта түсті. Бірақ Аллаһ Расулының өзіне бұйырған қызметтің ұлылығы мен қасиетін толық түсінген ол Қытайға қайтып оралып, осы қызметін атқарып жүргенде дүниеден өтті.

Бұлар — тек үлкен иман құлшынысымен төзілетін өте керемет және жанкештілікпен істелетін қызмет көріністері ғана. Олардың қызметке деген ғашықтық сезімдері мен шабыттары біз үшін мәңгілік бақытқа кенелудің жолдарына сәулесін түсіретін жарық жұлдыздар іспеттес.

Аллаһ достарының қызмет туралы түсінігі.

Хақ досы **Махмуд Сами Рамазан-ұлы**
Хазірет былай айтқан екен:

«Ең басты ахлақи қасиеттер — жомарттық, сабырлылық пен қызмет мүминнің рухани тәрбиесі мен жетілуі үшін өте маңызды қасиеттер болып табылады¹».

Бұл ақиқат болғандықтан “қызмет” рухани тәрбиенің ең маңызды әдістерінің біреуі болып жалғасқан. Расында, Ұбәйдұллаһ Ахрар Хазірет қол жеткізген рухани мәртебе-

1. Рамазанұлы Махмуд Сами, Мұхасәбә, IV, 156.

сін қызметтің берекетіне балап, шүкірлігін жеткізу үшін былай деген екен:

«Біз бұл жолдағы асуларды тек тасаввуф кітаптарын оқып қана емес, оқығандарымызды мүмкіндігімізше іске асырып және халыққа қызмет көрсету арқылы өттік. Әркім шындыққа түрлі жолдармен барады. Біз оған қызмет жолымен жеттік». Ұбәйдұллаһ Ахрар Хазірет Аллаһ Тағаланың ілтипаты мен сыйының арқасында үлкен дәулетке ие болды. Тіпті, ауыл шаруашылығында мыңнан асқан адам жұмыс істейтін. Бірақ сол мүбәрак кісі оған қарамас-тан қызмет етуден қалған жоқ. Рухани кемелдік жолында таныған-танымағандарына көрсеткен жәрдемі мен шапқаты шегі жоқтай өте кең, үлкен болатын. Ол бұл қызметтерінің біреуін былай деп тілге тиек еткен:

«Самарқандта Мәуләнә Құтбұддин медресесіндегі төрт науқастың қызметін өз мойныма алған едім. Мен олардың аурулары ауыр болғандықтан ластаған төсектерін жуып, киімдерін кигізіп, өздерін жуындыратынмын. Одарға үнемі қызмет еткендіктен оладың ауруы маған да жұқты. Сөйтіп, төсек тартып, жатып қалдым. Бірақ сол жағдайымның өзінде ыдыстармен су тасып, науқастардың астын тазалап, киімдерін жууды жалғастырып жүрдім».

Үлкен адамдардың өміріндегі Хақ жолында қызмет ету ерекшелігіне қатысты үлгілі ұстанымдар біз үшін көркем үлгі-өнеге. Мұсылман адам қанша бай болса да, әлауқатының мүмкіншіліктерінің ақысы мен қарсылығын тек рухани салмақтылығын арттырып, сана-сезімінің деңгейін көтергеніне қарай өтей алады. Руханиятта жоғарылаған сайын зұһд пен тақуа өлшемдеріне бағына алады әрі байлығына қарамай нағыз қарапайым адам бола алады. Сөйтіп, Ұбәйдүллаһ Ахрар Хазіретінің қиссасындағы үлгілі дәреже мен мәртебеге жете алады.

Әулие Баһаүддин Нақшибән құддисә сирруһ былай деген:

«Рухани ізденісте жүрген алғашқы күндерімде Аллаһ Тағаланың сүйікті құлдарының бірі Әмір Күләл Хазіретпен кездестім. Ол кезде жәзбә/шаттық халім өте жақсы болатын. Ол маған мынадай насихат айтты:

“Адамдардың көңілін аулауға тырыс, жағдайы жоқтарға қызмет көрсет! Әлсіздер мен жабырқау көңілдерді қорға! Олар халықтан тиер еш кірістері мен пайдалары жоқ жандар. Сөйте тұра олардың жүректері тыныш, қарапайым болып келеді. Ондайларды іздеп, тап!”

Бұл қадірлі кісінің ақылын ұстандым. Үнемі айтқан жолымен жүрдім. Сонан соң сол Аллаһ досы маған жануарларға қызмет етуді ұсынды. Олардың ауруларын емдеуге кеңес берді. Маған олардың жарақаттарын емдеп, орап, тазалауымды және бұл істерімді жақсы ниетпен, ықыласпен орындауымды сұрады. Айтқанындай, бұл қызметтердің барлығын істедім. Маған қалай айтса, солай істедім. Бұл қызметтерде жүргенімде жан дүнием сондай бір халге жетті — жолда жүріп бара жатқанда ит көрсем, тоқтай қалып, алдымен сол иттің жолдан өтіп кетуін күтетінмін. Одан бұрын бір қадам да баспайтынмын. Бұдан соң маған иттерге сүйіспеншілікпен, құрметпен қарауымды және бұл қызметтерім арқылы Аллаһтың ғиаятына кенелуге тырысуымды бұйырды...¹.

Бұл мысал Халиқ/Жаратушыға құрмет себебінен жаратылысқа Оның махаббат назарымен қарап, пидашыл қызмет етудің белгілі көрінісі болып табылады.

Мәуләнә Хазірет жаратылыстағы кемшіліктердің қызмет етуден қалуға себеп-сылтау болмайтынын, қандай да жағдай болмасын, Аллаһ жолында болудың зәрулігіне мына сөздерімен тоқталған:

1. Абдүлмәжид Хани, әл-Хаданкул-Уәрдийя, Аударған, Абдүлқадір Асчичек, Ыстанбұл 1986, 545-547 б.

«Ақырын жүрсе де, асығып жүгірсе де, іздеген адам әлбетте, іздегенін табады. Ей, Хақ жолына түскен адам! Қалағаныңа екі қолыңмен жабыс! Өйткені қалау — жақсы жолбасшы. Ақсақ болсаң да, мүгедек болсаң да, ұйықтап жүрсең де, тіпті, қателігің болса да, Оның жолында бол! Оған қарай еңбекте! Оны, яғни Аллаһты ізде!

Аллаһ жолында еңбектеп жүріп те, балалардың добы сияқты, Оған қарай домалап та жүгір! Кейде сөйлеп, кейде үнсіз, кейде иіскей отырып, қалайда Ол Ақиқат Патшасының фәйіз иісін алуға тырыс!

Ұйықтағың келсе де Хақ жолында ұйықта, жолыңнан қалма! Аллаһ жолында ұйықтап жатқаныңда, бәлкім, кәміл бір жолаушыға кезігіп, сені ғапылдық пен ұйқыдағы қиялдардан құтқарар».

Хақ досы **Мағруф Кәри Хазіреттің** мына қиссасы оның жүрегінің қандай үлкен, шексіз екенін көрсетеді десеңізші!

Қатты ауырған бір қарт кісі Мағруф Кәри Хазіреттікінде қонақ болыпты. Әлгі бейшара адамның шашы түсіп, өңі қашқан, жаны қатты ауырып, денесі дел-сал еді. Мағруф Кәри Хазірет науқас қартқа демалсын деп, төсек салып берді.

Науқас қатты ауырғандықтан аңілеп-үйілеп, кейде айқайлап та жіберетін. Таңға дейін көзі ілінбей, айқайымен үйдегі адамдарды да ұйықтатпады. Тіпті, барған сайын одан ары кеселді пиғыл танытып, үйдегі адамдарды сөгіп, олардың мазасын қашыра бастады. Ақыры оның бұл дөрекі сөзі мен пиғылына шыдай алмаған үйдегілер бір-бірінен басқа үйлерге қашып кетеді. Үйде науқас адам мен Мағруф Кәрни мен әйелінен басқа ешкім қалмады.

Мағруф Кәрни Хазірет түнде ұйықтамай, мазасыз науқастың қажеттерін қамтамасыз ету үшін жан-тәнімен қызмет етіп, тырысып жатты. Бірақ бір күні көптен ұйықтамағандықтан қатты шаршап, еріксіз ұйықтап кетеді. Оның ұйықтағанын көрген әлгі ғапыл науқас өзіне шын көңілмен, мархаматпен құшақ жайған бұл салих, ізгі адамға рақмет айтудың орнына сөгіс айтып, өзіне-өзі:

«Бұл қандай дәруіш?! Онсыз да бұл сияқтылардың сырт көзге атақ-мәнсаптары болғанымен, шынында, бәрі рияқор. Барлық істерін тек көзге көрсету үшін істейді. Бұлардың сырты таза, іші лас. Сырты бүтін, іші түтін. Өзгелерге тақуа болуды үгіттейді, өздері жасамайды. Сондықтан бұл адам да менің жағдайымды ойламай, ұйықтап жатыр. Өзінің қарнын тойғызып, ұйқыға кеткен кісі

таңға дейін көзі ілінбеген бейшара науқастың жағдайын түсіне ме!..» деп, сөйлеп жатты. Мағруф Кәри Хазірет естіген бұл ащы сөздерге де шыдап, естімегендей болып, жақсылығын көрсете берді. Бірақ сабыры таусылған әйелі көп шыдай алмады. Мағруф Кәриге жай дауысымен:

— Мына мазасыз адамның не айтып жатқанын естідіңіз. Енді оны үйімізде баға алмаймыз. Бізге одан ары ауыртпалық жасауына, сізге жапа шектіруіне енді рұқсат бере алмаймыз. Оған айтыңыз, енді басқа жерге барып, басының шарасын сол жақта іздесін. Жақсылық қадірін білгенге жасалады. Опасыздарға жақсылық жасау — қателік. Оларды одан ары аздырады. Мінезі жаман адамның басына жастық қойылмайды. Осылай залым адамдардың бастары тастың астында қалуы тиіс! — деді.

Әйелінің бұл сөздерін үндемей тыңдаған Мағруф Кәри Хазірет күлімдеп, былай деді:

— Ей, жаным! Оның айтқан сөздеріне сен неге ренжисің? Ұрысса, маған ұрысты. Көргенсіздік жасаса, маған жасады. Оның жағымсыз сөздері маған жағымды болып естіледі. Көріп тұрғаныңдай, ол қиналып жатыр. Қарашы, байқұс қас қағым сәт ұйықтай алмайды. Әрі мынаны біліп қой! Нағыз

ерлік пен шапқат, мархамат — осындай адамдардың жапасына төзе білу...

Бұл қиссаны нақыл еткен **Шәйх Сағди** былай деп насихат айтқан:

«Қызметтегі абзалдық — өзінді күшті-қуатты, денің сау кезде, оның шүкірлігі үшін әлсіздердің ауыртпалығын көтеруің.

Махаббатқа толған жүрек кешірімді болады. Егер сен тек құрғақ суреттен ғана тұрсаң, өлеңіңде денең сияқты атың да өледі. Егер жақсылық иесі қызмет ерлерінен болсаң, өмірің фәни денеңнен кейін де пидашылдығың мен көңілдерді аулағаныңдай, жалғаса бермек. Көрмеймісің, Кәрһте көп мазарат бар. Бірақ Мағруф Кәрһидің қабіріндей көп білінінетіні, көп адамдар барып дұға оқитыны жоқ».

Аллаһ достары қандай жақсы айтқан:

«Тасаввуф — жар болу. Жүк болу емес». Яғни барлығының жүгін арқалап, ешкімге жүк болмау. Қызметтің ақиқатына қанық болғандар елдің патшасы болса да, өздерін әрқашан қызметші деп санаған. Үлкен Османлы патшасы **Явуз Сұлтан Сәлім хан** қасиетті жерлер мемлекетінің қарамағына қосылып, хұтбада өзі туралы:

«Хақимұл-Харамайниш-Шәрифәйн (екі шарапатты аймақ Мекке мен Мәдинаның әкімі) деп айтылғанда, көздеріне жас алып:

«Керісінше, **“Хақимұл-Харамайни-Шәрифәйн”** (екі шарапатты аймақ Мекке мен Мәдинаның қызметкері) деп айтыңыз!» деп, имамның сөзін түзетуі ұлық қызмет түсінігі мен құлшылықтағы негізгі мақсатты ұғынудың ең көркем көріністерінен болып табылады.

УАҚЫФ/ҚОР ҚЫЗМЕТТЕРІ.

Уақыф/қор — Жаратушы Иеге құрмет деп жаратылысқа мархамат пен шапқаттың, махаббаттың ең көркем көрінісі деген инфәқтың/қайырымдылықтың жалғаса отырып, мекемеге айналуы. Бұл мал-мүліктің Аллаһқа аталуын, яғни тәмлик пен тәмәлукке¹ тыйым салынып, мәңгі Аллаһ разылығы жолында қолданылуын білдіреді. Мұндағы мақсат — бүкіл жаратылыстың мұқтаж болғандарына жомарттықпен сый тартып, оларға шапқатпен, мархаматпен қарап, Аллаһтың разылығына бөлену. Негізінде, малдың, тіпті, жанның Аллаһ жолына құрбан етілуі иманның кемелдік шарты ретінде әр мүминнің бағынуы керек иләһи әмір болып табылады.

1. **Тәмлик:** мал-мүлікті басқаның еншісіне тапсырып, оның меншігіне ай-налдыру. **Тәмәлук:** Басқаның берген мал-мүлкін алып, оған ие болу дегенді білдіреді.

Құран Кәрімде былай делінген:

«(Нағыз) мұминдер — шын мәнінде, Аллаһқа және Оның Пайғамбарына иман келтірген, сонан соң шүбәланбай, мал-жанымен Аллаһ жолында соғысқандар. Міне, осылар (иманға) нағыз адал адамдар» (Хұжурат сүресі, 15-аят).

«Шынында, Аллаһ мұминдердің малдары мен жандарын жәннатқа айырбастап алды. Өйткені олар Аллаһ жолында соғысады, не өлтіреді, не өледі. (Аллаһтың) Тәуратта, Інжілде және Құранда (баяндаған бұл уәдесі — Ол орындайтын) шын уәде. Аллаһтан артық уәдесіне опа қылатын кім бар? Олай болса, (ей, мұминдер!) Онымен істеген саудаларыңа қуаныңдар. Міне, бұл — үлкен табыс» (Тәубе сүресі, 111-аят).

«Адамдар арасында мынадайлары да бар, ол Аллаһтың разылығын қалап, өз жанын сатады (Аллаһ жолында құрбан етеді). Аллаһ құлдарына асқан мейірбан» (Бақара сүресі, 207-аят).

Аллаһ Тағала салих мұминдер туралы:

«... Олар ізгілік істерге (бейне бір өзара жарысқандай) асығады...» (Әлү Имран, 114) деп айтқан. Салих мұминдердің бұл қайырымдылық жарысындағы ең көркем қызмет

туындылары мен өнімдері **уақыф/қор** мекемелері болып табылады. Өте кең ауқым мен салада қызмет көрсете алатын уақыфтар жаратылған әр нәрсеге Исламның белгісі шапқат пен мархаматтың ең кемелді көрініс түрі.

Құран Кәрімде салмақты да кемелді мүмин ретінде иләһи разылыққа бөленуіміз үшін сүйіп, ұнатқан нәрселерімізден инфәқ жасауымыз бұйрылған. Адам үшін дүниеге тән болмыстың ең құнды, ең маңыздысы «жан» мен «мал» болып табылады. Жәннатты сатып алып, Құдайдың разылығына қол жеткізу бұларды Аллаһ жолында инфәқ етумен іске аспақ. Сондықтан малы мен жанын, яғни меншігіндегі бар нәрсені Аллаһ жолына жомарттықпен сарып қылған адамдарға **«уақыф адам»** делінген. Өзін бүкіл мүмкіншіліктерімен қайырымдылық қызметтеріне атаған кез келген адам осылай аталуға лайық.

Қоғамның тыныш әрі бақытты өмір сүруін қамтамасыз етуде осындай адамдар үлкен дәрежедегі маңызды міндет атқарады. Өйткені мұндай жандардың қызметтері мен істері көбіне жалған дүние өмірімен шектелмейді. Олар құрған мекемелер мен жол бастаған ізгі істері олардың ықыластарына қарай болашақ нәсілді де қамтитындай әсермен жалғасады. Сөйтіп, уақыф/қор қоғам

үшін рахмет пен берекеттің дәнекері болады. Және де оны құрып, ұйымдастырған адамдарға ең күшті садақатүн жәрия болмақ.

Уақыф адамдардың ең шыңындағылар — пайғамбарлар, уәлілер және олардың тәрбиесімен кемелденген салих мүминдер. Олар жүректеріндегі иман шабыты мен шаттығын дүниенің шар тарапына жеткізіп, тарихтың ең айбынды да керемет дәуірлерін алтынмен жазылған парақтары ретінде адамзатқа сыйлаған.

Бүгінгі күнгі адам баласының қоғамдық һәм экономикалық дағдарыстармен мыңдаған күйзелістерге ұшырауы азды-көпті бұрынғы бай уақыфтар мен қор мүліктерінің талан-таражға салынуынан. Сондай-ақ жаңадан құрылған қорлардың қажеттіліктерді қамтамасыз етуде жеткіліксіз болуынан туындап отыр. Бұл жеткіліксіздікті толықтыру үшін қазіргі таңдағы ауқатты мүминдер асқан күш-жігер жұмсаулары керек. Өйткені бұл жауапкершілік ең алдымен оларға міндеттеледі.

Аллаһ Расулы ﷺ былай деген:

«Адам өлгенде мына үш амалынан басқа барлығының сауабы үзіледі. Садақатүн жәрия, өзінен пайдаланылған білім, артынан дұға еткен қайырлы перзент» (Мұслим, Уасыйя, 14; Термези, Ахкәм, 36).

«Құл қайтыс болып, қабірінде жатқан кезінде сауабы оған ұласатын жеті нәрсе бар. Олар — үйреткен білімі, тартып, ағызған суы, ашқан су құдығы, отырғызған ағашы, салған мешіті, мирас қалдырған Мұсхаф Шәрифі/Құран кітабы, дүниеден өткеннен кейін ол үшін дұға ететін қайырлы перзент» (Бәйхаки, Шұаб, III, 248; Ғәйсәми, I, 167).

Ислам ғалымдары садақатүн жәриямен жалпы уақыф қызметтерінің айтылғанын білдірген. Садақатүн жәрия — Аллаһ разылығы үшін үнемі қызмет көрсететін өнім мен туынды қалдыру.

Үлкен Ислам ғалымдарының бірі Ибнүл Жәузи былай деген:

«Адам өліммен амал етуден қалып, ондай мүмкіншіліктен қол үзетінін білсе, өмірінде сауабы өлімінен кейін де жалғасатын салих амалдар істейді. Кішкентай дүниесі болса, оны уақыфқа/қорға айналдырады. Ағаш отырғызып, су тартып, өзінен кейін Аллаһты зікір ететін ұрпақтар жетілдіру үшін күш салады. Сөйтіп, өзіне сол істерінің сауабы келсін деп ойлайды. Немесе адамдарға пайдасы тиетін ғылыми кітап не шығарма жазады. Өйткені ғалымның бұл қасиетке ие еңбегі оның мәңгілік жасайтын салих ұрпа-

ғы сияқты. Ғалым адам білгенімен амал етіп, өзіне ілесетін адамдарға бұл қайырлы амалдарымен де үлгі болады. Міне, адам осылай өлмейді, мәңгі жасайды!» (Ибнүл Жәузи, Сайдүл-Хатыр, 12 б.).

Дүние байлығы туралы құлға тек белгілі бір уақыт аралығында ғана қолданыс билігі берілген. Сол үшін кәміл мүмин болудың шарттарының бірі — байлықтың аманат екенін санасына ұялатып, өмір сүру. Осыған орай байлықты инфәқ пен қызмет өлшемдерінен тыс бағытта қолдану аманатқа қиянат жасау болып табылады. Бұл қиянаттың ахиреттегі есебі ауыр боғандықтан дүниеде де жеке адам мен қоғам тұрғысынан талай күйзелістерге себеп болатыны айдан анық жағдай. Сондықтан инфәқ пен қызмет қордың қатерлі ісік микробы сияқты қоғамның тыныштығы мен бақытын жоймауы және адамдар арасындағы қызғаншақтық пен қастықты жоюы тұрғысында ең әсерлі шара болып табылады.

Ауқатты да дені сау адамдар өздерінің мұқтаж да мұңлы адамдардың орнында бола алатынын ешқашан естерінен шығармаулары тиіс. Сондықтан мүмкіншіліктеріне қарай, инфәқ пен қызметке жаппай берілудің қайратында болулары керек. Өйткені бұл ұстаным берген нығметтері үшін Аллаһ Тағалаға

іс жүзіндегі шүкірліктің нағыз өзі болып табылады. Бұлай істемегендер Аллаһ Тағаланың көптеген ескертулері мен сөгісіне ұшырайды. Бұл туралы аят кәримеларда былай делінген:

«Олай емес. Сендер жетімдерді мүсіркемейсіңдер. Міскіндерге тамақ беруге (біріңді-бірің) жебемейсіңдер. Мирасты (адаларамына) қарамай былғап жей бересіңдер. Малға өте құштарсыңдар» (Фәжр сүресі, 17-20-аят).

«Жоқ-жітікті тамақтандыруға шабыттандырмайды» (Мағун сүресі, 3-ята; Қосымша қараңыз, Хаққа сүресі, 34-аят).

Демек, мүминдер өздерінің инфәқтарымен, қызметтерімен шектелмей, жанындағы адамдарды да бұған ынталандырулары қажет екен. Мұның іс жүзіндегі ең белгілі көрінісі — уақыф қызметтері.

Уақыф қызметтерін ұйымдастырып, соған арнап мекеме құрудағы негізі мақсат — Аллаһ разылығына бөленіп, ахирет сәлеметіне қол жеткізу. Әу бастан уақыфтар бұл шарт бойынша құрылған және сол бойынша жалғасып келе жатқан қайырымдылық мекемелері болып табылады. Тіпті, бұл мақсат **«әт-тақаррұб илаллаһ** (Аллаһқа жақындау)» түрінде қалыпты сөзге айналып, уақыфтардың сыххат/дұрыс шарттарының бірі деп қабылданған.

Сондықтан уақыф жайлы терең де күшті сезімге ие болу және бұл иләһи аманатқа асқан мұқияттылықпен қарап, шарттарына бағыну — өте зәру жағдай. Ислам тарихында бұл мәселеге асқан мұқияттылықпен қаралған. Ал бұл аманат туралы немқұрайдылық танытып, қиянат жасағандардың соңы аянышты болған.

Расында, Салихқа ﷺ мұғжиза ретінде берілген түйе ешкімнің малы болмай, Аллаһ Тағаланың пайғамбары арқылы адамдардың пайдасына ұсынған аманаты және уақыф мүлкі сияқты болатын. Оның сүтін кез келген адам ішіп, пайдасына жарата беретін. Иесі Аллаһ Тағаланың өзі болатын. Бірақ азғын қауым түйені өлтіріп, бұл аманатқа қиянат жасады. Ақыры, бәрі жойылып кетті.

Халық аузында қисса болып айтылып келген Сүлемен ﷺ мен торғай арасында өткен мына оқиға өте ғибратты:

Бір күні Сүлеймен ﷺ торғай құсын ұрсыпты. Сонда торғай Сүлейменді ﷺ қорқытып:

— Сенің салтанатыңды күйретіп, жоямын! — деді. Сүлеймен ﷺ:

— Сенің денең мен күшің қандай, менің салатанатымды жоямын деп отырсың?!.. — дейді. Кішкентай құс:

— Қанатымды суға малып, уақыф/қор жеріне сүртемін. Сонан соң қанатыма жұққан топырақты сарайыңның төбесіне әкеліп тастаймын. Осылай мен тасып әкелген сол уақыф топырағы сенің сарайыңды қиратуға жетеді!.. — деген екен.

Бұл қиссадан алатын сабағымыз — уақыф/қор мүлкіне қаншалықты ұқыпты, мұқият қарауымыз керек екенін көрсетеді.

Сондай-ақ даналарымыз «**Уау**-лардан қашыңдар (яғни **уаллаһи** деп бос ант беруден, адамдар мен қоғамға деген жауапкершілік сезімінен жүрдай **уәли**/әкім болудан, міндетін атқара ала алмайтын **уәси** — жетім не ақылесі жоқтардың қожайыны болудан және мақсатына сай жұмсалмаған жағдайда ауыр обалы бар **уақыф**/қор мүлкінен сақтаныңдар!), жауапкершіліктен қорқыңдар!..» деп айтқан.

Бірақ бұл үгіттің мағынасын теріс ұқпау керек. Мысалы, қажетті қызметті орындай алатын мүмкіншілігі мен лайықты қабілеті бар адамдардың уақыф қызметтерінен аулақ жүруі — ауыр да обал, және де үлкен жауапкершілікті талап етеді. Бұл насихаттағы «қорқыңдар!» дегені бұл ұйымдар мен мекемелерден пайда көретіндердің ақысының мұқияттылықпен таратылуы және уақыф мүл-

кінің тиісінше қорғалуы дегенді білдіреді. Өйткені **уақыф — меншігі Аллаһқа, пайдасы үмметтің мұқтаждарына тән болған жылжымалы не жылжымайтын мүлік болып табылады. Яғни уақыфқа/қорға аталған мал-мүлік иесінің меншігінен шығып, сатылмайды, басқа біреуге сыйға тартылмайды және ешкім оған мұрагер бола алмайды.**

Бұларды қандай да бір мақсатқа сай қолдану мәселесіндегі шынайылықты ешқашан естен шығармау үшін жалпы қор шарттарының басында һәм аяғында қайыр дұға мен қарғыс орын алады. Қайыр дұға уақыфқа дұрыс та толық қызмет еткендер үшін, ал қарғыс уақыф шарттарында көрсетілген қызметті орындамаған, яғни уақыфқа жамандығы мен зияны тиген адамдарға қаратылған. Осы сияқты адамдар үшін көбіне мынадай қарғыс айтылған:

«Кімде-кім бұл уақыфтың шарттарын бұзып, немесе өзгертсе, Аллаһ пен пайғамбарлардың, періштелердің, адамдар мен бүкіл жаратылыстың лағынетіне ұшырасын!..»

Уақыфты басқару мен қорғауда өте мұқият болу Исламда ең маңызды мәселе болғандықтан, «Мал-мүлікті қорға/уақыфқа атаған адам қойған шарт — Аллаһ Тағала шығарған үкіммен тең» болып қалыптасып қалған.

Аятты өзгертуге құқымыз жоқ, сол сияқты уақыфқа атаған адам қойған шартты да өзгерте алмаймыз. Талай ғасырлар бұрын құрылған уақыфтардың көбі өзгермей, бүгінгі күнге дейін жетуі әрқашан бұл негізгі қағидаға сүйенудің арқасында болған жағдай.

Әлемдерге рахмет шуағы мен теңдесі жоқ үлгілі тұлға ретінде жіберілген Пайғамбар ﷺ Мырзамыз:

«Жер бетіндегілерге мархамат көрсетіңдер. Сонда көктегілер де сендерге мархамат көрсетеді!» (Термези, Бирр, 16) деп қана қоймай, уақыфтың ұстанымдарын өз өмірінде ұстанған. Ол — барлық салада үмметіне кемелді үлгі екені белгілі. Сондай-ақ Мәдина Мүнәууәрада өз иелігіндегі жеті құрма бағын, Фәдәк пен Хайбар құрмалықтарынан өз үлесіне түскендерін Аллаһ жолына атап, уақыфқа айналдырған. Оның бұл ісін көрген қадірменді сахабалар да қолдарындағы құнды мүлікті солай етіп, қорға арнап салып отырған. Тіпті, Хазіреті Жәбир رضي الله عنه:

«Әнсар мен мүһәжірлерден мүмкіншілігі болып, уақыф/қоры жоқ бір адамның бар екенін білмеймін» деп айтқан болатын (Ибнү Құдамә, әл-Мұғни, V, 598).

Үлкен ислам ғалымы **Ибн Хазм** да былай деп айтқан:

«Абдуллаһ бин Омар رضي الله عنه, Фатима رضي الله عنها және басқа сахабалар Мәдинада көп уақыф/қор қалдырған. Бұл күннен де ашық, одан да белгілі, танымал ақиқат. Мұны білмеген ешкім жоқ» (Мұхаммед Абдуһ Йәмани, *Фатиматүз-Зәһра*, Бейрут, 330 б.).

Зекет жинаушы қызметкерлер **Халид бин Уәлидтің** رضي الله عنه сауытын, басқа да соғыс құралдарын сауда малы деп, сондықтан зекетке тиесілі деп, бұлардың зекетін сұраған. Осыған орай Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз былай деді:

«...Халидтен зекет сұрап, оған зұлымдық ісеп жатырсыңдар. Халид сауыты мен барлық соғыс құралдарын Аллаһ жолында (соғысу үшін) уақыфқа айналдырған емес пе?» (Бұхари, Зекет, 49, 33, Жинад, 89; Мұслим, Зекет, 11).

Хазіреті Пайғамбар ﷺ мен Оның таңдаулы саңлақ сахабалары жүрген жолда жүргенде асқан салмақтылық пен мұқияттылық танытқан Османлы елі өз кезеңдеріне дейін белгілі деңгейде жалғасып келген уақыф/қор қызметтерін өз шыңына һәм мәресіне жеткізген. Шынында, уақыф/қорлар мәні мен саны жағынан ең үлкен, ең ауқымды түрде Османлы кезінде дамыған. Османлыларда уақыф мекемелері елдің көмегімен жиналған байлықты қайтадан сол елдің пайдасы мен қызметіне ұсынған опашылдық мекемесі

ретінде іс жасаған. Бұлар адал жолмен табылған заттық мүмкіншіліктерді тек өзі мен отбасына пайдаланбай, жалпы халықтың пайдасына ұсынып, Аллаһтың разылығына бөлену мақсатында пайда болған мекемелер мен ұйымдар болып табылады.

Өте терең, ұлы сезімдермен Исламды ең көркем түрде ұғынып, ұстанған бұл әзиз ел жүрегіндегі шексіз шапқат пен мархаматты бүкіл жаһанға уақыфтар арқылы ұсынған. Олар құрған мыңдаған уақыфтар арқылы құдды жүн тоқығандай, жараланған жерді орамай қалдырмағандай бүкіл қоғамды құшағына алған болатын.

Османлыда құрылған уақыфтардың атқарған қызметтері мен істері өте үлкен мәнге ие болатын. Бұлардың қоғамға пайдалы болулары үшін уақытқа, мекен мен аймаққа қарай, халықтың бейімдеріне қарай түрлі болу себептері жүйенің бір қалыпты емес, жанды мәнде болуларының белгісі болып табылады.

Османлыда құрылған уақыфтардың түрлері мен қызмет атқарған салаларын толық белгілеу мүмкін емес. Бірақ бұлардың ауқымын түсіну үшін ең маңыздыларының бірнешеуін атап айта аламыз:

-Мешіттер мен зікірханалар, мазараттардың құрылысы мен жөнделуі;

-Медресе, дәрул-хұффаз, дәрул-хадис,
т.с.с. білім мекемелері;

-Ас беретін үйлер, керуен сарайлар, мон-
шалар, жұмыс орталықтары мен емханалар;

-Намазгах, кітапхана мен мейманханалар;

-Құдықтар, су жолдары, су құбырлары;

-Бала емізетін, өсіріп-бағатын бала бақ-
шалар;

-Құлдар мен тұтқындарды азат ету;

-Кедейлерді отынмен қамтамасыз ету;

-Қожайындары ұрыспасын деп, қызмет-
шілер сындырған не бүлдірген заттардың
құнын төлеу;

-Жетім қыздардың жасауын жасау;

-Қарыздар адамдардың борышын төлеу;

-Жесір, балалары жоқ әйелдер мен мұқ-
таждарға жәрдемдесу;

-Мектеп балаларын азық-түлікпен қамта-
масыз ету;

-Кедей, туыс-жақындары жоқ адамдар-
дың жаназасын шығару;

-Айт-мерекелерде балалар мен туыс-жа-
қындары жоқ адамдарды қуанту;

-Кейуана, туыс-жақындары жоқ әйелдерге қарайласу.

Сонымен қатар, ойға келетін әр салада уақыф құрған Османлы елі өз мәдениеттерін бейне-бір «уақыф мәдениеті» деп ұғындыратындай дәрежеде қайыр мен жақсылық жасаудағы түрлі әдіс-тәсілдерді көрсете білген. Шынында да, уақыфтар Османлы мәдениетінің белгілі ерекшелігі болатын. Бұл сонша дамыған, тек адамдардың қажеттіліктеріне ғана назар аударумен шектелмей, уақыф қызметтерінің іргесін құрайтын Ислами махаббат, мархамат пен шапқат жануарлар мен өсімдіктерді де қамтитындай кең ауқымда көрініс тапқан. Жаралы құстар мен ауру жануарларға, ұшып кете алмаған ләйлектерге қарау үшін емдеу орталықтары құрылған және бұлардың қаражатын осы бағытта құрылған уақыфтар көтеріп отырған.

Бұл туралы Османлы жерінде болғанында көргендеріне таңырқап, қайран қалған француз **Comte de Bonneval**:

«Османлы өлкесінде өнімі жоқ ағаштарды ыстықтан құрғап кетпесін деп, күн сайын суғарып тұру үшін жұмысшыларға ақша төлеп есінен ауысқан! түріктерді де көру мүмкін!» деген.

Уақыф құру рухани кемелдіктің көрінісі болғандықтан бұл іс нағыз мүршидтердің

(рухани тәрбиеші ұстаздар мен пірлер) тәрбиесі мен руханиятынан тиісті үлес ала білген қоғамда кең ауқымда іске асады. Өйткені қамқорлық пен жомарттық, ықылас пен шынайылық кемелді мағынасымен рухи кемелденудің нәтижесі. Османлының қоғам өмірінде теккелер рухани тәрбие орталықтары ретінде барынша кең етек жайған болатын. Бұл жерлер халықтың мәдениетті «ауызша» үйренген және ахлақи тұрғыдан жетілген орталықтар сияқты болған. Сол орталықтардан тасқан рухани фәйіз де уақыф құруды, қоғамдық қолдау мен көмекті өз мәресіне жеткізетін өте әсерлі ықпал болатын.

Осындай дәрежеде әсер еткенінен, бұл фәйізлі қайырымдылық қызметтерінің көрінісі деген мекемелердің көбі, қанша немқұрайдылық көрсетсе де, әлі бүгінге дейін қызметтерін атқарып, қазіргі қоғамның да жараларын емдеп, өз қызметтерін жалғастырып келе жатыр. Расында, мешіттер, су құбырлары, ауруханалар, тіпті, халық ішкен ауыз суы мен әлі де сан жетпес көп қайыр қызметтері қасиетті ата-бабаларымыздан бізге қалған аманат пен естеліктер болып табылады.

Османлыда уақыфтар арқылы жасалған қайырымдылық қызметтерін орындау барысында ұстанылған ең маңызды мәселелердің

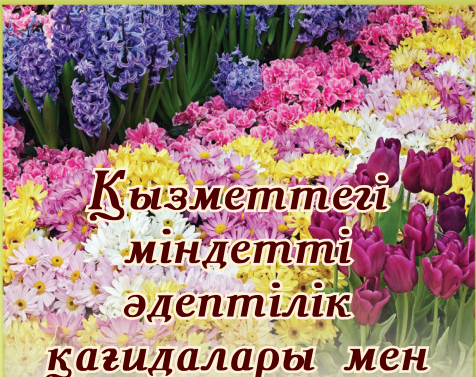
бірі — жәрдем берген мен жәрдем алған адамдардың бірін бірі танымайтындары. Осылай қайырымдылық жасағандар рия деген рухани кеселден арылып, Аллаһ қабылдайтын ғияби (адамдардың артынан жасалған) дұғалардан да үлес алған. Сонымен қатар бұл қайырымдылықтар мешіттер мен теккелер арқылы таратылғандықтан халықтың сенім әлемінің күшеюіне себеп болған.

Османлы мемлекетінде құрылған уақыфтардың тура санын белгілеу өте қиын. Бірақ бұл қорлардың 26300-ге жуығы белгілі. Бұл санның өзі бабаларымыздың қамқорлықтары мен қызмет рухының айбындылығын көрсетуі тұрғысынан өте ғибратты. Екіншіден, бұл уақыфтардың 1400-ге жуығы әйелдер тарапынан құрылғаны назар аударарлық жағдай.

Аллаһым! Бізге сыйға тартқан аманаттарыңды лайықты түрде қорғап, тиісінше амал етіп, Жаратушыға тағзым етіп, Ол үшін жаратылғандарға қызмет еткен «уақыф адамдардан» болуды баршамызға нәсіп еткейсің!

Әмин...

Қызметтегі міндетті әдептілік қағидалары мен өлшемдер

Қызмет ететін адамның көңілі
құнарлы жер сияқты болуы
керек. Жердегі жандылар оны
басып, лаптап кетеді. Бірақ жер
(топырақ) бұл ластықтарды
тазалап, бірінен бірі өткен
әсемдіктегі өсімдіктерді өсіріп,
өзін басып жүрген бүкіл
жаратылысты қоректендіреді.

Күннің жылытпауы қалай мүмкін
емес болса, ұлық рухтардың
адамдарға жаны ашымауы,
қызметтен қашуы, уайым-
қайғыларға немқұрайды қарап,
маңайына көркемдіктер мен
сұлулықтарды таратпауы да
мүмкін емес!

ҚЫЗМЕТТЕГІ МІНДЕТТІ ӘДЕПТІЛІК ҚАҒИДАЛАРЫ МЕН ӨЛШЕМДЕР

Ислам ахлағының маңызды бөлімдерінің бірін құрайтын “қызмет” дегеніміз — нәпсінің менмендігінен құтылып, қамқор рухпен жаратылысқа бұрылып, Аллаһтың разылығын іздеуі. Дүниелік мүддеге жету деген ойдан аулақ, тек Аллаһ разылығы үшін орындалған әр шынайы қызмет, шынында, Раббыға вүс-лат/қауышу, Оның разылығына бөленуді іздеу мен шаттығының іс-әрекетке шағылысқан бейнесі болып табылады. Яғни мұсылман үшін қызмет шексіз дәрежеде маңызды және ең абзал міндет. Бірақ қызметтің белгілі әдептілік пен өлшемдер аясында орындалуы — зәру жағдай. Өйткені әдептілікті ұстанбай орындалған қызметтен жақсылық күтуге болмайды.

Сондықтан қандай да болсамын жасалынатын қызмет мән-маңызы тұрғысынан ең кемелді түрде орындалуы тиіс. Яғни заттық һәм рухани қызметтерді атқаруда көрсетілген

қайрат пен күш-жігердің маңыздылығы сонша, оларды қандай жүрекпен істелгені де өте маңызды. Өйткені қызметтің берекетті және Хақ Тағала алдында қабыл болып, құпталуы тек осыған байланысты. Сондықтан ұлы да-нышпандар:

«Қызмет ету маңызды, бірақ бәрінен де қызметтегі әдептілік маңызды» деген. Осылай орындалған қызметті шын жүрекпен және белгілі әдептілік пен әдістерге қарай орындалуының ләзім екенін баяндаған болатын. Яғни қызмет көрсеткен жан дәл **ми-налы** жерден өтіп бара жатқандай асқан сақтықпен жүріп, мәмілелерінде өте нәзік болуға назар аударуы керек. Мұндай әрекет етуге мәжбүрлік бар.

Аллаһ Тағала біздің істеген амалдарымыздың салих болуын қалағанындай, оларды қаншалықты тақуа өлшемдеріне сай орындағанымызға да назар аударады. Сондықтан дүниелік жағынан кедей болғанымен, көңілі бай адам жарты құрмамен Жәннатқа қол жеткізе алса, әл-ауқатты, бай бола тұра жүрегі кедей, яғни ғапыл адам барлық байлығын сарып қылса да, соның өзінде қасіретке тап бола алады.

Демек, жасалған құлшылықты Аллаһ Тағаланың қабылдауы жүректегі ықылас пен

шаттықтың дәрежесіне байланысты. Сырт көзге ең керемет салих амалдар болып бағаланған көп салих амалдар кішкене де тар жүректің ішінде көрінбей, жоқ, нөл болып қалса, күнделікті жай іс деп бағаланған көп салих амалдар ұлы да кең жүректің ықылас пен тақуалығы арқасында сауабы жер мен көкке сыймайтындай ұлы табысқа, сондай-ақ мәңгілік пайдаға дәнекер болады.

Сондықтан ең маңызды мәселе — істің өзегі, жүректегі сезім. Яғни құлшылықта жүрек бағынатын әдептілік пен өлшемдер болуы керек. Бұл ақиқат қызметте одан да маңызды орын алады. Расында, Құран Кәрімде Хазіреті Пайғамбарға ﷺ ықылас пен тақуаға негізделіп салынған **Құба мешіті**нде намаз оқуды, керісінше мүнәфиқтардың фитнә мен бүліктің ошағы ретінде салған **Дырар мешіті**н бұзуды бұйырған болатын. Қарасақ, қарағанда бұлардың екеуі де мешіт. Бірақ зер салып, қарағанда араларында шығыс пен батыстай, Жәннат пен Жәһәннамдай айырмашылық бар. Міне, әдептілік өлшемдеріне сай орындалған қызметтер мен бұл өлшемдерді ұстанбай жасалған қызметтердің айырмашылығы осындай.

Олай болса, қызметте табысқа жету үшін білім мен парасат, лайықты болу, салмақтылық

пен ықылас, күшті де көркем мінез бен жақсы тұлғалық қасиеттер иесі болу міндет. Бұған керісінше, шынайылық танытпай, ғапыл күйде жасалған қызметтерден қайырлы да берекелі нәтиже күтудің еш мәні жоқ. Босқа күткен болады.

Сондықтан қызмет ері өзінде үстемдік пен қасиет бар екен деп, өзгелердің албастысына айналмауы тиіс. Керісінше, ол адамдардың сәлеметі үшін тек өркөкіректігі мен байлығын, атақ-мансабын емес, барлық мүмкіншіліктерін жұмсауға дайын, өте қарапайым, пидашыл мұмин болуы тиіс. Өйткені шын мәніндегі қызмет ері жоқшылық пен уайым-қайғылардың, жалғыздардың қасынан табылуды өзінен ажырамас қасиетіне айналдырған. Ол әр саладағы ісін махаббатпен орындай білген, үміт пен иманның көзі болған көңіл ері болып табылады.

Қызмет етуші адамның әдетіне айналуы тиіс қасиеттерді, назар аударылатын әдептіліктер мен өлшемдерді төменде берілгендей реттей аламыз.

1) Қызметтің маңыздылығын ұғыну.

Қызмет ері ең алдымен қызметтің өзі үшін үлкен нығмет пен сый екенін біліп, оларды қызметінің ең бірінші міндеті деп қабылдауы

керек. Сонымен қатар нығметтің шүкірлікпен жалғасатынын аңғарып, Раббысына деген хамд пен шүкіршілігін арттыруға тырысуы керек.

Әли Рамитәни Хазірет былай деген екен:

«Міндетсіп қызмет ететіндер өте көп. Ал қызметті нығмет деп білетіндер өте аз. Сендер қызмет ету мүмкіндігін қолдарыңа келген нығмет деп біліп және қызмет көрсеткен адамдарыңызға рақмет айтар сезіммен қарайтын болсаңдар, барлығы сендерге риза болады да, сендерге ренжігендер қатары азаяды...»

Өмірін Аллаһтың мақлұғына қызмет етуге арнаған марқұм әкем **Мұса Әпенді** құддисә сируһ қызметтің құны мен маңыздылығын былай тілге тиек еткен:

«Мүмин ғибадат пен қайыр істерінің үлкені мен кішісіне қарамай, мүмкіндігін тапқан бәрін сайын ықыласпен жасауға тырысуы керек. Өйткені үлкен қызмет атқарған адамдар кейде маңызсыз көрінген қызметтерге немқұрайды қарайды. Алайда, Аллаһ Тағаланың разылы қайда, қайсысында екені білмейді.

Мынаны жақсы ұғынып алу керек: Қызмет ету мүмкіндігі әркімге бұйырмайды.

Әр салада қызмет етуге қабілеттері болған адамдар болғанымен, уақыт пен мекен шарттары қолайлы болмағандарға қызмет етуге нәсіптері болмайды. Қызмет көрсеткендер қызметті нығмет деп біліп, қарапайымдылықтарын арттырып, тіпті, бұл нығметке дәнекер болғандары үшін қызмет көрсетілгендерге рақмет пен алғыс айтатындай сезімде болулары керек».

Имам Раббани Хазірет қызмет етушінің қызмет қабылдағандарды нығмет деп біліп, оларға алғыс айтатындай сезімде күн кешудің қажеттілігін былай баяндап берген:

«Бір кісі көп адамның кемелденуіне қалай үлес қосса, көп адам да бір адамның кемелденуіне себепші болуы мүмкін. Өйткені, қайткенде де ұстаз шәкірттерінің кемелдігіне үлес қосатын болса, шәкірттердің де өзара шағылысу нәтижесінде ұстаздарының кемелдігіне бірден-бір себеп болғаны бұлтартпайтын шындық».

Аллаһ Тағаланың бізге берген нығметтері мен жақсылықтарын біліп, бұларды Оның жолында сарып қылудың қайратында болуға мәжбүрміз. Иманымыздағы адалдығымыз бен шынайылығымыздың ең белгілі ерекшелігі мен көрсеткіші де осы. Расында, бұл туралы аят кәрімәда былай делінген:

«(Нағыз) мұминдер — шын мәнінде, Аллаһқа және Оның Пайғамбарына иман келтірген, сонан соң еш шүбәланбай, мал-жанымен Аллаһ жолында соғысқандар. Міне, осылар (иманға) анық адал адамдар»
(Хұжурат сүресі, 15-аят).

Екіншіден, мал-мүліктен жасалатын инфәқтың парыз мөлшері білдірілген. Сондықтан малының зекетін берген адам малы арқылы орындауы керек болған қызметтің ең азын ғана орындаған болып саналады. Бірақ Аллаһ Тағаланың адамға сыйлаған қабілеттер мен мүмкіншіліктердің нисаб мөлшерін белгілеу мүмкін болмағандықтан ақтық демімізге дейін өз болмысымызды Хақ жолына атауға тура келеді. Өйткені адамның жағдайы Аллаһқа мәлім, біздің беймәлімділігіміз. Сондықтан шамамыз жеткенше қызмет пен жәрдем беруге тырысып, тырбануымыз, қолымыздан келген барлық күш-қайратты көрсетуіміз керек. Ұлы Раббымыз.

«Аллаһ ешкімге шамасы жетпейтін істі жүктемейді. (Әркімнің) істеген (жақсылығы) өз пайдасына, істеген (жамандығы) өз зиянына...» (Бақара сүресі, 286-аят) деген.

Сондықтан мұминге жүктелген міндет — жасаған қызметтерін жеткілікті деп санамай, «Бұдан басқа не істей аламын?» деп ойлап,

әрқашан қызмет етудің ізденісінде болуы керек. Мұның ең ғибратты мысалдарының бірі қадірменді сахабалардың бірі **Абдұллаһ бин Үмми Мәктум** ﷺ болып табылады.

Бұл сахаба соқыр болғандықтан жиһадтан босатылған болатын. Бірақ бұл мүбәрак сахабаның «Ең болмағанда, жалауды ұстай аламын» деген оймен **Қадисия шайқасына** қатысуы жүрегіндегі терең жауапкершілік сезімімен қандай жағдайда болмасын кез келген қызметке дайын әрі оған талаптануының ашық көрінісі болып табылады.

Мүмин өзінің әлсіздігі мен мүмкіншілігінің жоғына қарап, әсте үмітсіздікке салынбай, ғапылдықпен босаңсымауы керек. Адам Аллаһ жолында істей алатын қызметтерінің бітетінін ешқашан ойламауы керек. Өмірінің соңына дейін үнемі шаттанып, асып-тасатын қызмет құлшынысымен күн кешуі керек.

«Саған яқин (өлім) келгенше Раббыңа құлшылық ет!» (Хижр сүресі, 99-аят) деген аят кәримә бойынша, әр мүмин қас қағымдық сәт болса да, бойындағы күш-құдіретін құл болу жауапкершілігінен туындаған қажеттілікпен қызмет етуге арнауының міндет екенін білуі керек. Мына оқиға бұл мәселедегі өлшеміміздің не екенін анық көрсетеді:

Ұхұд шайқасы аяқталғанда Пайғамбар ﷺ Мырзамыз шәһидтер мен жаралыларды

қарап келуді бұйырған болатын. Әсіресе «не болды екен?!» деп, бір сахабасы туралы қобалжыған еді. Ол **Сағд бин Рәби** ﷺ болатын. Аллаһ Расулы оны тауып, қандай жағдайда екенін білуі үшін сахабасының біреуін соғыс майданына жібереді. Сахаба Сағд бин Рәбиді ﷺ қанша іздесе де, таба алмады. Қанша дауыстаса да, жауап ала алмады. Ақыры соңғы рет үміттеніп:

— «Ей, Сағд! Мені Расулұллаһ ﷺ жіберді. Сенің тірілер арасында ма, әлде шәһидтер арасында ма екенінді біліп келуімді бұйырды» — деп, жаралылар мен шәһидтер жаққа қарай айқайлап дауыстады. Сол кезде соңғы демін алғалы жатып, жауап қайтаруға шамасы қалмаған Сағд ﷺ өзін Аллаһ Расулының іздегенін естігенде, барлық күшін жиып, әлсіз ыңырысқан дауыспен:

— Мен енді өліктер арасындамын! — дегенге ғана күші жетті. Оның арғы жақты тамашалап жатқаны белгілі болды. Сахаба дереу дауыс шыққан жаққа қарай жүгірді. Хазіреті Сағдты денесі қылыш соққыларымен шұрқтесік болған халде тапты. Сонда оның қысылып, сыбырлаған даусымен былай дегенін естіді:

— Уаллаһи! Көздерің ашылып-жұмылған сайын Пайғамбар Мырзамызды дұшпан-

дардан қорғамай, Оған ауыртпалық пен қауіп төнуіне мүмкіндік беретін болсаңдар, сендер үшін Аллаһ алдында алға тартатын ешқандай сылтау мен себептерің болмайды!¹»

Сағд бин Рәбидің ﷺ үмметке өсиет ретіндегі бұл сөздері оның бұл жалғандағы соңғы сөздері болды.

Халид бин Уәлид ﷺ жан тапсырарда өзін есепке тартып:

«Өмірі Аллаһ жолындағы аттар кісінеп, қылыштар шықырлаған майдандарда өткен жауынгердің әлсіздер сияқты төсекте өлуі қандай аянышты десеңізші! Мені тұрғызыңдар! Ең болмаса, қылышыма сүйеніп тұрып жан тапсырайын» деген болатын. Бұл жағдай оның санасына ұялатқан үлкен жауапкершілік сезімін көрсетеді.

Негізінде, бұл сезім Аллаһ жолында қызмет атқарып жүрген барлық мұминдерде болуы тиіс. Қызмет ері әр мұмин бұл сезімнен өзіне тиесілі үлес алып, бұларды әрекеттерінің үлгісі етіп, қызмет ету мүмкіншілігі бола тұра бұдан бас тартудың жауапкершілігі мен ауыр обалын түсінуі керек. Қызметтен бас тартудың мәңгілік өмір үшін қандай үлкен қауіп төндіретінін есінен шығармауы керек.

1. Қараңыз, Муатта, Жинад, 41; Хаким, III, 221/4906; Ибн Хиншам, III, 47; Ибн Абдилбер, Истиаб, II, 590 б.

Қызмет — әсіресе, пайғамбарлар мен әулиелердің өмірлік абзал ұстанымы болған. Сондықтан ұлы тұлғалар науқас кездерінде, тіпті, өлім үстінде жатқанның өзінде қызметтен бас тартпаған. Бұл жағдай қызметке белсенді түрде кірісудің парасаттылар үшін қандай қажет екенін көрсетудегі ақиқат болып табылады.

2) Жүректі рухани қасиеттермен безендіру.

Адамның халі мен ұстанымдары көңіл әлеміндегі жағымды не жағымсыз күшке қарай көрініс табады. Барлық абзал ұстанымдар — жүректегі жағымды рухани сезімдердің шағылысуы. Сондықтан қызметтердің рухани жағдайы да оған дәнекер көңілдердегі рухани қасиеттердің деңгейі мөлшерінде болмақ.

Осыған орай, қызмет ерінің көңілі фәйіз бен руханиятқа толы болуы керек. Көңіл көкжиегінің ашылып, бүршік жаруы тек рухани азықпен ғана мүмкін. Жүрек кемелділігінің нәтижесінде тәфәккур мен сезімталдық тереңдей түседі. Қожа Ахмед Яссауи бабамыз, Баһауддин Нақшибәнд, Зәңгі ата, Әзиз Махмуд Нұдаи, Имам Ғазали, Мәуләнә, Асан Қайғы және сол сияқты Хақ достары тек сыртқы ғылымда қалып, көңіл ғылымы-

мен жабдықталмағанда, әрқайсысы ғасырлар бойы көңіл аспанымыздағы шолпан жұлдызы сияқты жарқырап тұра алмас еді.

Бұл ұлы Аллаһ достары оқиларды көңіл терезесінен ғашықтық пен махаббат назарымен тамашалағандықтан өмір сүрген орталаарындағы адамдарға, тіпті, жаһан патшасындай тұлғаларға көшбасшылық еткен. Өйткені олар сыртқы білімдердің, ақыл мен санаға сүйенген білімдердің үстіндегі сыр пердесін ашып, иләһи ғашықтық пен махаббаттың фәйізді көріністеріне қол жеткізген.

Бұл Хақ достарының фәни болмыстары жер астында болғанымен, фәйіздері, руханият пен көңіл туындылары бүгінгі күнге дейін жеткеніндей бұдан кейін де қызметтері жанды болып, жалғаса бермек.

Қызметтің ең маңызды мақсаттарының бірі — Һидаяттан мақрұм жандардың Һидаяттарына дәнекер бола білу немесе рухани мәселелерде әлсіздік танытқан дін бауырларының түзелуіне қол ұшын бере білу — рухани жетекші адамның жүрек деңгейіне байланысты жағдай. Исламды өз өмірімізге қаншалықты енгізе алсақ, өзгелерге де соншалықты жағымды әсер бере білу мүмкіншілігіміз болмақ.

Жүрек — иләһи сырларға қарай ашылған терезе. Бұл құралды жақсы қолдана білген-

дерге арғы жақ пен мәңгілік аян болады. Тәухидтің мәні мен мазмұнына кіру құлды мәңгіліктің саяхатшысы етеді.

Фахрұ Кәинәт ﷺ Мырзамыздың өміріне қарасақ, иләһи уахидың алдымен Оның жүрегіне түсірілгенін байқаймыз. Бұл шындық аят кәримәда былай тілге тиек етілген:

«Раббың, шын мәнінде, аса үстем, асқан мейірімді. Бұл Құран — күдіксіз, барша әлемнің Раббысының аян етіп түсіргені. Оны сенімді рух (Жәбірейіл) әкеліп, сенің жүрегіңе ұялатты. Ескертушілерден болуың үшін (Құран) айқын араб тілінде (түсті)» (Шұара сүресі, 191-195-аяттар).

Расулұллаһтың ﷺ жүрегіне Құранның ұялатылуы Мырзамыздың мінезі мен ұстанымдарының бейне-бір жаңды Құранға айналуына ықпал еткен. Міне, қадірменді сахабалар Мырзамыздың бұл мінезі мен тұлғалығына тәнті болып, Ислами тұлғалықтары мен мінездерін алдымен Пайғамбарымыздың жүрегінен алған. Ғидаяттарынан бұрын жартылай жабайы өмір сүрген бұл қараңғы кезеңнің адамдары Аллаһ Расулының халін өз бойларына дарытып, ұстаным кемелдігіне қол жеткізген. Осылай әлем тарихында **«абзалдықтың шыңындағы тұлғаларға»** айналды.

Аллаһ дініне қызмет етуді мақсат тұтқан мүминдер де қадірменді сахабалардың бұл абзал тұлғаларын өздеріне үлгі тұтып, сол ұлы да иләһи сырлардан үлес алып, жүректерінің Құранның фәйізімен толуына күш салудары керек.

Шынайылықтан мақрұм жүрекпен жасалған қызмет шөлге төгілген су сияқты. Құрғақ жерге егілген тұқым тышқанға жем болады. Ал шын жүрекпен егілген тұқымдар болашақтың ұлы шынар ағаштары болып өседі.

Сондықтан “қызмет ері” өз өмірінде рухани азығына өте назар аударуы тиіс. Ғибадаттарында руханиятқа, ахлақ пен мәмілесінде нәзіктік пен әдептілікке, қамқорлыққа үлкен маңыздылықпен қарап, рухани тұрғыдан кемелденуге мәжбүр. Мұндай күйдегі жүрекке ие болу құлды иләһи махаббатқа жеткізеді. Расында, Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз:

«Аллаһ Тағала тақуа иесі, көңілі бай, ғибадатқа беріліп, атақтан аулақ, нәпсісін тәрбиелеумен болған құлын сүйеді» деген (Мұслим, Зұһд, 11).

Қызмет еткен адамның көңілі құнарлы жер сияқты болуы керек. Жаратылыс атаулының барлығы жерді басып, тіпті, сол басып жүрген, өмір сүрген жерін (үлкен-

кіші дәретімен) ластап кетеді. Бірақ жер (топырақ) бұл ластықтардың бәрін тазалап, бірінен бірі өткен әсемдіктегі өсімдіктерді өсіріп, өзін басып жүрген бүкіл жаратылысты қоректендіреді.

Міне, “қызмет ері” осылай жер мінезді, қарапайым, пидашыл және жомарт болуы керек. Жүрегіндегі барлық сұлулықтар мен фәйіз, руханият табиғи және өте көркем өлең түрінде қызмет қабылдаушылардың көңілдеріне қонуы керек. Бұл халге ие болу үшін, әсіресе, мына төрт негізге абай болу керек:

**а) Жүректің үнемі
Аллаһпен бірге болуы.**

Аллаһ Тағла аят кәримәларда былай деген:

«Олар (дұрыс ақыл иелері сондай жандар) отырса да, тұрса да, жатса да Аллаһты еске алады. Көк пен жердің жаратылысына толық ой жүгіртеді де, (былай дейді):

«Раббымыз! Сен бұларды бекер жаратпадың, Сен (оңдайдан) пәксің. Бізді оттың (тозақ) азабынан сақтағайсың!» (Әлү Имран сүресі, 191-аят).

«(Аллаһқа бет алғандар) сондай, иман келтірген және көңілі Аллаһты еске алу арқылы жай тапқан (адамдар). Мынаны

**жақсы біліп қойыңдар! Жүректер (тек)
Аллаһты еске алумен ғана тынышталады»**

(Ра'д сүресі, 28-аят).

Аллаһты зікір ету тек лафзатұллаһты, яғни тәңірдің «Аллаһ» деген атын ауызбен ғана айтып, сан рет қайталай беру емес. Негізінде, Аллаһ туралы түсінік пен сананы жүрекке ұялату деген сөз. Жүрек тек осылай ғана қанағаттанып, жай табады. Аллаһқа жақындаудың адамға беретін бақыты, міне, осылай көрініс табады. Маййятү иләһийя (Аллаһпен бірге болу сезімі) қызмет ерінің жүрегінде орнықса, қызметте кездескен әрқилы қиыншылықтар оны ешқашан жалықтырып, шаршатпайды. Барлық қиындықтар оған жеңіл болып, қызметті шаттықпен істейді. Шаттықпен орындалған қызмет өте орынды болады һәм қызмет істеушісіне ләззат беріп, оның ерекше зауқына айналады. Сол үшін жүрек мәсиуә махаббатынан арылып, тек Аллаһ махаббатымен толуы тиіс.

Расында, **Ибн Араби Хазіреттің Мишкәтүл Әнуәр** атты шығармасында келтірілген құдси хадисте:

«Ей, Адам баласы! Сені Өзім үшін, затты сен үшін жараттым. Өзіңді сен үшін жаратқан мәсиуәға, яғни дүниеге бола құртпа!» деп айтылған¹.

1. Мишкәтүл Әнуәр, Нұрлар Хазинеси, 126-127 б. Аударған, Мехмед Демиржи, Из Яйың, Ыстанбұл, 2001.

**ә) Жүректің Аллаһ пен
Расулының махаббатына
толы болуы.**

Қызметтегі махаббат — рухани жетілудің бастауы. Бұл жер негізінде, әр нәрсенің бастауы. Жүрек тек нағыз махаббатты татқан соң рухани жетілуге, бүршік жаруға және сұлулықтарын ұсынуға бастайды.

Аллаһ пен Расулына деген махаббат көңіліміздегі барлық сүйіспеншіліктерден өте жоғары болуы тиіс. Аят кәримәларда былай делінген:

«Адамдардың ішіндегі кейбіреулері Аллаһтан басқасын (Оған) теңеп, өздеріне құдай тұтқандары сонша, оларды (мұсылмандардың) Аллаһты сүйгеніндей сүйеді. Бірақ мұминдердің Аллаһқа деген махаббаттары (барлығынан да) күшті. (Аллаһқа серік қосып өз нәпсілеріне) жамандық жасағандар азапты көрген кезде (білетініндей) барлық күш-қуаттың (құдіреттің) шын мәнінде, Аллаһқа ғана тән екенін және Аллаһтың (берер) азабының тым қатты екенін (өз көздерімен көргендей) білсеші!»
(Бақара сүресі, 165-аят).

«(Ей, Расулым!) “Егер әкелерің, балаларың, аға-інілерің, әйелдерің, туысқан-

**дарың, жиған мал-мүліктерің, тоқтап қала-
ма деп қорыққан саудаларың, өздеріңе
жаққан үй-жайларың сендерге Аллаһтан,
Пайғамбарынан және Оның жолында жи-
һад етуден артық/сүйкімді көрінсе, онда
сендер Аллаһтың (азап) әмірі келгенше
күте тұрыңдар! Аллаһ пасық елді оңда-
майды” деп айт!»** (Тәубе сүресі, 24-аят).

Жүрек Аллаһ пен Расулына деген махаб-
батқа толы болса, онда бүкіл әсемдіктер көңі-
лімізге шағылысады. Расында, Аллаһ пен
Расулын тек кітап жолдарынан оқумен емес,
көкірек жолдарынан, яғни көңілдегі махаб-
батпен танылады. Сүйген сүйгеніне махаббаты
мөлшеріндей тәнті болып, оған еліктейді. Өйт-
кені ғашықтық пен махаббат екі жүрек ара-
сындағы байланыс желісіндей. Сүйген адамдар
сүйіктілерін ешқашан көңілдерінен шығармай,
ауыздарынан тастамайды. Сүйіктілерінің жолы-
на жандары мен малдарын аямай, аса жо-
марттықпен қию арқылы пидашыл болудың
бақытымен өмір сүріп, сол күйдерінде жан
тапсырады.

Хазіреті Пайғамбарды ﷺ сүйіп, Оның
махаббатына лайық бола білуіміз үшін тіліміз-
дің салауат шәрифәмен су, діліміздің де үнемі
Онымен рабыта/байланыста болу — зәрулік
жағдай. Жүрек Расулұллаһтан қаншалықты
үлес алса, соншалықты кемелденеді.

Аллаһ Тағала Расулына ілтипат көрсетіп, былай дейді:

«Расында, сендер үшін Аллаһтан, ахирет күнінен үміттенгендер мен Аллаһты еске алып тұратындар үшін Расулұллаһ, әрине, тамаша үлгі» (Ахзаб сүресі, 21-аят).

«Аллаһ, расында, пайғамбарға рахмет етеді (абыройын жоғарылатып, дәрежесін өсіреді), періштелер де (оны) алқап тілейді. Ей, мұсылмандар! Сендер де Расулұллаһқа салауат айтыңдар, сәлем беріп тұрыңдар!» (Ахзаб сүресі, 56-аят).

Бұл екі аяттың қалай көрініс тапқаны мен махаббаттың қалай өз шыңына жеткенін қадірменді сахабалардың өмірлерінен байқаймыз. Махаббаттың қайнар көзіне, яғни Аллаһ пен Расулының сүйіспеншілігіне бөленгендер қияметке дейін Мұхаммед үмметінің таңдаулылары ретінде өмір сүріп, фәни өмірлерінен кейін де әрқашан рақметпен, дұғалармен еске алынатын болады. Бұл дәрежеге жеткен Расулұллаһтың сан жетпес ғашықтарының екеуінің халі мынадай:

Адал мен Қарә тайпалары Расулұллаһтан ﷺ өздеріне Исламды үйрететін мұғалімдер сұраған болатын. Аллаһ Расулы ﷺ оларға он кісіден тұратын мұғалімдер тобын жіберді. Бұл топ Рәжи аймағына келгенде, тұзаққа

түсіп қалды. Топтағы сегіз адам шәһид болды. Екеуі тұтқынға алып, Меккелік мүшріктерге берілді. Тұтқынға алынған сахабалар **Зәйд** пен **Хұбәйб** ﷺ болатын. Екеуі де залым мүшріктердің қолынан шәһид болды. Шәһид болмай тұрып, екеуін екі бөлек жерде:

— Басыңды құтқарып қалу үшін орныңда Пайғамбарыңның болуын қалар ма едің? — деп сұрады. Екеуі де бұл жағымсыз сұрақты қойған мүшрікке аянышты көздерімен қарап:

— «Менің бала-шағамның арасында болып, Пайғамбарымның бұл жерде болуын қалау түгілі Оның қазір болған жерінде аяғына тікен кіруінің өзіне көңілім әсте разы емес», — деп жауап қайтарды.

Бұл теңдесі жоқ махаббат көрінісіне таңырқаған **Әбу Сүфиян**:

— **Қандай ғажап! Мен дүниеде Мұхаммедтің сахабаларының Оны сүйгеніндей көшбасшыларын сүйген басқа көпшілікті әсте көрген емеспін, — деді** (Уәқыди, I, 360-362; Ибн Сағд, II, 56).

Мүшріктер Хұбәйбтың қасына барды. Оған дінінен бас тартса, аман қалатынын айтты. Ол болса:

— «Дүниені берсеңдер де, дінімнен бас тартпаймын!» — деді.

Оның шәһид болмай тұрып, армандаған бір қалауы бар екен:

«Расулұллаһқа ﷺ махаббат толы сәлем жібере білу!..»

Бірақ кіммен жібере алсын десеңізші! Жаныңда бір мұсылман да жоқ болатын. Мұңлы көзімен көкке қарап, мінәжат етіп:

«О, Аллаһым! Мұнда сәлемімді Расулұллаһқа ﷺ жеткізетін ешкім жоқ. Оған сәлемімді Сен жеткізгейсің!» — деді.

Сол кезде сахабаларымен Мәдинада болған Аллаһ Расулының ﷺ «Уә аләйһиссәлем: Оған да сәлем болсын!» дегенін қасындағылар естіп қойды.

Қадірменді сахабалар таңырқап:

— О, Расулаллаһ! Кімнің сәлемін қайтардыңыз? — деп сұрағанда, Мырзамыз ﷺ:

— Бауырларың Хұбәйбтың сәлемін, — деп жауап қайтарды.

Ақыры кәпірлер екі сахабаны да қатты зұлымдықпен шәһид етті. Шәһид болмай тұрып, Хұбәйбтың ﷺ айтқан мына сөздері өте мәнді:

«Мұсылман ретінде өлген соң, осылай немесе былай өлу! Еш қам жемеймін!¹»

1. Қараңыз, Бұхари, Мәғазин, 10; Уәқыди, Мәғазин, 280-281.

Расулұллаһқа деген махаббаттарынан Оның хаттарын тасып-жеткізіп, абыройға бөлену үшін жас сахабалар өзара жарысатын. Оның қалауын орындау үшін әртүрлі пидашылдыққа, ешқандай себеп-сылтау айтпай, жан-тәнімен қызмет етуге дайын болатын. Алып таулар мен ыстық шөлдерді асып, барған жерлерінде бас кесерлердің арасынан өтіп, патшалардың құзырында Аллаһ Расулының хатын үлкен иман батылдығымен оқулары олардың Расулұллаһқа деген шексіз махаббаттың ерекше көріністерінен болып табылады.

Міне, сахабаның иман ғашықтығы мен батылдығы осындай болатын. Қадірменді сахабалар кездескен бұл көріністер жай жүректерге қорқыныш ұялатса, Аллаһ пен Расулының ғашықтары мұндай жағдайлардан ешқандай қорықпайтын. Барлық мақсаттары тек Аллаһ Расулының ﷺ ыстық ілтипатына кенелу болатын. Қысқасы, жүректерді Расул Әкрәм ﷺ Мырзамыздың махаббатымен нәрлендіру Аллаһ жолындағы қызметтердің ең берекетті қоры болмақ.

б. Жүректің дін бауырларына махаббатқа толы болуы.

Бауырластық бар жерде шапқат пен мархамат бар. Құл өзіне қалаған нәрселерін мүмин бауырлары үшін де қаламаса, иманы кәміл болмайды. Аллаһ Тағала былай деген:

«Мүминдер, расында, (дін жағынан) бауырлас туысқандар. Сондықтан туысқандарды өзара татуластырып қойыңдар. Аллаһтан қорқыңдар. Сонда ғана Оның рахметіне қол жеткізесіңдер» (Хұжурат сүресі, 10-аят).

Фахрұ Кәинәт Мырзамыз бір хадис шәрифінде былай деген:

«Иман келтірмейінше Жәннатқа кіре алмайсыңдар. Бір бірінді сүймейінше толық иман келтірген болып саналмайсыңдар. Сендерге бір нәрсе айтайын. Оны істесеңдер, бір бірлерінді сүйесіңдер. Араларыңда сәлемді жайыңдар!» (Мұслим, Иман, 93).

«Жеті топ адам бар. Аллаһ Тағала ешқандай да бір көленке болмайтын күнде оларды Өз (Аршының) көленкесінде дем алдырады... (Бұл жеті топ адамдардың біреуі) Аллаһ үшін бір бірін сүйіп, бас қосулары мен айрылулары сол махаббаттарымен іске асқан екі адам...» (Бұхари, Азан, 36).

Құдси хадисте былай делінген:

«Менің разылығым үшін бірін бірі сүйгендерге, Мен үшін бір біріне сый тартқандарға, Мен үшін бір біріне шынайы сенім артып, дос болғандарға, туыстарымен, достарымен қатынастарын үзбегендерге және

Мен үшін өзара бір біріне барып, көріп тұратындар Менің махаббатыма бөленді»
(Ахмед, V, 229).

Аллаһ үшін бауыр болу мен бір бірін сүйу туралы Расулұллаһ ﷺ былай деп деген:

«Бір адам көрші бір ауылда тұрып жатқан Аллаһ үшін сүйген бауырын көрмек болып, жолға шықты. Аллаһ Тағала адамды сынамақ үшін оған періште жіберді. Сол кісі періштенің қасына барғанда, періште:

— Қайда бара жатырсың? — деп сұрады. Ол:

— Мына ауылда дін бауырым бар еді. Соны көруге бара жатырмын, — деді. Періште:

— Сол бауырыңнан көретін пайдаң барма? — деп сұрады. Ол:

— Жоқ, жоқ! Мен оны тек Аллаһ разылығы үшін жақсы көремін, сол үшін бара жатырмын, — деді. Сонда періште:

— Мен Аллаһ Тағаланың саған жіберген елшісімін. Сен оны қалай жақсы көрсең, Аллаһ та сені солай жақсы көреді, деді»
(Мұслим, Бирр, 38; Ахмед, II, 292).

Қызмет ерлерінің бір бірін жақсы көруі жүректерді үйлестіретіні үшін бақытты,

фәйізді және берекетті арнаны қамтамасыз етіп, күштеріне күш қосады. Расында, өзара сүйіспеншілікпен алынбайтын асу жоқ. Ұлы Аллаһ бір біріне махаббатпен қарап, иық тірестіре отырып, сап түзеп күрескендерді аят кәримәда былай деп мақтайды:

«Аллаһ өз жолында берік қалаған дуалдай сап болып соғысқандарды жақсы көреді» (Сафф сүресі, 4-аят).

Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз асхаб кирам арасында қияметке дейін келетін мүминдерге жарық түсіретіндей үлгілі бауырластық құрған. Расында, Меккеден Мәдинаға Һижрат қылған Мұһәжірлер мен Әнсарлар арасында құрылған бұл **бауырластық** тарихқа ұқсас куә болмаған теңдесі жоқ жағдай болып табылады. Бауырластықтың кереметтігі сонша, қадірменді әнсарлар бейне-бір мал-мүліктерінің тізімін баяндағандай, барлық мүмкіншіліктерін ортаға салып, Мұһәжір бауырларымен тең бөлісуді алға қойған болатын. Олардың бұл жанқияр бауырластық сезімдері мен ұстанымдарына көңілдері бір-бірден қанағаттың қазынасындай болып, Мұһәжірлер көңіл тоқтығын көрсетіп:

«Малың да, мүлкің де өзіңе құт-береке әкелсін, бауырым! Сен маған базардың жолын көрсетсең болғаны!» деп айтып, көзі мен

көңілі тоқтықтың керемет үлгісін көрсеткен болатын. Міне, олардың бұл бауырластығы Аллаһ Тағала тарапынан мақталып, мәңгілік үлгі ретінде Құран Кәрімнен орын алу абыройына қол жеткізген болатын:

«Олардан бұрын (Мәдинаны) мекен тұтып, иманына берік болғандар (ансарлар) кейін қасына көшіп келгендерді (мұһажірлерді) жақын көреді. Оларға берілген нәрселер үшін қызғанып, өкпелемейді. Өздері мұқтаждық тартса да, оларды өздерінен артық көреді. Кімдер өз басын сараңдықтан тартса, олар мұратына жететіндер болып саналады» (Хашр сүресі, 9-аят).

Хүзәйфә ﷺ жеткізген мына оқиға асхабтың бауырластық пен қамқорлық деңгейін көрсету үшін қандай назар аударарлық үлгі десіңізші:

«Йәrmук соғысында болатынбыз. Шайқас едәуір ұлғайып, оқ пен найза соққыларымен жарақаттанып құлаған мұсылмандар ыстық құм үстінде жан бере бастаған еді. Бұл арада мен де әрең дегенде есімді жиып, немере інімді іздей бастадым. Ақтық демдерін бергелі жатқан жаралылар арасынан біраз жүріп, ақыры іздегенімді таптым. Бірақ қандай шара бар десеңізші! Бейне бір қан көлінде

жатқан немере інім көзімен ымдаса да, әрең сөйлесетін жағдайда екен. Бұрын дайындап қойған торсықтағы суды көрсетіп:

— Су керек пе? — дедім.

Суға қатты мұқтаждығы жағдайынан белгілі еді. Өйткені ерні ыстықтан кеуіп кеткен. Бірақ үн қататын күші жоқ-ты. Көзімен ымдап, ауыр халін білдіргендей болды.

Мен торсықтың аузын ашып, суды оған беріп жатқанымда, арғы жақтағы жаралылардың арасынан «Аһ!» деп ыңырсыған дауыс естілді. Немере інім бұл дауысты ести салып, өз мұқтаждығынан бас тартып, көзімен ымдап, суды дереу оған апаруымды сұрады. Күйіп тұрған ыстық құмның үстінде жатқан шәһидтердің арасынан жүгіре отырып, оған бардым:

— Су қажет пе? — деп сұрадым. Ол да ымдап, «Иә!» деді. Тап суды ішкелі жатқанда, басқа бір жаралының ыңырсығаны естілді. Жүгіріп барсам, оның шәһид болып кеткенін көрдім. Ілешала екінші жаралының қасына бардым. Суды ішкізейін десем, оның да шәһид болып кеткенін байқадым.

Ең болмағанда, немере ініме жетейін деп, жүгіріп бардым. Бірақ, шара не? Ол да от сияқты жанып тұрған құмның үстінде

құрыла отырып, жанын тапсырған екен... Қолымдағы суға толы торсық үш шәһидтің ортасында қалды¹».

Хүзәйфә сол кездегі көңіл дүниесін былай түсіндірген:

«Өмірімде көп оқиғаларды бастан кештім. Бірақ ешқайсысы менің сана-сезімімді осыншалық тебіrentкен емес. Араларында еш туыстық байланыс болмағанымен, бұлардың бір біріне деген осыншалық қамқорлығы, पिдашылдығы мен шапқатты халдеріне қызыға отырып, мен көрген имандылықтың ең айбынды көрінісі ретінде есімде өшпес із қал-дырды».

Қорыта айтқанда, махаббат жай ғана сөз емес. Махаббат — бауырының дерті мен қиыншылығын бөлісіп, қажеттіліктерін қамтамасыз ету, сол үшін पिдашылдық пен өз мүддесінен бас тартып, қолындағы нығметтерді бөлісе білу деген сөз. Жоғарыдағы мысалда көрсетілгендей, шын бауырластық — қиын-қыстау кездердегі бауырластық.

Хадис шәрифте былай деген:

«Бір біріне жаны ашып, шапқат көрсетуде, бір бірін сүюде мұминдердің бір тұтас

1. Қараңыз, Құртуби, XVII, 28; Зейлан, Насбұр-Райә, II, 318; Хаким, III, 270/5058.

денедей екенін көресің! (Бұл дененің) бір мүшесі ауырса, қалған мүшелер де ұйқысыз қалып, қызуы көтеріліп оның ауруын сезінеді» (Мүслим, Бирр, 66).

Хазіреті Пайғамбар ﷺ сахабаларынан:

«Асхабым! Бүгін жетімнің басынан сипадыңдар ма? Науқастың көңілін сұрап, жаназа шығаруға қатыстыңдар ма?» деп жиі сұрап отыратын.

Расулұллаһ ﷺ бұл сұрақтарымен мұминнің тек жеке басын ғана ойлап қоймай, қоғамға араласуын, яғни қамқор да бай көңілге ие болуға зәрулігін баяндаған болатын. Осындай қоғамдық қызметтердің Аллаһ Тағалаға жақын болуға дәнекер болатынын баяндап, былай деген екен:

«Аллаһ Тағала қиямет күні:

— Ей, адам баласы! Ауырдым. Менің көңілімді сұрап келмедің ғой! — дейді. Адам баласы:

— Сен күллі әлемнің Раббысы болсаң, мен Сенің көңіліңді қалай сұрап келе аламын? — дейді. Аллаһ Тағала:

— Пәленше құлым ауырды, оны көруге бармадың. Оның көңілін сұрап барғаныңда, Мені оның қасынан табар едің. Мұны

білмеуші ме едің? Ей, адам баласы! Мені тойдыруыңды қаладым, тойдырмадың, — дейді. Адам баласы:

— Сен күллі әлемнің Раббысы болсаң, мен Сені қалай тойдыра аламын? — дейді. Аллаһ Тағала:

— Пәленше құлым сенен тамақ сұраған болатын. Сен оған тамақ бермедің. Егер оған тамақ берсең, бергеніңді Менің алдымнан табар едің. Мұны білмейсің бе? Ей, адам баласы! Сенен су сұрадым, бермедің! — дейді. Адам баласы:

— О, Раббым! Сен күллі әлемнің Раббысы болсаң, мен Саған қалай су бере аламын? — дейді. Аллаһ Тағала:

— Пәленше құлым сенен су сұрады. Сен бермедің. Егер оған сұрағанын бергенде, бергеніңнің сауабын Менің алдымнан табар едің, мұны білмей місің? — дейді» (Мұслим, Бирр, 46).

Бауырластықты бұзатын ұстанымдардан аулақ болу.

Аллаһ Тағала мүминдердің өзара бауырластығы мен махаббат сезімдеріне нұқсан келтіретін мазақтау мен ғайбаттауды, айып тағы мен кемшілік іздеу, жаман ойлау сияқты жаман істерді харам қылған. Осындай

теріс жол ұстанғандарды Құран Кәрімде қатаң ескертеді:

«Ей, мұминдер! Көп күмәннан аулақ болыңдар, күмәнның кейбірі, расында, күнә болады. Бір біріңді аңдымаңдар, бір біріңді ғайбаттамаңдар. Іштеріңнен біреулер өлген туысының етін жеуге құштар ма? Әрине, мұны жек көресіңдер. Аллаһтан қорқыңдар. Аллаһ, шынында, тәубені қабылдаушы, өте мейірімді» (Хұжурат сүресі, 12-аят).

«Шағыстырғыш өсекшілерге өкініш! Ол мал жинап, соны түгендеумен ғана болып кетті» (Һүмәзә сүресі, 1-2-аяттар).

Сол себепті қолмен, тілмен, заттық һәм рухани тұрғыдан адамдарды ренжітіп, олардың көңілін құлатуды әдетке айналдырған өсекші адамдар Жәһаннамның құзында, Уәйл жырасында азапталып, қорланатын болады.

Осыншалық аянышты ақырдан қорғау үшін Ислам мұминдердің кешірімді болып, қателіктер мен кемшіліктерді жабуын, бір біріне әрқашан жақсылық тілеп, тіпті, бір біріне дұға етулерін бұйырған.

Аллаһ Расулы ﷺ хадис шәрифінде былай бұйырған:

«Бір бірлеріңді қызғанбаңдар. Сатып алмайтын малдарыңа басқаларын қызықтыру

үшін бағасын көтеріп жібермеңдер. Бір біріңе кек сақтамаңдар. Бір біріңе өкпелеп, теріс қарамаңдар. Біреулеріңнің саудасы үстіне басқа біреулерің саудаласпасын. Ей, Аллаһтың құлдары! Бауырмал болыңдар. Мұсылман — мұсылманның бауыры. Мұсылманға зұлымдық пен нақақтық жасамайды. Мұсылманды жәрдемсіз қалдырмайды, қорламайды».

Пайғамбарымыз үш рет көкірегін көрсетіп, былай деді:

«Тақуа, міне, осында. Мұсылман бауырын қорлаған адамға сол ісі күнә мен жамандық болуға жеткілікті. Барлық мұсылмандардың қаны, малы мен намысы басқа мұсылмандарға харам» (Мұслим, Бирр, 32).

«Мүмин — адамдарды жамандайтын, қарғыс айтып, лағынеттейтін, жаман сөз бен жиіренішті ұстанымдағы адам емес» (Термези, Бирр, 48).

Қысқасы, “қызмет ерлері” бір біріне кек көрсетіп, қызғаншақтық пен суық болу сияқты қызметтің фәйізі мен шаттығын өшіретін жағымсыз сезімдерден арылып, көңілдерге тыныштық сыйлайтын және оларды кемелдендіретін махаббаттың фәйізді арнасынан үлес алулары тиіс.

Хадис шәрифте былай деп айтылған:

«Адамгершілік ұстанымдардың ең абзалы — сенімен байланысын үзген адамға баруың. Онымен туыстық байланысты жалғастыруың, сені қорлаганды кешіріп, жасаған жамандығын ұмытуың» (Қараңыз, Ахмед, III, 438; Хаким, №: 7285).

в. Жүректің Халиқ/Жаратушыға құрметі үшін барлық жаратылысқа деген махабат пен шапағатқа, мархаматқа толы болуы.

Жүрек иләһи фәйізбен белгілі деңгейге жетсе, онда Халиқ/Жаратушыға құрметі үшін барлық жаратылысқа қызмет көрсету деген арман мен қалау туындайды. Достықтың орталығына Аллаһ пен Расулыны орнатқандар барлық жаратылыспен дос болады. Осындай қалыптағы қызмет ерінің жүрегі кеңейіп, барлық жаратылысты қамтитын «бай көңілге» айналады. «Жаратушыға деген құрметіміз үшін жаратылғанды сүйеміз...» түсінігі бойынша, барлық жаратылысқа шапқатпен, мархаматпен, махабатпен жақындай бастайды.

Аллаһ досы **Фұдайл бин Ыяздың** халі осы өлшемдер бойынша өмір сүрген мүмин көңілдің көкжиегін қандай жақсы бейнелейді:

Күндердің күнінде оның жылап отырғанын көргендер:

— Неге жылап отырсың? — деп сұрапты. Ол:

— Маған зұлымдық көрсеткен бейшара мұсылманның қамын жеп жылап отырмын! Барлық қайғым оның қияметте масқара болатыны... — деді.

Бұл кәміл тұлғалардың осыншалық мархаматты болуларын қамтамасыз ететін жағдайды Хазіреті Мәуләнә былай түсіндіреді:

«Рахмет теңізі тасығанда, тастардың өзі абылхаят/өмір суын ішеді. Жүз жылдық өліктің өзі мазарынан шығады. Шайтан рухты қара беттердің өзі хор қыздары қызғанатындай сұлу періштеге айналады».

Адам жаратылуының негізгі мақсатынан қаншалықты аулақ болса да, «адам» болу қасиеті арқылы ұлы абыройға ие. Оның өзегіндегі ұлылықтан бейхабар күнә саздауытына батуы Қағбатүн Мұаззамадағы **Хажарұл Әсуәдтің** болған жеріне құлап, лас болатынындай. Оның лас болуына жаны күйзелмейтін мұминнің бар болуы мүмкін емес. Олай болған жағдайдың өзінде мұминдер Хажарұл Әсуәдті құрметтеуден бас тартпайды. Оны іле-шала шаң-топырағымен көтеріп,

көз жасымен жуып, тазалап, қайтадан жоғары орнына қою үшін өзара жарысады. Оның Жәннаттан шыққанын, өзегіндегі ұлық қасиетті ойлайды.

Адам да Хажарұл Әсуәд сияқты Жәннаттан шыққан. Істеген күнәларымен қаншалықты төмендесе де, оның өзегіндегі құндылық — мәңгі. Сол себепті күнәға деген жиіркенішті сезім мен дұшпандықты күнәһар адамға қаратпау керек. Сонымен қатар күнәһарға деген кеңшілдікті күнә іске де қаратпау керек.

Келген деректер негізінде **Ибраһим бин Әдһәм Хазірет** маскүнем адамның сасық әрі лас аузын жуып, мұны неге істегенін сұрағандарға:

— Егер ұлы Аллаһтың атын зікір ету үшін жаратылған тіл мен ауызды сол лас күйінде қалдырсам, құрметсіздік көрсеткен болар едім... — деген екен.

Мас адам айыққанда:

— Хорасанның әулиесі Ибраһим бин Әдһәм сенің аузыңды жуды... — десті. Жағдайдың осындай болғанына қатты ұялған мас адамның көңілі ғапылдық ұйқысынан оянып:

— Олай болса, мен де тәубеге келдім... — деді.

Осылай түзету мен тәрбиеге дәнекер болған Ибраһим бин Әдһәм Хазіретке түсінде Хақ тарапынан:

— Сен Біз үшін оның аузын жудың! Біз сен үшін оның жүрегін жудық! — деп айтылды.

Міне, қызмет осыншалық жоғары деңгейдегі жүрек кейпімен орындалғанда, оның нәтижесі де соншалықты берекетті болмақ. Адам бұл мәртебеге жеткенде махаббат орталығына айналады. Махаббатпен егілген тұқым да мәңгілік болмақ.

3) Ықылас пен истиқамәтті қорғау.

Ықылас пен истиқамәт “қызмет ерінің” бас тарта алмайтын екі негізгі қасиеті болу тиіс. Аллаһ Тағала құптап, қабылдайтын қызметте ниетіміз Аллаһ Тағаланың разылығына бөлену болуы керек. «Қандай қайырымды адам!» деп айтқызу және бұдан нәпсімізге ұнайтын мақтаншақтық танытсақ, қызметтің сауабын зая жібергеніміз. Осылай нәпсі сезімдермен сол ұлық мақсатқа әсте көлеңке түсірмеу керек.

Шынайы қызмет ері бола білу — Аллаһ Тағаланың құлына деген үлкен сыйы мен ілтипаты. Бұл ұлық нығметтің қадірін жақсы біліп, істелген әр істе ықылас пен истиқамәт иесі болуға тырысу керек. Әйтпесе, бұл нығметтен айрылып қалатынын ұмытпауы керек. Әсіресе, Аллаһ жолындағы қызметтерде өздеріне үлкен әрі маңызды міндет артылған адамдар бұл мәселеге өте көп назар аударулары тиіс.

Расында, үлкен таудың биік шыңына шығатын адамның аяғын басқан жеріне, ұстаған бұтағына назар аудару — зәрулік жағдай. Өйткені биік шыңда жаңылысып, теріс басса, немесе шіріген бұтақты ұстаса, басына төнетін қатердің қандай болатынын ойлаудың өзі қиын. Зүннун Мысри Хазірет айтқандай:

«...Ықыластылардың алдында үлкен қатерлер күтіп тұрады» (Бәйхаки, Шұаб, V, 345).

Ұрылар ескі заттар сататын дүкендерді емес, көбінде зергер бұйымдары сататын дүкендерді тонауды қалайтындары сияқты шайтан мен достары Аллаһ жолында қызмет атқарып жатқандармен көбірек жағаласады. Сондықтан қызмет ері ешқашан ықылас пен тақуалық сауытын киюді ұмытпауы керек. Өйткені тек осылай ғана иләһи қорғаудың

аясына кіре алатынын ұмытпауы тиіс. Бұл ақиқат аят кәримәда былай баяндалған:

«Ібіліс айтты: “Сенің ізет-құрметіңе ант! Олардың барлығын, сөзсіз, азғырамын. Тек олардың ішіндегі адал пенделерің ғана қалады (оларды азғыра алмаймын)”» (Сад сүресі, 82-83-аяттар).

Ықылас — қызметтің ең маңызды сыхат/дұрыс шарты. Ықылас бар жерде бүлік, менмендік пен әуесқойлық жойылады. Осылай нәпсіге үлес берудің жолы жабылып, қызмет жолындағы кедергілер ең төменгі деңгейіне түскен болады. Ықыластың арқасында пайда болған берекеттің ендігі бір көрінісі қайырымдылық жұмыстарын орындағанда, әсіресе, уақыф/қор қызметтерін ұйымдастырғанда көрініс табады. Кейбір уақыфтар/қорлар өзгерген шарттарға қарамай, мүлкін уақыфқа атаған адамның ақшасы мен мүлкінің адалдығы және ниетінің ықыласты болуының арқасында ғасырлар бойы қызметін жалғастыра береді. Кейде қызметі тоқтап қалса да, біреулер шығып, оларды қайта жандандырады.

Ықыластың үстем болатынынан күмәнданбау керек. Өйткені ықыласты істер қорғалады, ешқашан жоғалмайды. Ықыласты да сабырлы адамдардан жиналған талай санды

аз әскерлер саны мен жабдықтары жағынан бірнеше есе көп әскерлерге Аллаһтың қалауымен үстемдік құрғаны сонша, бұл жағдай жеңістердің негізінің «ықылас» екенін көрсетеді. Бәдір шайқасындағы жеңіс мұның ең жарық та көрнекті мысалы болып табылады. Ал Хүнәйн шайқасында Ислам әскерінің көп екендіктеріне сеніп өздерін ұнатып, мақтаншақтық сезімге салынғаны үшін ықыластарына нұқсан келтіріп, шайқастың басында жеңіліске ұшыраған болатын. Бірақ Аллаһ Расулы ﷺ Мырзамыздың қадірменді сахабаларын ескерту мен иршады арқылы истиқамәт бағытындағы сезімдері мен ойлары қайтадан жанданып, ақыры жеңіске қол жеткізе білді.

Қызметте ықыластың ең маңызды белгілерінің бірі — істің сауабы мен ақысын тек Аллаһтан күту. Мұның ең көркем үлгілерін пайғамбарлар мен Хақ достары ұсынған. Құран Кәрімде барлық дерлік пайғамбарлардың аузынан нақыл етілген

«Жасаған бұл дағуатымы/шақыруыма бола мен сендерден қандай да бір ақы сұрамаймын. Менің ақымды тек күллі әлемнің Раббысы Аллаһ береді»¹ деген сөзі бұл шындықты айдан анық көрсетеді.

1. Ибн Хишам, әс-Сирә, IV, 46; Ибн Кәсир, әс-Сирә, III, 583.

Міне, қызмет көрсетуші жан да дүние-құмар болмай, заттық ақыны емес, Құдайдың разылығын алға қойғанда ғана Аллаһ Тағаланың һәм қызмет көрсеткен адамдарының сүйіспеншілігіне бөленеді. Сондай-ақ мына оқиға бұл шындықты қандай жақсы бейнелеген:

Бір адам Расулұллаһ ﷺ Мырзамызға келіп:

— Уа, Расулаллаһ! Маған бір амал айтыңызшы, оны істеп, Аллаһтың һәм адамдардың сүйіспеншілігіне бөленейін! — деді.

Аллаһ Расулы ﷺ оған:

— Дүниеге зәһид бол, оған қызығушылық танытпа. Сонда Аллаһ сені сүйеді. Адамдардың қолдарындағына зәһид бол. Олардан сұрама, сонда адамдар сені сүйеді, — деді (Ибн мәжә, Зүһд, 1).

Хазіреті Мәуләнә былай деген:

«Аллаһ ғашықтығы үшін еңбектен. Аллаһ ғашықтығы үшін қызмет ет. Адамдардың құптауы немесе қарсы келуінде сенің қандай шаруаң бар? Бұл дүние базарында сені мол табысқа жеткізетін алушы ретінде Аллаһ жеткілікті емес пе? Аллаһтан алатыныңның қасында адамдардан алатыныңның құны қандай?! Олай болса, көзің мен көңіліңді адамдардан келетін

рақмет пен алғыстарға емес, Аллаһтан келетін жетістіктерге аш!..»

Қысқасы, барлық істерді Аллаһ разылығы үшін жасау деген ой қызмет ерінің негізгі мақсатына айналуы тиіс. Қызмет көрсетуші жандар Аллаһ өздеріне сый тартқан пайғамбарлар, сыддықтар, шәһидтер мен салихтар жүрген тура жолдан, яғни **истиқамәт**тен таймауы тиіс. Имандылық пен сөздерінде, амалдарында, қысқасы, барлық іс-пиғылдарында Аллаһтың разылығына сай ұстанымда болу дегенді білдіретін истиқамәт/тура жолда жүргендер аят кәримәда былай мадақталған:

«Раббымыз Аллаһ» деп, онан соң тура жолмен жүргендерге аспаннан періштелер түсіп: «Қорықпаңдар да қайғырмаңдар дейді, сендерге уағда етілген жұмақпен қуанып маз-мейрам болыңдар» (Фүссиләт сүресі, 30-аят).

Қызмет ері әң алдымен маңайына мықты да көркем мінез ұсына білуі керек. Өйткені адамдар мінезі жақсы да, салмақты, үлгілі тұлғаларға тәнті болып, оларды өздеріне үлгі тұтып, арттарынан ілеседі. Сондай-ақ тарих бойынша адамдар Аллаһқа дағуат қылып, нәпісілерді тәрбиелеуге тырысқан, көңілдерді Құран Кәрім мен Сүннетү Сәния бағытында тәлім-тәрбиеден өткізіп, иршад етіп,

жүректерге ерекше жан сыйлаған, тақуа өмірін ұстанып, өздерін Аллаһ жолына атаған Хақ дос-тарына тәнті болып, арттарынан ілескен.

Бұл асыл тұлғалар нәпсіқұмарлықтарының торына түскендерге ұлы мінез, абзалдық, нәзіктік пен әдептілік және фәйізді қызметтер ұсынған болатын. Тіпті, дүниенің жалтыраған салтанаты осындай Хақ достарының көңілін еш қандай бағаға айырбастай алмаған, дүниенің ешқандай атақ-мансабы оларды мүбәрак мақсаттары мен қасиетті міндеттерінен ажырата алмаған. Олар материализм мен капитализм деген топан суда тұншыққалы жатқан адамдардың панасы сияқты.

Сұлтандар мен уәзірлер, мемлекет адамдары халықтың сыртқы дүниелеріне ғана үкім жүргізе алса, Хақ достары көңілдерге тақ құрған. Олар ешқандай дүниелік мүдде күтпей, халыққа пидашылдықпен қызмет ұсынағандары үшін ғашықтық пен шаттыққа толы имандылықтары үлкен әсер беру берекетіне қол жеткізген.

Аббаси халифасы Һарун Рәшид айбынды салтанатымен Раққада тұратын. Бір күні сол жерге **Абдұллаһ бин Мүбәрак Хазірет** барған болатын. Қаладағы бүкіл халық оны қарсы алу үшін қала сыртына шықты. Халифа

қалада жалғыз қалып қалғандай болды. Бұл көріністі сарайдың балконынан тамашалап тұрған Һарун Рәшидтің қызметшілерінің біреуі:

— Бұл не? Не болып жатыр? деп сұрағанда, сол жердегілер:

— Хорасаннан бір ғалым келген екен. Аты Абдұллаһ бин Мүбәрак. Халық оны қарсы алып жатыр, — десті. Сонда әлгі қызметші:

— Міне, шын мәніндегі сұлтандық осы. Һарундікі емес. Өйткені Һарунның сұлтандығында сақшылар мен тергеушілер болмаса, жұмыскерлердің өзі бір жерге жиналмайды, — деді.

Расында, тарихта осындай салих тұлғалар жоғары мінездері мен тұлғалықтары арқасында қоғамдағы рухани жандылық пен Исламның қасиеті мен салмақтылығын аяғынан нық тұрғызу қызметін ең көркем етіп орындаған болатын. Ұлы Раббымыз олардағы бұл қуатты иман мен күшті мінездеріне бола оларды сүйіп, қияметке дейін келетін адамдарға да сүйдірген. Аят кәримәда былай делінген:

«Иман келтірген әрі ізгі іс істегендерге (олардың көңіліне) Аллаһ сүйіспеншілік дарытады» (Мәриям сүресі, 96-аят).

Сондықтан қызмет ері «Әмин/сенімді» мен «Садық/адал» деген қасиеттерімен даңқы шыққан Пайғамбардың үмметі болғанын ісі мен сөзінде саналы көрсете білуі керек. Бұлардың барлығы тек истиқамәтпен жасалатын құлшылықпен іске асады. Қызмет ері бейне-бір Сырат көпіріндей қыл көпір үстінде жүргендей өте сақ болып, өзінің жеке өмірінде һәм көрсеткен қызметтерінде асқан мұқияттылықпен әрекет жасауы керек.

4) Шапағат пен мархамат иесі болу.

Кәміл мүмин — көңілдерге тақ құрған жан. Мархамат пен қамқорлық оның ең белгілі қасиеті, жаратылысындағы асыл ерекшелік. Мархамат — мүминнің жүрегіндегі сөнбейтін алау. Адам рухы жете алатын кемелдіктің шыңына жетудің жолы мархамат пен қызмет сатыларынан өтеді. Мархамат — иманымыздың бұл әлемдегі куәсі және бізді жүрек тұрғысынан Раббымызға жақындатқан иләһи гауһар.

Қызмет ері Аллаһ Тағаланың Рахман мен Рахим деген аттарын тиісінше тәфәккур етіп, барлық жаратылысқа шапқат пен мархаматқа негізделіп, қызмет көрсетуі керек. Өйткені қызмет — мархаматтың көрінісі. Барлық сұлулықтар мен әсемдіктер мархамат пен шапқат, қарапайымдылықпен жасалған

қызметтердің арқасында көрініс табады. Мархаматтың ең айқын белгісі — инфәқ/қам-қорлық. Сондықтан қызмет ері жомарт болуға міндетті. Өйткені жоғары қасиеттер бір бірін толықтырады. Мархаматты адам жомарт, жомарт адам қарапайым, қарапайым адам болса, шын мәніндегі қызмет ері болып табылады. **Пайғамбар Мырзамыз** ﷺ:

«Аллаһ Тағала — жомарт, жақсылық иесі. Сондықтан жомарттықты жақсы көреді. Және Ол көркем мінезді де жақсы көреді...» деген (Сүюти, әл-Жәми, I, 60; Термези, Әдеп, 41/2799).

Ал бұған қарама-қарсы жаман мінез бен жиіркенішті қасиеттер де бір біріне байланысты. Расында, мархамат пен шапқаттан жүрдай адам сараң, сараң адам тәкәппар, тәкаппар адам қызмет көрсетуден аулақ болып күн кешеді. Көркем мінездің қызмет көрсетуде қандай үлкен әсер қалдыратынын көрсеткен мына мысал нендей ғибратты:

Қасиетті Рамазан айында уағыз айтсын деп, Ерзұрум қаласының ауылдарының біреуіне шақырылған **Ибраһим Хакқы Хазіретті** ауылға жеткізу үшін ауыл адамдары адам тасымалдайтын мұсылман емес бір адамды жалдаған болатын. Олар жолға шықты. Бірақ көлік біреу ғана болғандықтан

Ибраһим Хаққы Хазіреті Омардың ﷺ Құдысқа кірерде құлымен кезектесіп, түйеге мінуі туралы көркем ұстанымын өзіне үлгі тұтып, солай істеді. Мұсылман емес тасымалдаушы бұған қаншалықты:

— Ауыл адамдары мұнымызды естісе, мені сөгеді және ақымды төлемей қояды! — деп, қарсылық білдіргенде, Хазіреті:

— Балам, ақтық деміміздегі халіміздің не болатыны беймәлім. Сен ауыл адамдары сөгеді деп уайымдайсың. Мен болсам, Аллаһтың алдында берілетін үлкен есептен қорқамын!.. — деп, көлікке кезекпен мінуді ұйғарды.

Құдайдың хикметі, тап ауылға кіретін кезде тасымалдаушы адамның көлікке міну кезегі келді. Ауылдағылардан қорыққан адам өз кезегінен бас тартып, атқа Хазіреттің мінуін тандандылықпен өтінді. Ибраһим Хаққы Хазірет:

— Кезек сенікі! — деп, аттың алдында жүріп ауылға кірді.

Халық бұны көргенде дереу тасымалдаушы адамды қоршауға алып:

— Ей, көргенсіз! Жастығыңа қарамай, атқа мініп алып, мына ақсақал ұстазды жаяу жүргізіпсің ғой! — деп оны сөге бастады. Ибраһим Хаққы Хазірет істің мән-жайын түсіндірген соң, оны сөгуді қояды.

Сол кезде ауылдың бір адамы тасымалдаушыға:

— Ей, мақлұқ! Осыншалық адамгершілік пен абзал ұстанымды көріп тұрсың! Ендеше мұ-сылман бол! — деді.

Тасымалдаушы адам бірнеше минут үнсіз тұрып, сол жердегілерге мына ғибратты сөзімен үн қатты:

— Егер өз діндеріңе шақырып жатқан болсаңдар, бұған әсте келіспеймін. Бірақ мына мүбәрак кісінің дініне шақырып жатсаңдар, оның дініне жолда келе жатқанда-ақ иман келтіріп қойғанмын!..

Көңілінің көкжиегі шексіз Хақ досы ұсынған бұл мысал өз басына ыдаят пен рахмет тәсілі болып табылады. Негізінде, адамға, оның өзегіне назар аударып, мәміле көрсету жолын ұстану — жаратылысқа Жаратушының мархамат назарымен қарай білу. Сондықтан салих жүректер адамға Аллаһтың жер бетіндегі «халифасы», сондай-ақ оған иләһи сыр үрленгенін санасымен сезініп, сол бойынша адамға көңіл бөліп, қарайды. Адамдар көңілдерін қаншалықты күнәмен былғаса да, өзегіндегі кемелдікке қарап, күнәһардан бет бұрмайды. Сол салих жандар адамнан бір мезет те үмітін үзбейді, сонымен қатар оның да үмітін үзбеуін насихаттайды.

Ал, керісінше, көркем мінезбен санаспайтын қатты, дөрекі, ренжітетін тәсілмен жасалған қызметтерден еш жақсылық күтуге болмайды. Әсіресе адамға үндейтін тәрбие, иршад пен тәблиғ сияқты қызметтерде бұл мәселе өте маңызды. Расында, аят кәрімә-да Расул Әкрәм ﷺ Мырзамызға және Ол арқылы бүкіл үмметке былай деген:

«(Ей, Расулым! Сол кезде) сен тек Аллаһтың рахметімен оларға жұмсақ қатынастың. Егер дөрекі, қатыгез болсаң, әрине, олар сенен алыстап, бәрі тарқап кетер еді. Енді (бұдан кейін де) оларға кешірімді бол, және оларға (Аллаһтан) кешірім тіле, олармен әрбір іс туралы кеңес құр. Ал, (кеңескеннен кейін) бір іске бел бусаң, онда Аллаһқа сүйен. Аллаһ өзіне сүйенгендерді сөзсіз сүйеді» (Әлү Имран сүресі, 159-аят).

Расул Әкрәм ﷺ Мырзамыз бір жолы былай деген болатын:

«Ей, Айша! Аллаһ — Рафиқ (өте жұмсақ). Рыфқпен (жұмсақтықпен) жасалған мәмілені жақсы көреді. Қатыгездік пен басқа нәрселерге бермеген сауабын рыфқпен жасалған мәмілеге береді» (Мұслим, Бирр, 77).

Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз бір хадис шәрифінде:

«...Аллаһ Тағала хұшуга толы, мұңлы, мархаматты адамдарға жақсылықты үйретіп, Аллаһқа шақырған әр жүректі сүйеді. Қатыгез, бос нәрселермен айналысқан, рухының өзіне қайтарылып-қайтарылмайтынын білмей, түнін ұйқыда өткізген және Аллаһты аз зікір еткен адамнан жиіркенеді» деп айтқан (Дәйләми, Мүснәд, I, 158).

Діннің сыртқы бөлігі ақылмен, бәтыни, яғни тереңінде жатқан ішкі сыры мен өзегі жүреппен ұғылып, үйретіледі. Адамдарды тәрбиелеп, бағыт-бағдар беріп, жетекшілік еткенде мархамат пен махаббат арқылы берекелі де жемісті нәтиже туындайды. Өйткені күшқуатқа бағынбайтын адамдардың көбі мархамат пен махаббатқа бойсұнады. Сондықтан Аллаһтың рахмет пен мархаматын алға шығарып, үміт беретіндей мәміле жасау рухани күйзеліске ұшыраған адамдарға аса маңызды жайт.

Адамдарды ақыл күресіне сүйремей, сана-сезімдерін оятып, көңілдерін аулау — тиімді жол. Көп адамдар ақылға салмай теріс сенімдерге бой салулары мүмкін. Сол үшін айтыс-тартыспен көндіріп, көңілдерін аулау дұрыс тәсіл болмайды. Өйткені теріс бағыттағы сенім ақылға сүйенген дәлел-дәйектерді қабылдай алмайтыны белгілі.

Жүректің ақиқатпен үйлесімді болуы үшін алдымен кешірімді болып, ішкі жан дүниеде бар бейімдердің бүршік жаруына тырысып, махаббат сезімінің жандануын қамтамасыз ету бәрінен де әсерлі болмақ.

Расында, мұғалімге деген махаббат оған тәуелді болып, үйреткеніне деген қызығушылықты арттырады. Оның махаббаты мен мархаматпен жақындауы үйреткендерін ақылға сала отырып, жеткізуден гөрі жүрекке жақын бір жолмен жеткізуін қамтамасыз етеді. Берген сабағы мен жүргізген насихаты алдында отырған шәкіртінің жан дүниесіне жетіп, оның тұлғалығына жоғары дәрежеде әсер етеді. Сондықтан ең алдымен жүректі баурап алу керек. Ол үшін оған шапқатпен, махаббатпен жақындау керек. Жер бетінің батырлары да осылай жүректерді баурап алғандар.

Ал сүйіспеншіліктен, шапағат пен мархаматтан мақрұм, менменшіл басшылар қоластындағылардың көңіліне билік жүргізе алмағандықтан күшпен бағындыруға тырысады. Онысымен адамдардың көңіліне у шашады. Сондықтан олардың табыстары да ең төмен дәрежеде болады. Ондайлар ертелі-кеш жиіркеніштің иірімінен шықпайды. Осыған орай мархамат пен шапағаттан мақрұм, тек өз

мүддесін ғана ойлайтын адамдарды басшылыққа тағайындап, сенім арту, негізінде, адам баласына зұлымдық жасау деген сөз.

Шын мәнінде, зұлымдық мархамат пен махаббаттан алаы адамда болады. Бұл екі жоғары қасиеттен мақрұм адам қашанда зұлымдыққа бейім болады. Мархамат — махаббаттың жемісі. Махаббатқа негізделмеген отбасының өзінде бақыт пен тыныштық, берекет болмайды. Махаббатсыз, ықылассыз жүрекпен істелген қызметтен жақсы нәтижелер күтпеу керек.

Қызметке мұқтаж адамдар жаралы құсияқты. Шапағатпен, мархаматпен “иленіп”, істелген қайыр қызметтері әрқашан пайдасын тигізеді. Қызметте осы шапағат пен мархаматқа толы әдісті қолдану үшін қызмет еріде тәрбиеге мұқтаж. Бұл тәрбиенің өзегі тасаввуфтық/сопылық әдептіліктер мен дәстүрлер басым ортаның насихаттарын ұстанумен, яғни рухани тәрбиемен ғана мүмкін.

Шапағат пен мархамат бағының сұлу, әсем, нәзік гүлдері тек сонда ғана бүршік жарады. Махаббатпен, мархаматпен ұстаным кемелдігіне қол жеткізгендер өмір сүрген орталарында үнемі заттық һәм рухани тұрғыдан жәрдемге мұқтаж, мұңлы жаратылыстарды іздейді. Өйткені олар уайым-қайғыда

жүргендердің қиыншылығын сезініп, жүректері жеткендерге өздерін жауапты сезінеді.

Күннің жылытпауы қалай мүмкін емес болса, ұлық рухтардың адамдарға жаны ашымауы, қызметтен қашуы, адамдардың уайым-қайғылары мен машақаттарына немқұрайды қарап, маңайына көркемдік пен сұлулық таратпаулары да мүмкін емес.

Барлық қызмет мекемелері, әсіресе, рухани тәрбие беретін орындар мейірімділіктің, пидашылдықтың мектебіне айналулары тиіс. Мұндай орындардағы төрт қабырғаның ішін біліммен бірге ең әуелі мархамат пен қызметтің ғашықтығы мен құлшынысы орын алулары керек. Өйткені шәкіртінің жүрегіне махаббатты ұялата алмаған сезімі жоқ мұғалім, кішкене де бейкүнә жүректерге Құран махаббаттын таттыра алмаған ұстаз, жамағатына иманның ғашықтығы мен шаттығын сездіре алмаған имам, жұмысшысы мен қол астындағыларды қорғай алмаған және оларға мархамат қанаттарын аша алмаған жұмыс беруші адамдар жүректері иләһи рахметтен мақрұм, мархаматтың кедейлері болып табылады.

Науқас, мүгедек, кедей және жақындары жоқ адамдардың мұң-мұқтажын сезбей, немқұрайды қарағандар қызмет ету санасынан нәсіптері жоқ менменшіл адамдар болып табылады. Барлық мүминдер, әсіресе, қыз-

мет деген аманатты көтергендер Хазіреті Пайғамбардың ﷺ мына қорқынышты ескертуін әсте естерінен шығармаулары керек:

«Сендерге Жәһаннамдықтардың кімдер екенін айтып берейін бе? Олар қатыгез, дөрекі, сараң және тәкаппар адамдар» (Бұхари, Әймән, 9).

Гүл көріністері қалай ең қатал, ең надан адамның өзін күлімсіретсе, адамдарға көшбасылық ететін адамдар да солай гүл табиғатты болып, ең қатал жүректерді жібітіп, қабағы шытық суық беттердің өзін күлімсірете білуі тиіс.

5) Кешірімді болып, қателер мен кемшіліктерді жасыру.

Аллаһ Тағаланың ұлық есімдерінің бірі — Оның кешірімділігін білдіретін **«әл-Афу»** есімі. Аллаһ Тағала мұмин құлдарының осы ахлаққа ие болғандарын қалайды. Әсіресе, Аллаһ жолындағы қызметте бұл қасиетке ие болу — өте маңызды. Расында, аят кәримәда былай делінген:

«(Пайғамбарым!) Сен (қиындықты емес) жеңілдік жолы — кешірім жолын ұстан, (адамдарды) жақсылыққа бұйыр, надандардан аулақ бол (өз шегін білмейтіндердің сөзі мен ісіне қарсылық берме)!» (А'раф сүресі, 199-аят).

Пайғамбар Мырзамыздың жұбайы, үмметтің анасы және Мырзамыздан кейінгі ең абзал жан Хазіреті Әбу Бәкірдің қызы **Хазіреті Айша** анамызға өте ауыр жала жабылып, бір ай өткен соң келген аят кәріммен Айша анамыз тікелей Аллаһ тарапынан ақталған болатын. Оған жала жапқандардың біреуі Хазіреті Әбу Бәкірдің қамқорлығымен күн көретін Мыстах деген кісі еді. Әбу Бәкір бұл ауыр жала қылмысы үшін Мыстах пен оның отбасына жақсылық жасамайтынына ант-су ішті. Осыған орай Аллаһ Тағала мына аят кәрімәны түсірді:

«Іштеріңдегі шарапат, бақ-дәулет дарығандар жақындарына, жоқ-жітіктерге, Аллаһ жолында қоныс аударғандарға (бір нәрсе) беруге серт етпесін, (олардың қателігін) ғапу етіп кешірсін. Аллаһтың өздеріңді жарылқауын жақтырмайсыңдар ма? Аллаһ аса кешірімшіл, өте мейірімді» (Нұр сүресі, 22-аят).

Хазіреті Әбу Бәкір .

«Әлбетте, Аллаһтың мені ғапу етуін қалаймын!» деді. Сонан соң ант кәффәратын төлеп, бұрын жасап жүрген қамқорлығын жалғастыра берді (Бұхари, Мәғазі, 34; Мұслим, Тәубе, 56; Табәри, Тәфсир, II, 546).

Кешіру — Аллаһты сүйіп, Оның ахлығымен ахлақтанудың табиғи нәтижесі.

Жаратылысқа Жаратушының назарымен қарау кешірімнің арнасын дайындайды. Кешірімнің пәрменін жазған болса, Оның құлдарын кешіре отырып, Аллаһтың кешіріміне бөлену арманымен толқып, соққан жүрек. Иләһи шаттыққа бөленгісі келгендердің көңіл бақтарынан кешірімнің хош иістері аңқиды. Өйткені өзгелерді кешіріп, өзіміздің кешірілуіміздің арнасын қамтамасыз еткен боламыз. Расында, кешірмеген адам өзінің иләһи таразыда кешірілуіне бөгет жасап отыр дегені.

Кешіру — адамның жазалауға күш-құдіреті жетсе де, басқаның кінәсі мен қылмысын кешіре білуі. Сондықтан шын мәніндегі қасиет нәпсіге жеңілмей, кешірім жолын ұстана білу.

Меккенің женісі күні **Расулұллаһ** ﷺ **Мырзамыздың** жария қылған жалпы кешірім бұл тұрғыдан өте ғиратты үлгі болып табылады:

Ұзақ жылдар бойы зұлым мен дұшпандықтан басқа нәрсеге куә болып көрмеген Мекке сол күні жарияланған үлкен кешірім мерекесімен түсіндіруге сөз табылмас махаббат пен мархамат көрінісіне куә болды. Бірақ Меккелік **Фәдалә** атты бір кісі бұл керемет оқиғаны көлеңкелемек болып, Хазіреті Пайғамбар ﷺ Мырзамызды өлтірмек болып,

қасына дейін жақын келді. Оның жаман ниетін Аллаһтың сыйымен біліп қойған Расулұллаһ ﷺ ешқандай ыза мен ашудың белгісін көрсетпей, шапағат пен мархамат қанаттарын ашып, Фәдаләдан:

— Сен Фәдаләсың ба? — деп сұрады. Фәдалә:

— Иә! — деді. Одан соң Рахмет Пайғамбары:

— Ей, Фәдалә! Ойыңдағы жоспарыңнан тәубе етіп, истиғфәр жаса! — деп, мүбәрак қолын оның кеудесіне қойды. Осы сәттің өзінде-ақ өлтіру ойы жойылған Фәдаләның жүрегі иман нұрымен толып, сол қас қағым сәттің ішінде Аллаһ Расулы ﷺ Мырзамыз жаратылыстың ең сүйіктісіне айналды¹.

Еш күмән жоқ, бұл жағдай «Сені өлтіргелі келген адам сенде тірілсін!» деп жеткізілген өте керемет ұстаным мен салмақтылық болып табылатыны соншалық, Ислам тарихы мұның шегі жоқ мысалдарына толы.

Хазіреті Мәуләнә айтқан екен:

«Ей, һидаятқа шақырушы! Біліп қой, кем көздің ләжі жақсы көз. Жақсы көз бен жақсы көзқарас кем көзді аяғының

1. Бұхари, Тәухид, 55.

астына алып, езіп, жоқ қылады. Жақсы көз бен таза назар Аллаһтың рахметінің қаһарынан жоғары екенінен, рахметінен. Кем көз қаһардан, яғни лағынеттен туындайды. Ойған орай жақсы көз бен жақсы көзқарас Хақтың рахметінен болғандықтан кем көзге үстемдік көрсетеді. Бұл жағдай хадис құдсидегі **«Рахметім қаһарымнан озып кетті»¹** деген иләһи баянның көрінісі. Тағы да біліп қой! Аллаһтың рахметі әрқашан қаһарынан жоғары, үстем. Сондықтан барлық пайғамбарлар өзіне қарсылық танытқан дұшпандарына үстемдік көрсеткен...

Олай болса, бәлекеттен құтылудың жолы шағымдану не зұлымдық жасау емес. Оның жолы — кешіру мен бағыштау, жақсылық жасау. **«Садақа бәле-жаладан қорғайды»²** деген пайғамбари ескерту сені оятсын. Енді аурулар мен бәлелерді емдеудің тәсілін жақсылап ұғын!..»

Хазіреті Расул Әкрәм ﷺ өзіне дәрекілік танытқан адамдарды әрқашан кешіре салатын, үмметіне де мынадай кеңе беретін:

«...(Дін бауыры) жанына кешірім сұрап келсе, өзінікі дұрыс болса да, бұрыс

1. Бұхари, Тәухид, 55.

2. Термези, Зекет, 28; Сүюти, әл-Жәмиғус-сағир, 1, 108.

болса да, оның кешірімін қабыл алсын. Дйтпесе, Жәннатта Кәусәр хауызының басында менің жаныма келе алмайды» (Хақим, IV, 170/7258).

Сондай-ақ аят кәрімәда:

«...Олай болса, егер (шын) сенген болсаңдар, Аллаһтан қорқыңдар да, (таласқа түспей) араларыңды түзетіңдер. Аллаһқа және Оның Расулына бойсұныңдар!» деп бұйырылған (Әнфәл сүресі, 1-аят).

Сондықтан мұмин жан өзінікі дұрыс не бұрыс болғанына қарамай, алдымен иманының қажеттілігі ретінде әрі Аллаһтың әміріне бойсұну ниетімен дін бауырын кешіре білуі керек.

Бірде Аллаһ Расулы ﷺ:

«— Сендер Әбу Дамдам сияқты болуға әлдерің жетпей ме?» деп сұрады. Сахабалары:

«— Әбу Дамдам деген кім болады?» деп сұрады.

Расул Әкрәм ﷺ Мырзамыз былай деді:

«Ол ертедегі қауымдардың бірінде өмір сүрген. Күн сайын “Маған тіл тигізіп, сөккен, балағаттаған адамдарды кештім” дейтін» (Әбу Дәуіт, Әдеп, 36/4887).

Аллаһ Тағала кешірімді құлдарын жақсы көреді. Ол бұл туралы былай дейді:

«Олар (тақуалар) — кеңшілікте де, таршылықта да инфәқ жасап (Аллаһтың жолына жұмсап) тұратындар, (кек алуға құдіреті жете тұрып) ашу-ызасын баса алатындар, адамдарды кешіре білетіндер. Аллаһ (мұндай) жақсылық істегендерді ұнатады» (Әлү Имран сүресі, 134-аят).

Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз бұл тақырыпқа байланысты былай деген:

«...Адам өзгелерді кешірген сайын Аллаһ оның абыройын көтере береді...» (Мүслим, Бирр, 69; Термези, Бирр, 82).

«...Кімде-кім кешірімді болса, Аллаһ оны кешеді. Кім ғапу етсе, Аллаһ оны ғапу етеді. Кім бәле-жала мен машақатқа сабырлық танытса, Аллаһ оның сыйын береді. Кім ашуын басса, Аллаһ оның сауабын береді» (Бәйхақи, Дәләил, VI, 291-292).

Сонымен қатар “қызмет ері” адамдардың айып-кемшіліктерін іздемей, керісінше, олардың айыптары мен кемшіліктерін жапқан адам болуы тиіс. Бұл туралы Аллаһ Расулы ﷺ былай деген:

«Кімде-кім досының айыбын жапса, қиямет күні Аллаһ оның айыбын жабады.

Ал кімде-кім мұсылман бауырының айыбын ашса, Аллаһ та оның айыбын ашады. Тіпті, ол үйінде тұрса да, оны сол айыбымен масқара етеді» (Ибн Мәжә, Хұдуд, 5).

«Кімде-кім мұсылман бауырын күнәсі үшін сөксе, ол сол күнәні істемейінше, өлмейді» (Термези, Қиямет, 53/2505).

6) Истишара/істі кеңесіп жасау.

Қызмет барысында истишара жасау, яғни, ақылдаса отырып іс жасау — Аллаһтың бұйрығы және де маңызды сүннет.

«...Олармен (мүминдермен) әрбір іс туралы кеңес құр!» (Әлү Имран сүресі, 159-аят).

«...Олардың істері өзар ақылдасумен болады...» (Шура сүресі, 38-аят).

Хазіреті Расул Әкрам ﷺ Мырзамыз маңызды істерінің барлығын қадірменді сахабаларымен кеңесетін. Әбу Һұрайра رضی اللہ عنہ:

«Расулұллаһтан ﷺ көп сахабаларымен кеңесетін адам көрген емеспін» деген (Термези, Жихад, 35/1714).

Ол кез келген мәселе мен оқиғада уахимен қолданып, қуатталғанына қарамай, үметіне үлгі болсын деген оймен истишара/кеңесуді таңдайтын. Сондай-ақ Бәдір мен

Һәндәк шайқастарында дұшпанмен қайда және қалай соғысатындарын кеңес арқылы шешкен болатын. Тіпті, Ұхұд шайқасынан бұрын өзінің қалауы “қорғаныс соғысы” әдісі болғанына қарамай, кеңес мәжілісінде дұшпанды Мәдинаның сыртында қарсы алу деген пікір басым болғандықтан соған қарап амал қолданды.

Хазіреті Омар қоғамға байланысты мәселелерде шешім қабылдайтын кезде мұсылмандармен ақылдасатын. Жас-кәрі бүкіл ғалымдар (қарилар) оның кеңес мәжілісінің мүшелері болатын (Бұхари, Тәфсир, 7/8, 110/4; И'тисам, 2).

Ол тіпті, өте қиын мәселеге тап болған кезде де бала жастағы жігіттермен де ақылдасып, олардың зеректігін пайдаланатын (Бәйхаки, Күбра, X, 113).

Адам деген жаратылыс әрқашан сезімдерінің әсерінде қалады. Сезімі оның ойы мен шешіміне ықпал етеді. Сондықтан қызметжанды адам әрекеттерін кеңес арқылы атқарса, істеп жатқан қызметтерінің дұрыс, тиімді, берекелі болуын қамтамасыз етеді.

Бірақ, ақылдасатын адамдары ақылды, білікті және тақуа иесі болумен қатар сол адамдармен қатынасы дұрыс, ұжыммен бірге істей алатын қабілеттегі адамдар болғаны

да өте маңызды. Пайғамбар Мырзамыз ﷺ былай деген:

«Истихара жасаған қасірет тартпайды, кеңескен өкінбейді, үнемдеген пақыр болмайды» (Ғәйсәми, II, 280).

«Басқарушыларың қайырлыларыңнан болса, байларың жомарт адамдар болса, істеріңді өзара ақылдасып істеп жүрген болсаңдар, ол жағдайда жер беті жер астынан (яғни өмір өлімнен) әлдеқайда артық, қайырлы болады...» (Термези, Фитән, 78/2266).

Сонымен қатар кеңес өзінен ақыл сұралған адамға мән берілгенін де көрсетеді. Кеңесі қабылданған адамдардың қызметке, істеріне белсенді кірісулерін қамтамасыз етеді. Екіншіден, кеңесу “қызмет ерінің” менмендігін төмендетіп, істеген қызметімен мақтану деген рухани апаттан қорғайды. Ал кеңесуге көңіл аудармау өзін төңірегіндегі бауырларынан жоғары санау дегенге келетін тәкаппарлық пен мақтаншақтық ауруларының белгісі болып табылады.

Кеңесіп қабылданған шешім қайткенде де орындалуы керек. Шынайылықтан алыс, жай ғана әдет ретінде бас сауғалап орындалған кеңесулер пайда емес, зиян келтіреді. Сондықтан ол іске лайықты адамдармен кеңесу керек. Әрі әркім кеңес мәжілісінде өз ойын

тартынбай, ашық айтуы керек. Сонда ғана ақиқат пен рахмет көрінісі іске асады. Ал өзінен ақыл сұралған адам кеңесетін мәселе туралы лайықты да білікті болмаса, істің нәтижесі оңды болмай шығады. Сондықтан денсаулыққа байланысты мәселені заңгерден сұрап, шешуге тырысып, қателікке ұрынған адамдай болмау керек. Ондайға мүлде жол берілмеуі керек.

Өзінен ақыл сұралған адамның тек кеңес сұралған мәселедегі біліктілігі жеткілікті болмайды. Сонымен қатар ол тақуа иесі, мінезі жақсы болып, қаскүнем, қиянатшыл адам болмау керек. Әйтпесе, алдына келген адамын жаңылтып, кеңестен күтілген жақсылық емес, керісінше зиянын тигізеді.

Кеңесу барысында ең жақсы, тиімді қорытындыға жете білу үшін алдын ала тон пішу деген әдістен сақтанып, алдындағы адамын дұрыс тыңдап, бағалап, оңды нәтижеге қол жеткізуге тырысу керек.

7) Қызмет көрсеткен адамын жақсы танып-білу.

Жаратылыс ішіндегі ең абыройлы, ең керемет ерекше қасиеттерге ие жаратылған адамға құрметпен, тағзыммен қарау керек.

Өйткені оның жүрегі Аллаһ назар салатын ерекше орын. Сондықтан адам үшін қызмет атқарғанда өте сақ болу қызметтің жемісі мен сауабы аса маңызды болып табылады. Адамға қызмет еткенде дөрекі, қатал болса, қызмет ері сауап түгілі, күнәға батқан болады. Өйткені ренжіген көңілді жұбату екі талай.

Мынадай қанатты сөз бар:

Өз шегін білетіндер үш топтан тұрады:

1) Иләһи құдірет пен ұлылықтың көріністеріне тәнті болған, өзінің “еш”-тігін сезініп, желдің өзін ренжітуден сақтанғандар.

2) Аты-жөндері мен атақ-мансаптарын айтуға ұялатын асқан қарапайым жандар.

3) Аллаһтың құлдарын қор санамай, олар алдында өзі топырақ іспеттес қабылдап, Хақ жаратқан жаратылысқа шексіз мейіріммен қараған жандар.

Қызмет барысында алдымыздағы адамды жақсы тану жоқ дегенде күнделікті істеп жүрген қызметіміздей маңызды. Өйткені дұрыс, тиімді қызмет осы арқылы ғана мүмкін болады. Мысалы, кезінде бай болып, кейін бишара халіне түсіп, өз жағдайы туралы айтуға ұялған адамға жасалатын қызмет пен қажеттіліктерін ашық, жасырмай айтатын адамдарға жасалатын қызмет бірдей болмауы керек.

Мұсылман тұлға пайғамбарлардағы фәтанәт (жүректен туындайтын ақыл, парасат пен көрегендік) **қасиетін үлгі тұтып, ақыл деген ерекше құбылысты ең тиімді қолдануы керек.** Кімге, нені, қашан, қайда және қалай айтатынын, қалай істейтінін білуі тиіс. Өйткені алдындағы адамның жағдайын өзі айтуына қажет етпей-ақ түсіне білу — мұминнің өнері. Аят кәримәда былай делінген:

«(Садақалар) **өзін Аллаһ жолына атаған,** (жиһад қылып, ғылым-білім үйреніп, үйретумен айналысып), **жер бетін** (тіршілік ету үшін) **аралауға шамасы жетпеген,** (олардың) **жағдайын білмейтіндер ар-намысы мен көңіл тоқтығынан** (тіленшілік етпейтіндігіне қарап) **оларды бай деп ойлап, ал сен оларды келбеттерінен танитының, сондай-ақ ұятсыздық жасап адамдардан** (бір нәрсе) **сұрай алмаған пақырлардыкі.** Хайыр деп, не берсеңдер де, Аллаһ оны толық біледі» (Бақара сүресі, 273-аят).

Хазіреті Жағфар Тайярдың ﷺ Хабаш Нәжәши/патшасы **Асхамға** Ислам хақына мәлімет бергендегі ұстанған нәзіктігі мен әдептілігі мұсылманның парасаттылығын бейнелейтін ерекше мысалдардың бірі болып табылады.

Христиан дініндегі Нәжәши Жағфар Тайярдың Құран Кәрімнен біраз аяттар оқып беруін

талап етеді. Сонда Жағфар кәпірлерді жекпе-жекке шақырған аяттарды емес, Хазіреті Иса мен анасы туралы айтқан Мәриям сүресін оқыды. Хазіреті Жағфардың оқыған Құранын жан құлағымен тыңдаған Нәжәши көзіне жас ала отырып:

«Осы тыңдағандарым мен Исаның әкелгені бір нұр бұлағынан атқылап тұрғаны, сөзсіз!» деп, ақиқатты түсінді. Біраз уақыт өте Ислам дінін қабылдап, ерекше абыройға бөленді (Ибн Хишам, I, 358360).

Қалай қызметті дұрыс атқара білу керек болса, қызмет деген қасиетті істі лайықты адамға тапсыра білу де солай — алдымыздағы адамды жақсы тануымыз қажет. Расында, Хазіреті Пайғамбарымыз ﷺ қолбасы бола алатын қабілетті сахабасын елші етіп жібермегеніндей, ғылым-білімнің, тәблиғтің адамы болған көңілі бай Сұффа тұрғындарын да қолбасы етіп тағайындамаған. Ол бұл міндеттерге адам тағайындағанда алдындағы адамның тұлғалығына, қабілеті мен ұстанымына, лайықтылығына, тіпті, дене бітіміне дейін назар аударып, шешім қабылдаған.

Бұл жерде тәлім-тәрбие қызметіне байланысты маңызды бірнеше мәселеге тоқталып өту керек.

Ең ауыр да қиын қызмет — адам тәрбиесі. Өйткені тәрбие алмаған нәпсі адамды үнемі жамандыққа бағыттайды.

Аллаһ Тағала адам жаратылысына фүжур/**пасықтық пен тақуа** қасиеттерін сыйлаған. Сондықтан кішкентайынан бастап осы екі қасиет белгілері адам бойынан көріне бастайды. Адамның бақыты күнәға деген бейімге кедергі болып, тақуа бейімінің қуатталуымен мүмкін болады. Бұның дұрыс бағытқа қою жолы — тәрбие. Жануарларды үйретудің өзі, әрине, нәпсі құмарлығына беріліп кеткен адамды тәрбиелеуден әлдеқайда жеңіл, оңай.

Тәлім-тәрбие беру міндеті — пайғамбар кәсібі. Тәрбиеші бола білу үшін сана-сезім күшті болу керек. Өйткені шәкіртпен тіл табыса білу үшін олардың сезімдерін түсіне біліп, бағалай білу және соған қарай әрекет жасау керек. Бұл дәрігердің емдеуден бұрын ауруың себебін анықтауға мәжбүр екені сияқты жағдай.

Мынаны ешқашан ұмытпауымыз керек. Мәселесін шешкен адамымызды ғана өзімізге тартқан боламыз. Ұмытпайтын екінші нәрсе — оңды нәтижеге жете білу **сабырлықты** қажет етеді. Бұл бір грамм алтынды қолға түсіру үшін тонналаған таулар мен жартасты қазу керектігі сияқты.

Адамдардың қабілеттері бір бірінен өзгеше және әлсіздіктері де түрлі болып келеді.

Сондықтан тәрбиеші адамға бейне бір рух дәрігерінің ұқыптылығымен жақындауы керек. Біріне пайдасын тигізетін сөз бен әрекет енді біріне зиянын тигізуі мүмкін. Сондықтан тәлім-тәрбиесіне жауапты адамдарымыздың жаратылыс ерекшеліктерін өте жақсы білуіміз керек.

Екіншіден, тәлім-тәрбе қызметінің уақыты мен мөлшерін жақсы белгілеу керек. Қатты затты белгілі бір бағытқа қарай бұрғанда сынып қалмасын деп мұқият қараймыз. Сол сияқты нәпсілік бейімдері күшті адамды осы жаман ауруларынан құтқару үшін асығыстық танытпауымыз керек. Алдымыздағы адам қарсылық танытатындай дәрежеде шектен тыс мөлшерде әрекет жасамауға тырысуымыз керек. Мысалы, суға толы ыдысты үлкендігі бірдей екінші бір ыдысқа кенет құйсақ, судың жартысы зая кетіп, сыртқа төгіледі. Ал ақырын, асықпай құйсақ, қолымыздағы ыдыстағы суды екінші ыдысқа бір тамшы да төкпей құямыз. Демек, адамға бағыт беріп, тәрбиелеу ең алдымен сабырға және алдымыздағы адамды қабілеттері жағынан жақсы тануға байланысты екен.

Шынында, тәрбиеші шәкіртінің жаратылысы мен қабілетін өз алақанындай біліп, қабілеттеріне қарай жетілдіруге тырысуы

керек. Мысалы, өлеңге қабілеті бар шәкіртін адам рухының тереңдігіне жететіндей бағыттау керек. Адам басқару қабілеті барға да әділет ұғымы мен сезімін, адамдарды дұрыс жолға бағыттап, басқара алатыны, лайықты адамды тағайындау мен әділ де дұрыс ұстанымда болудың қажеттілігін үйретуі керек. Басқа кәсіби мамандықтарда да жағдай осылай. Бірақ, қоғамға зәру бұл қабілеттердің әрқайсысының тәлім-тәрбие әдістері де әртүрлі.

Тәлім-тәрбие қызметі адамдағы тән мен рух, ақыл мен жүрек арасындағы тепе-теңдікке назар аударылып, жоспарлануы керек. Тек адамның ақылына ғана мән берілсе, мүддешілдік пен атақ-мансап, лауазым мен дүние-құмарлық бейімдер басым болады да, рухи кемелдену өз жайында қалып қояды. Ал, ақылымен бірге жүрегі де тәрбиеленсе, сонда ғана жаратылысындағы бейімдер мен қабілеттердің ақиқат пен жақсылыққа қарай бағыталуы мүмкін болады.

Тағы да назар аударылатын жайт — жүрекке қонбаған мәлімет парасатқа айналмайды. Парасаттылықтан алыс мәлімет иесін теріс жолдарға итереді. Рухани сезімдермен, абзал ойлармен жабдықталмаған адам үнемі жамандықты қалайтын нәпсінің құлы болады.

8) Салмақтылықты жоғалтпау.

Кез келген іс-әрекеттегідей, қызметте де салмақты болу, орташа жол ұстану да маңызды. Адам елге, дінге қызмет етем деп жүріп, бала-шағасын, ата-анасын, сондай-ақ рыздығын тауып жүрген кәсібін бір шетке ысырып тастап, өз бетімен кетіп қалғаны дұрыс болмайды. Алайда, әртүрлі сылтау тауып, қызметтен бас тартуы да дұрыс емес.

Аллаһ Тағала мына аятында Мұхаммед үмметін орта жол ұстанушылар деп таныстырған:

«...Біз сендерді (ей, Мұхаммед үмметі!) уасат (шегінен шықпайтын, әділетті, хайырлы) үммет қылдық...» (Бақара сүресі, 143-аят).

Ғалам мақтанышы Мырзамыз ﷺ:

«Істің ең қайырлысы — (шегінен тыс немесе кәдімгі деңгейіне жете алмаған емес) орташа болғаны» (Бәйхаки, Шұаб, V, 261) деп айттып, үмметіне барлық жағдайда қалай әрекет ету керектігін көрсететін өлшем ұсынған.

Кез келген дүниелік һәм ахиреттік істе тепе-теңдікті сақтау — дініміз бұйырған маңызды өлшем. Бұны ұстанса, жеке бастың һәм қоғамның тыныштығы мен бақыты, үй-лесімдігі мен тәртібі қамтамасыз етіледі.

Сондықтан “қызмет ері” “тепе-теңдіктің адамы” болуы керек. Мысалы, мешітте уағыз айтып жатқан молдеке азан айтқан кезде сөздерін созбай, дереу уағызын тоқтатуы керек. Жамағаттың сезіміне қарап, олардың құлшылыққа деген ынтасы мен құлшынысын бұзбауы керек. Өйткені уақыты жоқ адамдарды, әсіресе лауазымды адамдарды көз алдында ұстауы керек.

“Қызмет ері” кең, парасатты болып, жүрегі мен ақылы көрегендік нұрымен жарқындауы керек. Сүйіспеншілігі мен жиіркенуінде, мадақтауы мен қатты сөйлегенде шектен шықпай, орташа жол ұстануы керек. Тым шегінен шығармайтын шынайылық пен жақындыққа, тәкаппарлыққа итермейтін салмақтылық иесі болуы керек. Және де қарапайым боламын деп, масқара болып, қор болып қалмауға да аса мән беруі керек.

Басқару қызметін атқарған адамдар қоластындағыларға жанашыр, әділ болып, олар көтере алмайтын жұмыс бермей, әрқайсысын өз күші мен қабілетіне сай бағалауы керек. Сонымен қатар, әділет деген ұғымның бәріне бірдей мәміле жасау емес, әркімнің хақы не болса, сол бойынша мәміле жасау екенін ұмытпауы керек. Ең бастысы — әділетке нұқсан келтіретін әрекеттерден сақ болуы

керек. Әсіресе басқару қызметтерінде тепе-теңдікке бағыну өте үлкен маңыздылыққа ие. Сонымен қатар бұл адамның ұстанымы мен парасатын көрсетеді.

Қадірменді сахаба Амр бин Ас رضي الله عنه Мысырға әкім болып, саясат алаңында үлкен жетістіктерге жеткен. Одан бұл жетістігінің себебін сұрағанда, былай деп жауап берген:

«Айналамдағы әр адам мен арамызда жіп бар деп ойлаймын. Осы жіп созылып, үзілейін дегенде, сәл босатамын. Қажетінен тыс босағанда, дереу тартамын. Осылай барлық адамдармен қатынасымды тепе-теңдікте жалғастырамын».

Қызмет барысында тәртіпке бағынамын деп, қоластындағыларға зұлымдық көрсету ешқашан қолдау таппайтын іс. Сонымен қатар тәртіпсіздік өмірдің быт-шыт болып, лаң тудыратыны да бұлтартпас ақиқат. Бұл мал-мүлік пен уақыттың ысырабына жол ашады. **Ысырап** бәлекет пен құрдымға кетудің ең басты себебі болып табылады.

Андулисияны/Испанияны мұсылмандарға ашқан **Тарық бин Зияд** жеңіске жеткен қолбасшы болып Испанияға кіргенде, үстіндегі киімі жамаулы болатын. Бірақ бойындағы рухани асылдығы мен айбындылығы адамдардың көзін «тыйғызады». Ақыры оның бұл

халі керемет те айбынды мәдениеттің негізін салуға себеп болды. Ал Андулисияның тарих беттерінен орын алып, құлаған кезіндегі соңғы мемлекет Бәни Ахмардың патшасы Абдұллаһ Сағир жеңіліп қалып, ренжіп отырып, елі мен жерін, мемлекетін тастап кетерде мінген атының өкше темірі мен ер-тоқымы алтын мен қымбат асыл тастардан болған.

Демек, қолдағы мүмкіншіліктерді қанатпен ұстанбай, ысырапқа жол беріп қолданса, сол жерде жеңіліп, жоқ болып кетуден ешкім құтыла алмайды екен. Ақыры шарасы жоқ босқа пұшайман болуға әкеліп соғады.

Абдұллаһ Сағир жерін дұшпандарына тастап, анасымен бірге кетіп бара жатқанда Падул жотасында тоқтайды. Соңғы рет Гранадаға қарап, от болып жатқан бұл інжудей Ислам жұрты мен Ислам өнерінің ерекше туындысы әл-Хамра сарайын көргенде, еріксіз күрсініп, өкіріп жылайды. Оның бұл халін көрген анасы қабағын түйіп, мына тарихи сөзін айтқан:

«Жыла, ей, ғапыл, жыла! Еркек сияқты қорғай алмаған мына киелі жұртың үшін енді қатындар сияқты жыла!..»

Бұл ғибратты тарихи ақиқаттан түсінетініміз, тиісінше қорғалмаған аманаттар ысырап етілген, ысырап етілген аманаттар зая кеткен

болады. Расында, Андулусия мемлекеті құлаған соң тек Испания жері қолдан шығып қана қалмай, Ислам мәдениетінің керемет туындылары болып табылатын көп өнер туындылары да жоғалып кеткен. Бір миллионға жуық қолжазба кітап жағылып, күлге айналған.

Осы шындыққа орай, “қызмет ері” қолындағы аманаттарды лайықты да тиісті жерінде жақсы қолдана білуі керек. Өз мал-мүлкін қалай ысыраптан қорғап, ие болса, оған аманат болып тапсырылған қор мен қоғам мүлкі ретіндегі мал-мүлікті тәлім-тәрбие қызметінде де солай ұқыпты пайдалануға әрекет жасауы керек. Ысырапты тек қолдағы мал-мүлікті есепсіз шашу деп түсінбеу керек. Аят кәрімдерде айтылған **«Аллаһ ысырап етүшілерді жақсы көрмейді!..»** (Ән’ам сүресі, 141-аят; А’раф сүресі, 31-аят) деген ескерту өмірдің барлық сатылары үшін айтылған.

Осыған орай міндетінің маңыздылығын аңғарған ұстаз бен мұғалім ешқашан шәкіртінің уақыты мен күшін ысырап ете алмайды. Етпеуі де керек. Өмірді босқа өткізу — ысырап. Қолымыздағы ұлы аманаттарды қорғамау — ысырап. Тіпті, адам тәрбиесінде оны жаратылыстың ең абыройлы бағытында жетілдірмей, заяға жіберу ысыраптың ең үлкені болып табылады.

Қысқасы, барлық жағдайлар мен әрекеттердегі ең көркемі — орта жол мен тепе-теңдікті ұстану. Яғни, барлық заттық һәм рухани аманаттар мен қызметтерде тепе-теңдік пен орташа ұстанымды шайқалтатын ысыраптан барынша сақтануымыз керек. Тепе-теңдікті бұзатын ең үлкен әсерлердің бірі — ашу. Ашу — әлсіздік. Ақыл деңгейінің белгілі мөлшерде әлсіреуі деген сөз. Адамның әлсіздігі мен лайықсыз да жеткіліксіз екенінің көрсеткіші. Ашу нәпсіге сый тарту сияқты. Сондықтан “қызмет ері” ашуын жеңе білуі керек.

Осыған орай Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз қадірменді сахабаларынан:

«— Сендер кімді палуан деп білесіңдер?» деп сұрады. Сахабалар:

«— Жігіттер жеңе алмаған адамды!» дегенде, Аллаһ Расулы ﷺ:

«— Жоқ! Нағыз палуан ашуға булыққанда нәпсісін тежсей білген адам» деді (Мұслим, Бирр, 106).

Расында, адамды пұшайман етіп, өкініште қалдыратын шешімдердің көбі ашу кезінде қабылданған шешімдер. Бұл шын-дыққа орай Аллаһ Расулы ﷺ:

«Ешкім ашулы кезінде екі адам арасына үкім шығармасын» деген (Мұслим, Ақдья, 16).

Бір жолы өзіне насихат айтуын сұраған сахабасына үш рет «*Ашуланба!*» деп кеңес берген (Бұхари, Әдеп, 76).

**9) Құран Кәрім, Сияр Нәби,
Ғылымхал тәлімдеріне
байланысты қызметтерге
бірінші орында маңыздылық беру.**

Адамға жасалатын қызметтердің ең қымбаты да құндысы — оның мәңгілік бақыты мен сәлеметін қамтамасыз ететін қызметтер. Ал бұлардың ішіндегі ең ұлысы — **и'лә кәлимәтұллаһ** деп, қысқа да нұсқа жеткізілетін Аллаһ атын және иман кәлимәсінде қорыта айтылған Ислам дінін ұстана отырып, өзгелерге жеткізу, сондай-ақ барлығын үстем ету. Бұл ұлы қызмет мұмин-мұсылман жандардың мойнына артылған тәңірлік қасиетті озипа болып табылады. Өйткені Һидаят деген тура жол мен иманға сусындаған адамдарды тәңірлік ақиқаттармен таныстырып, иман аясына кірулеріне дәнекер болу — Аллаһ Расулы ﷺ Мырзамыздың назарында ең қымбат дүние мүлкіне ие болудан, тіпті, үстіне күн сәулесі түскен барлық нәрседен артық, қайырлы болып табылады.

Құран Кәрімде бұл жайлы былай делінген:

«... Кімде-кім оны (адамды рухани жан беріп) құтқарса, ол бүкіл адамзатты тірілтенмен тең...» (Мәйдә сүресі, 32-аят).

Адамзатқа тура жол нұсқаушы Құран Кәрім мен Сүннет — Аллаһ пен Пайғамбарының бізге тапсырған ең үлкен екі аманаты. Қадірменді сахабалар мен ата-бабаларымыз бұл аманаттарды 1400 жылдан бері сақтап, ұғынып, бізге қалай жеткізсе, біз де дәл солай, болашақ ұрпаққа жеткізуге міндеттіміз. Бұл аманаттарды әу баста өзімізден бастап, Аллаһтың өзге құлдарына жеткізу — Аллаһ разылығы үшін істелінетін ең маңызды қызмет. Сондай-ақ бұл қызметтер өзіміздің ахиреттегі байлығымыз әрі, иншааллаһ, Жәһнатқа кірудің рұқсаты/визасы болмақ.

Хазіреті Расул Әкрам ﷺ Мырзамыз былай деген:

«Сендердің ең қайырлыларың — Құран Кәрім үйреніп, өзгелерге үйреткендерің» (Бұхари, Фәдәилүл Құран, 21).

Шынында, Пайғамбар Мырзамыз ﷺ бен Оның рухани тәрбиесін алып жетілген қадірменді сахабалар Құранға негізделген өмір сүрді. Олардың барлық күш-қайраттары

Құранды үйрену, өз өмірлеріне енгізу, сөйтіп, оның мәңгілік бақытқа шақыруын бүкіл адамзатқа жеткізу болатын. Олардың бұл туралы жанкешті қызметтерін көрсететін мысалдар мынадай.

Бір күні қадірменді сахаба Әбу Талха Хазіреті Пайғамбарымыздың жанына барғанда, Оны түрегеліп тұрып, Сұффа шәкірттеріне Құран үйретіп жатқанын көреді. Аллаһ Расулы ﷺ аштықтан бүкірейіп қалған белінтік ұстау үшін қарнына тас байлап алған екен. Расул Әкрам ﷺ мен сахабаларының ең маңызды ісі — Аллаһтың Кітабын түсіну, үйрену. Ал ең үлкен арман-қалаулары Құранды қайта-қайта оқу және тыңдау болатын (Әбу Нұайм, Ғиял, I, 342).

Аллаһ Расулы ﷺ басқа жақтан келген топ адамдарының Құран мен Сүннетті үйренулері ісіне аса назар аударатын. Олар кері қайтып бара жатқанда үйренгендерін өз елдерінде де үйретулерін талап ететін (Әбу Дәуіт, Рамазан, 9; Нәсәи, Азан, 8; Ахмед, III, 432).

Ол Жаратылыс Нұры мұнысын тек топпен келгендерге емес, жеке басымен келген адамдарға да айтатын. Сондай-ақ Ұмәйр бин Уәһб Мәдинаға келіп, мұғжизаны өз көзімен көріп, мұсылман болғанда, Хазіреті Расулұллаһ ﷺ сахабаларына:

«Бауырларыңа дінін жақсылап айтып беріңдер! Оған Құранды оқып, үйретіңдер!» деген (Ибн Хи-шам, II, 306-309; Уәқыди, I, 125-128; Һәйсәми, VIII, 284-286).

Әбу Саид әл-Хұдри былай деген:

«Нәби Әқрам Мырзамыздың сахабалары бір жерге келіп, бас қосқанда алдымен Құран оқып, мағынасын терең түсінуге тырысатын. Іштерінен біреуі сүре оқитын, ал бірінен Құран оқуын талап ететін (сонан соңғылыми, фикһи тақырыптарын өтетін) (Хаким, Мүстәдрак, I, 172/322).

Мына төмендегі риуаят та сахабалардың Құран Кәрімді жазып алу, үйреніп, үйрету тұрғысындағы қайраттарын көрсетеді.

Расулұллаһ Қоштасу қажылығы кезінде:

«Уа, халайық! Ғылым сендерден алынбай және ортадан жойылмай тұрып, онан нәсіптеріңді алыңдар!» деген болатын... Сонда бәдәуидің бірі:

«О, Аллаһ Расулы! Ғылым бізден қалай алынады? Қолымызда Құран кітабы бар, оны барлық мазмұнымен үйрендік, әйелдерімізге, бала-шағамызға, тіпті, қызметшілерімізге үйреттік...» деп сұрады (Ахмед, V, 266; Һәйсәми, I, 200).

Абдұллаһ ибн Мәсғудтың мына сөзі бұл жағдайды қуаттай түседі:

«Сахаба үйіне кіргенде, дереу әйелі онан мына екі нәрсені сұрайтын:

1) Бүгін Құраннан қанша аят түсті?

2) Аллаһ Расулының киелі сөздерінің қаншасын жаттадың?» (Абдұлхайд Кәшк, Фи Ринә-битТәфсир, I, 26).

Неке қию кезінде сахаба әйел мәңір ретінде күйеуінен алатын дүниесін “күйеуі өзіне Құран үйретсе болғаны” деп, адамды таң қалдыратын ерекше Құрансүйгіштік мінез танытқан болатын (Бұхари, Никәх, 6, 32, 35; Фәдәилүл Құран, 21, 22; Мұслим, Никәх, 76).

Сұффа шәкірттеріне мұғалім ретінде тағайындалған Ұбада бин Сәмит адамдарға Құранды және жазуды үйреткенін айтқан. Онан басқа сахабалар да сырттан келген адамдарды үйлерінде қонақ қылып, дастархан жайып, сый тартатын. Құран да үйрететін (Әбу Дәуіт, Бүюғ, 36/3416; Ибн Мәжә, Тижарат, 8; Ахмед, V, 315; Ибнүл Әсир, Үсдүл Ғабә, III, 160).

Үбәй бин Кәғб Мәдина Мүнәууараға келген топтарға Құран мен фикх үйрететін (Ибн сағд, I, 316-317; Уәқыди, III, 968-969).

Бірде Расулұллаһ ﷺ Халид бин Уәлидті жорыққа аттандырған болатын. Халид сол жерден Аллаһ Расулына жазған хатында Бәнил-Харис тайпасын Исламға шақырғанын, олардың соғыспай-ақ Исламды қабылдағанын хабарлап, былай жазған болатын:

«Олардың арасында өмір сүріп, Аллаһтың бұйырғандарын айтып, тыйымдарын қорғап тұрамын. Аллаһ Расулының хаты келгенше оларға Ислам негіздерін, Пайғамбарымыздың Сүннетін үйретемін (Проф. Др. Мұхаммед Хамидұллаһ, әл-Уәсәиқұс-Сиясийя, 131 б.).

Түні-күні мешітті паналайтын Сұффа шәкірттері бір жақтан ғылым үйренсе, екінші жағынан шәкірт һәм ұстаз дайындайтын.

Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз бен халифалары Құран Кәрімді алыс жерлердегі адамдарға үйрету үшін қолдарынан келгенді аямайтын. Сол үшін Ислам ғалымының көбі сахабаны Ислам әлемінің түрлі орталықтарына ұстаз қылып жіберген. Сөйтіп, олар адамдарға Құран мен Сүннетті үйрететін (Дәріми, Сүнән, I, 135; Ибн Сағд, VI, 3).

Мысалы, **Мұс'аб бин Ұмәйр** бен соқыр сахаба **Абдұллаһ бин Үмми Мәктум** Мәдинаға мұғалім ретінде жіберілгенде, адамдарға Исламды түсіндіріп, кез келген мүмкіндігін Құран үйрету үшін пайдаланатын

(Бұхари, Мә-нәкибүл Әнсар, 46; Ибн Хишам, II, 43-46; Әбу Нұайм, Дәләилүн-Нүбууә, I, 307; Ғәйсәми, VI, 41; Зә-һәби, Сияр, I, 182).

Шам/Дамаскіге жіберілген Әбуд-Дәрда сол жерде ұзақ жыл бойы өмір сүрді. Құрған ғылым мәжілісінің атағы шықты. Оның шәкірттерінің саны 1600-ден асқан болатын. Шәкірттерін он топқа бөліп, әр топқа өзі тәрбиелеп, жетілдірген ұстаздарды тағайындап, сол топтағы шәкірттердің ғылым алуларын қамтамасыз етті. Негізгі мәліметтерді үйренгендер тікелей сол мүбәрак сахабаның өзінен сабақ алатын. Осылай жоғары деңгейдегі шәкірттер төмен деңгейдегілерге ұстаз болып, сонымен қатар Әбуд-Дәрдамен бірге ғылыми жұмыс істеу мүмкіншілігіне ие болатын (Зәһәби, Сияр, II, 344-346).

Әбуд-Дәрда ұстанған бұл әдісті сахабалар басқа жерлерде де ұстанған (Бәлазури, Әнсәб, I, 110; Хаким, I, 220).

Хазіреті Омар Язид бин Абдұллаһты Құран үйрету үшін орталықтан алыс жерде өмір сүретін ауылдықтарға жіберді. Әбу Сүфиянды да сол ауылдық аймақтағылардың білім дәрежелерін белгілеу үшін тексеруші ретінде тағайындады. Сонымен қатар ол Мәдинадағы балаларға Құран үйретсін деп, әрбіреуінің жалақысы 15 дирһәмнан

үш сахабаны тағайындады. Сол сахабаларға үлкен-кіші барлық адамдарға ең аз дегенде 5 аят үйретулерін бұйырды (Проф. Др. М. М. әл-А'зми, 127 б.).

Тарих бойы көрініс тапқандай, хақ пен ақиқат жойылып, тоқырауға ұшыраған барлық кезеңдерден құтылып шығудың бірегей жолы — еш күмән жоқ, Құран Кәрім қызметіндегі қайраттар болды. Ал қазір таң осылай үлкен, жанкешті қайрат көрсетудің өмірлік маңызға ие болып тұрған кезеңі. Бұл заманда барлық үммет өкілдері болып, қайтадан сілкініп, өз құндылығымызға оралуды қамтамасыз ете алатын негізгі қызмет — адамдардың Құранға бет бұрып, оның мазмұны мен ішкі дүниесіне үңілулерін қамтамасыз ете білу.

Негізінде, Аллаһ Тағаланың “нұрын толықтыруына” байланысты берген уәдесі иман негізі болып табылады. Бірақ Аллаһ Тағаланың өз нұрын толықтыру туралы уәдесін адамдар арқылы орындауына қарағанда, бәріміз сол уәденің іске асуы үшін жанкешті қызметтер мен қайраттар көрсетуге тиіспіз. Алайда, Раббымыз өз нұрын бәрі бір толықтырады. Бірақ бұл мәселеде немқұрайдылық танытқандар жауап беретін болады. Аллаһ Расулымен бірге барлық жорықтарға қатысып, тек Тәбук сапарына қатыса алмаған үш

сахабаның басына келген иләһи жаза баршамызға мәлім. Олай болса, жеке басымызға тән жауапкершілігімізді оңды атқара білуіміз үшін, иман мен Исламның үстемдігі үшін, жеке басымыз бен дүниелік үшін төзген машақаттардан да ауырына төзіп, адамды таң қалдырарлықтай күш-жігер жұмсауымыз керек. Бұл шарапатты да абыройы өте ұлық иман қызметінен үлес ала білуден артық абырой бар ма екен?! Тек өз шамамызға қарай күш жұмсамай, құрғақ үміт пен сенімнің арқасында Аллаһтың жәрдеміне қол жеткізе алатынымызды ойлау бекершілік болып әрі Исламның рухына қайшы болып табылады.

Адамдар селде суға кетіп, белгісіз соңға қарай ағып бара жатқан ағаш шөркелері сияқты заманымыздың болымсыз сән-салтанатына берілген қазіргі таңда мығым Ислами тұлғалығымызбен тік тұра білуіміз үшін күпірлік пен діннен безу және дінге, діни үкімдерге жеңіл қарау, сөйтіп, дінді бұрмалау деген адасушылық селінен үстімізге бір тамшының да тимейтіндей қорғана білуіміз керек. Ол үшін жақындарымызға, бала-шағамызға, айналамыздағыларға Құран Кәрімді үйретуге, оның нұры мен фәйзін, рухани қуатын, берекетін жаюға қайраттануымыз керек. Ешқашан Құран Кәрімге деген мұқтаждығымызды ұмытпауымыз керек. Құранмен үнемі

жақсы дос сияқты үйлесімді болуымыз оның бұйрықтары мен тыйымдарымен өз бағытымызды белгілеуімізге және ахлағын өз бойымызға дарытуымызға дәнекер болады. Керісінше әрекет ету — орны толмас қасірет болмақ. Бұл мәңгілік болашақты жалған ләззаттар үшін құрбан ету деген сөз.

Ғаламның ең керемет жаратылысы адамның өз нәсілін рухани сана-сезімнен алыс, Құран нұрынан бейхабар түрде тәрбиелеулері қандай аянышты десеңізші! Ата-аналардың перзенттеріне көрсетуге тиісті шапағат пен мархамат оларға қажетінен тыс заттық азықтармен қоректендіру емес, рухани азықтармен қоректендіру деген сөз.

Балапандарымызға Құран Кәріммен бірге ғылымхал, Сияр Нәби, Хадис Шәрифтерді де үйретуге мән беруіміз керек. Өйткені бұлар Құран Кәрімді түсініп, іске асыру үшін өте қажет, зәру мәліметтер.

Әнәс ﷺ былай әңгімелеген:

«Біз Аллаһ Расулымен бірге жиі отыратынбыз. Кейде алпыс кісі болатынбыз. Мырзамыз ﷺ бізге кейбір мәселелер туралы айтып беретін. Кейін Аллаһ Расулы ﷺ тұрып, дәретін жаңарту үшін үйіне баратын Сол кезде біз өзара Мырзамыз айтқан мәселелерді талқылайтынбыз. Бірі бітсе, дереу

екінші мәселеге көшетінбіз. Ақыры сол мәжілістен тұрып кетерде, Аллаһ Расулының сөздері бейне бір жерге отырғызылған ағаш тәрізді жүрегімізге орнығып, тамырын жайып қалатын» (Әбу Яла, Мүснәд, VIII, 123/4091; Ғәйсәми, I, 161).

Қадірменді сахаба **Жәбир бин Абдұллаһ** Абдұллаһ бин Үнәйстен жалғыз бір хадисті сұрап, үйрену үшін бір айлық қашықтықтағы жолды жүріп барған. Бір жолы Мәдинадан Шамға, ендігі бір жолы Мысырға дейін барып қайтқан (Бұхари, Ілім, 19; Хаким, Мағрифат, 8-9 б.; Ибн Абдилберр, Ілім, 127 б.).

Қысқасы, қадірменді сахабалардың ең маңызды істері — Құран Кәрім мен хадис шәрифтерді үйреніп, өз өмірлерінде ұстану болатын. Табиғун дәуірі адамдарының бірі **Әбу Надра** былай деген:

«Пайғамбарымыздың сахабалары бір жерде бас қосқанда, ғылым (хадистерін) талқылап, Құраннан сүре оқитын» (Хатиб әл-Бағдади, әл-Фиқһ уәл-Мүтәфәккіһ, Бәйрут, 1395, II, 126).

Табиғун дәуірінің атақты ғалымы Әбул Әли былай деген:

«Біз Басра қаласында болғанымызда Расулұллаһтың сахабалары жеткізген риуаяттарды еститінбіз. Бұған көңіліміз толмай, дереу көлігімізге мініп, Мәдинаға барып,

сол хадисті риуаят еткен сахабаның өзінен тыңдайтынбыз» (Дәріми, Мұқаддимә, 47/570; Хатиб әл-Бағдади, Кифәя фи Илмир-риуая, Бәйрут, 1988, 402-403 б.).

Сол табиғун дәуірі ғалымы Саид бин Мүсәйяб:

«Тек бір хадисті үйрену үшін ғана түнікүні жалғасатын ұзақ жол жүретінмін» деген (Ибн Кәстр, әл-Бидая, IX, 106).

Имам Мәлік Хазіретінің кішкентай қызы болатын. Әкесі оған Муатта атты хадис кітабын жаттатқан екен. Шәкірттері әкесіне осы кітапты оқып, тапсырғанда, имамның сол қызы есіктің артқы жағынан оларды тыңдап отырады. Егер оқыған шәкірт қателессе, есікті қағады. Әкесі шәкіртінің қате оқығанын түсініп, сол хадисті қайтадан оқытады екен (Ибн Фәрхун, Дибәжүл Мәзһәб, 7 б.).

Ибраһим бин Әдһәм Хазіреті былай әңгімелейді:

«Әкем маған кішкентай кезімде:

“—Балам! Хадис үйрен! Тыңдап, жаттап алған әр хадисің үшін саған бір дирһәм ақша беремін” дейтін. Әкемнің осылай ынталандыруы нәтижесінде хадистерді жаттауды бастадым» (Хатиб әл-Бағдади, Шәрафә Асхабил Жадис, 165 б.).

Хазіреті Хұсайнның ұлы Зейнелабидин Хазіреті де бұл тақырыпта былай деген:

«Біз Расулұллаһ ﷺ Мырзамыздың ғазаттары мен шайқастарын дәл Құранның бір сүресін үйрегендей үйренетінбіз» (Ибн Кәсир, Сират, II, 352).

Құран Кәрімді үйрету қызметтерінің құны мен абыройы.

Адамға жасалынатын ең үлкен қызмет — оның мәңгілік болашағының оңды болуына қол ұшын беру. Бұның жолы — оған тура жолмен жүріп, құлшылыққа бағыттау болғандықтан, оның Құран ахлағымен ахлақтануы және өмірді оның өлшемдеріне сай ретке келтіруімен мүмкін болады. Құран — мұңды да жабырқаулы жүректерге шипа мен жұбаныш сыйлайтын иләһи хикметтер бұлағы. Ұлы Раббымыз иләһи сөзін күллі адам баласына арнап ұсынады:

«Ей, адамдар! Сендерге Раббыларыңнан уағыз-насихат, жүректеріңдегі (жаман сезімдерге, теріс сенімдерге, дерт пен ауыртпалықтарға) шипа, мұминдерге ыдаят (тура жол сілтеуші) және рахмет (ретінде Құран) келді» (Юнус сүресі, 57-аят).

Құран Кәрім қияметке дейін келетін бүкіл адамдардың мұқтаждықтарын қамтамасыз ете алатын мазмұнға ие болғандықтан өте керемет, аса айбынды жол сілтеуші. Аллаһ Тағала Құран Кәрімнің бұл қасиетін былай баян етеді:

«Расында, бұл Құран (адамдарды) сондай бір (жолға) бастайтыны сонша, ол — ең әділ, ең тура жол. Әрі ол ізгі істер істеген мұминдерге өздері үшін үлкен сауап бар екенін сүйіншілейді» (Исра сүресі, 9-аят).

Құран Кәрімнің жол сілтеушілігі қияметке дейін жалғасатын тәңірлік кітап болғандықтан оның саясындағы әр мұмин өлімнің мәңгілікке апаратын есігі ашылғанша Құран нұсқаған бағытта өмір сүруге тырысуға міндетті. Яғни мұмин жан Құранның жол сілтеушілігіне адалдықпен бойсұнып, осы ұлық аманатпен адамзаттың нидаяты мен тыныштыққа кенелуіне дәнекер болып, онымен болашақ ұрпақты кенелтіп, жан-жақты абат қылуды өзінің міндеті деп білуі керек. Бұл міндеттің қаншалықты айбынды да абыройлы екенін пайғамбар ғасырында көрініс тапқан мына оқиға анық көрсетеді:

Расулұллаһ ﷺ сұраныс бойынша, Ансарлық мұсылмандардан “құрра/қари” деп аталатын 70-тей Құран мұғалімін Ри’л, Закуан, Ұсайя мен Бену Лихян тайпаларына жіберген болатын. Бұл қарилар Би’р Мағуна дейтін жерге барғанда, ол тайпалардың адамдары қиянат жасап, барлығын шейіт етті. Бұл аянышты хабар Хазіреті Пайғамбарға ﷺ жеткенде толық бір ай боы сол тайпаларды қарғады (Бұхари, Мәғазі, 28).

Ол шапағат пен мархаматтың ұлық ескерткішіндей болған ардақты Пайғамбар Тайф сапарында өзіне тас боратқан адамдарды қарғамады. Ал Оның Құран мұғалімдеріне қиянат жасағандарға қарғыс айтуы Құран қызметіне бөгет болғандардың қаншалықты үлкен қылмыс істегендерінің көрсеткіші болуымен қатар, Құран қызметкерлігін ықыласпен атқарғандардың Аллаһ Расулының назарында қандай ұлық дәрежесі мен мәртебесі бар екенін де көрсетеді.

Пайғамбар Мырзамыздың ﷺ Құранға берген осы үлкен маңыздылығы Оның рухани тәрбиесі астында кемелденген қадірменді сахабалардың көңіл әлемдеріне сөз жеткісіз дәрежеде Құран махаббаты ретінде шағылысып жатты. Сондай-ақ сахабалардың Құран Кәрімге деген теңдесі жоқ махаббат көріністерінің бірі былай іске асқан.

Пайғамбар Мырзамыз ﷺ сапарынан Мәдинаға қайтарда жолда қонақтады. Сахабаларына бұрылып:

«— Түнде кім күзетеді?» — деп сұрады. Мұһәжірлерден Аммар бин Ясир мен Анрлардан Аббад бин Бішр ілешала түрегеліп:

«— Біз күзетеміз, о, Аллаһ Расулы!» — деді.

Аббад Аммарға:

«— Сен түннің қай бөлігінде, күзетте бол-
ғың келеді? Басында ма, аяғында ма?» —
деп сұрады. Аммар:

«— Сонғы бөлігінде күзеткенді қалаймын!»
деді де, жатып дереу ұйықтап қалды. Аббад
намаз оқи бастады. Кәһф сүресін оқып жат-
ты. Сол кезде бір мүшрік келіп қалды. Қа-
рауатып тұрған бір нәрсе көрді де, оның
күзетші екенін байқап, оқ атты. Оқ Аббадқа
тиді. Аббад оқты шығарып алып, намазын
жалғастыра берді. Мүшрік тағы қатарынан
екі-үш оқ атты. Бәрі Аббадқа тиді. Ал
Аббад әр оқ тиген сайын оқтарды шығарып,
намазын жалғастыра берді. Сөйтіп, рүку мен
сәждесін жасап, сәлем беріп, намаздан шық-
ты. Жолдасын оятты да:

«— Тұр! Мен жараландым!» — деді.

Аммар атып тұрды. Мүшрік ол екеуін
көргенде, өзін көріп қойды деп, қашып кетті.
Аммар Аббадтың қанға боялып жатқанын
көргенде:

«— Сүбханаллаһ! Алғашқы оқ тигенде,
неге мені оятпадың?!» — деді. Аббад ай-
бынды да, адамның төбе шашын тік тұрғы-
затын, жүрегін елжіретіп жіберетіндей былай
үн қатты:

«— Құран оқып жатқанмын. Оны аяқтамай тұрып намаздан шыққым келмеді. Бірақ оқтар жауа бастағанда сүре оқуды доғарып, рүкуға иілдім. Аллаһқа ант етемін, Аллаһ Расулы қорғаңдар деп бұйырған бұл жерден айрылып қалу уайымы болмаса, сүрені жартылай доғарғанша, өлгенді қалар едім» (Әбу Дәуіт, Тахарат, 78/198; Ахмед, III, 344; Бәйһақи, Дәләл, III, 459; Ибн Хишам, III, 219; Уәқыди, I, 397).

Ата-аналардың балапандарына құмарлық пен құлшынысқа толы Құран тәлімін берулері, негізінде, өздерінің мәңгілік табыстары болып табылады.

Аллаһ Расулы ﷺ ата-ана қол жеткізетін бұл табыстарын былай тілге тиек еткен:

«Адам өлген соң дәрежесі көтеріледі. Адам:

“— О, Раббым! Бұл сауап қайдан келген?” деп сұрайды. Аллаһ Тағала оған:

“— (Артыңда қалдырған) қайырлы да салих балаң сен үшін дұға жасап, кешірім тіледі” дейді (Ибн Мәжә, Әдеп, 1; Ахмед, II, 509).

Құран Кәрім тәлімінде назар аударатын жайттар.

Құран нұрынан алыс өмір сүргендер өмірдің қараңғы жолаушылары. Әсіресе, мектеп шағындағы балаларымыздың Құран Кәрім мен діни мәліметтерге, иман мен ахлақ тәрбиесіне асқан қажеттілік бар. Діни тәрбиені жалғыз отбасылар бере алады деген пікір дұрыс емес. Пән ғылымдарын отбасында алу қалай мүмкін болмаса, діни білімдерді де солай лайықты адамдары мен мекемелерінен алу керек. Бұл аса қажет жағдай. Сонымен қатар өз балаларымыз үшін діни тұрғыдан қайраттанып жүргенде, айналамыздағы жастарға немқұрайды қарау Ислам бұйырған қамқорлыққа жанаспайды.

Адамдар көбіне материалист болып кеткен мына ақыр заманда, әсіресе, Құран Кәрім мұғалімдерінің шәкірттеріне өте көп көңіл бөлулері керек. Шәкірттің жүрегі ұстазына деген махаббатқа толы болуы керек. Жазалаушы төреші, не бас кесетін адам қылығын танытатын, тәкапарлығы мен ұлылығынан жанына жақындай алмайтын, махаббат пен сүйіспеншілік орнына таяқпен Құран үйретуге тырысып, жүректерге суықтық ұялатқан мұғалімдер мен ұстаздардың, директорлардың іс-әрекеттері босқа әуреден болудан басқа ең нәрсе емес.

Кішкентай балапандарымыз “Әліп-би”-ді бастамай тұрып, “Әліп”-тің ақиқатын үйренулері керек. Құстың жүрегіндей жүрегіне Аллаһ пен Расулының сүйіспеншілігінен шықтар шағылыстырып, фәйзбен, руханиятпен “илеп” баулу керек. Исламның нәзіктігі мен әдемілігі, барлық сұлулықтары сол бейкүнә жүректерден орын алуы керек. Аллаһ сөзін үйретуге тәңірдің үндеуге тыңдаушы болудың шаттығымен бастау керек. Осылай кішкентай жүректер Құран әліп-биінің басқа алфавиттерден өзгеше екенін ұғынып, өмір бойы Құранға деген құрметпен күн кешетін болады. Ақыры Аллаһ сөзінің мағынасына үңіліп, иләһи сырлардың нұрлы қазынасына айналады.

Қадірменді сахабалар Құран тәлімін асқан ұқыптылықпен, шексіз құрметпен атқаратын. Абдұллаһ бин Мәсғуд адамдарға Құран аятын оқытып, үйреткенде:

«Бұл аят үстіне Күн сәулесі түскен және жер бетіндегі барлық нәрседен артық, қайырлы» деп, бұл сөзін Құранның барлық аяттары үшін қайталайтын (Һәйсәми, VII, 166).

Балапандардың бәйкүнә жүректері Аллаһ пен Расулұллаһқа, Құран Кәрімге деген махаббатпен, соның руханиятымен толса, ғибадаттар да шаттықпен, құлшыныспен, жан

тәнімен сүйсіне отырып орындалады, кемелдікке қарай жол тарта бастайды. Жүректеріндегі имандары қуат алып, көңіл әлемдері байып кетеді. Құран Кәрімді өзгеше ләззатпен оқиды. Ондағы әмірлер мен тыйымдарды ерекше сезіммен орындап, бойсұнады. Құран мен Расулұллаһтың ахлағымен ахлақтанады.

Құран Кәрімге деген құрмет, шаттық пен махаббат адамдардың жүрегін тірілтіп, ерекше жан сыйласа, оған құрметсіздік танытып, немқұрайды қарау адамды рухани өліміне сүйрейтін үлкен күнәлардың басында келеді. Хазіреті Пайғамбар ﷺ өзіне үмметінің күнәлары көрсетілгенде, ең үлкен күнәның “үйренілген Құранды ұмыту” екенін айтқан болатын (Әбу Дәуіт, Саләт, 16).

Сондықтан әрі өзімізді, әрі балаларымызды үйреніп, өмірімізге енгізуге тырысқан Құран Кәрімнің махаббатмен, ахлағымен жабыдықтап, оның фәйзімен, берекетімен қайтадан жанданып, рухани тірілейік. Керісінше жағдайда Құран Кәрімнің көңілдерге ықпал етуі мүмкін емес. Расулұллаһ ﷺ Мырзамыз бұл туралы былай деген:

«Үмметім сондай күндерге тап болады, құрралар/қарилар көбейеді, фәқиһтар/заңгерлер (салих амал иесі, дана ғалымдар) азаяды да, ақыры ғылым адамдардан

алынады. Сонан оң, адамдардың оқығандары өңештерінен төмен қарай өтпейтіндей заман туады» (Хаким, Мүстәдрак, IV, 504).

Аллаһ Тағала Құран Кәрімде былай дейді:

«Расында, көк пен жердің жаратылысында, күн мен түннің кезекпен алмасуында дұрыс ақыл иелері үшін айқын дәлелдер бар.

Олар (дұрыс ақыл иелері сондай жандар) отырса да, тұрса да, жантайып жатса да Аллаһты еске алады. Көк пен жердің жаратылысына толық ой жүгіртеді де, (былай дейді): **«Раббымыз! Сен бұларды бекер жаратпадың, Сен (ондайдан) пәксің. Бізді оттың (тозақ) азабынан сақтағайсың!»**

«Раббымыз! Сен кімді тозаққа түсірсең, шынында, оны қор қылғаның. (Сонда) залымдарға ешқандай медеткер де жоқ.»

«Раббымыз! Шынында, біз “Раббыларыңа иман келтіріңдер!” деп шақырған бір шақырушыны естідік те, иман келтірдік. Раббымыз! Күнәларымызды кешіргейсің, жамандықтарымызды жасырғайсың, жанымызды да жақсылармен бірге (жүргенде) алғайсың!

«Раббымыз! Бізге пайғамбарларың арқылы уағда еткен нәрсеңді бергейсің! Қиямет күні бізді қор қыла көрме! Сен, сөзсіз, өз уағдаңа беріксің».

Ақыры олардың дұғасын Раббылары қабыл алыа, (былай деді): “Сендер бір-біріңнен өсіп өнгенсіңдер (бәрің бірдейсіңдер), сондықтан сендерден ер болсын, әйел болсын (жақсы) іс істеушінің амалын, Мен, әрине, зая қылмаймын. Міне, (дін жолында) қоныс аударғандардың (һижрат қылғандардың), мекендерінен қуылғандардың, Менің жолымда жапа шеккендердің, соғысқандардың және өлтірілгендердің күнәларын, сөзсіз, жасырамын әрі оларды Аллаһтан берілген сыйлық ретінде іргесінен бұлақтар ағып жататын Жәннәттарға кіргіземін. Сыйлықтың ең жақсысы — Аллаһтың жанында» (Әлү Имран сүресі, 190-195-аяттар).

Хазіреті Пайғамбар ﷺ бұл аят кәримәлар туралы:

«Уаллаһи, бұл түнде сондай аяттар түсті. Оларды оқып, сол туралы тәфәккур етпеген, ой жүгіртпегендер өкінішті-ақ!» деген (Ибн Хиббан, II, 386).

Демек, Құран тәлімі оның ұлық та терең мағынасын ойлау арқылы өзіндік үлесін алу

арқылы өз кемеліне жетеді екен. Әйтпесе, ойлаудан алыс және санасыз оқылған Құран хадис шәриате айтылғандай, “өңештен төмен қарай өтпейтін”, яғни құлдың жүрегіне бармайтын, оған еш пайдасын тигізбейтін оқу ғана болады.

Қысқасы, Құран Кәрім қызметі асқан ұқыптылықпен, аса сезімтал жүрекпен орындалатын қасиетті іс әрі Аллаһтың құлына деген ерекше сый тартуы болып табылады.

10) Адамның ғылым мен ахлақи тұрғыда үнемі өзін дамытып отыруы.

“Қызмет ері” сапалы қызмет ұсына білуі үшін үнемі өзін дамытуға назар аударуы керек. Үнемі даму қозғалысында болу оның табиғи қасиетіне айналуы керек. Жеткілікті мөлшерде біліктілігі мен тәжірибесі болмаған, ахлақи және рухани дамуына мән бермеген, ісінің маманы да лайықтысы болмаған адам “нағыз қызмет ері” бола алмайды. Қызметі оң нәтиже бермейді.

Екіншіден, заманның талаптарына сай қызметтің орындалу әдісі, тіпті, қызметтің түрі де өзгеруі мүмкін. Кеше орындалуы өте керек болып тұрған қызмет түрі бүгін еш мән-маңызы жоқ күйге келіп қалуы және

сол қызметтің орындалу әдісі өзгеруі мүмкін. Сондықтан бұларды жақсы сезіп, заманның талаптарына сай қызмет үлгісін қалыптастыра білу тек қызмет ерінің үнемі өз деңгейін дамытып отыруымен ғана мүмкін болады.

Хазіреті Мәуләнә былай деген:

*«Кешеге қатысты қанша сөз болса да,
ол кешемен бірге өшіп кетті, жаным-ау!
Енді жаңа күн. Олай болса, жаңа нәрселер
айту керек».*

Сондықтан “қызмет ері” әсіресе мына мәселелерге көңіл бөліп, үнемі өзін дамытып отыруға мән-маңыз беруі керек:

а) Ғылыми даму.

Қызмет ері алдымен өзінің мәңгілік болашағын қамтамасыз ететін мәліметтерге ие болуы керек. Теріс сенімдер мен ойларға беріліп қалмау үшін өте дұрыс, әрі күшті ақида/иман шарт мәліметіне ие болуы керек. Ғибадаты мен амалдарында иләһи өлшемдерге сай әрекет ете алу мақсатында ғылым-хал мәліметтерін үйренуі керек. Аллаһ Тағаланың разылығына сай құл бола білу мақсатымен адамдарға рахмет пен үлгі ретінде ұсынылған Ғалам мақтанышы ﷺ Мырзамыздың өмірін сезімтал жүрекпен оқып, түсінуі керек.

Адамзатқа ыдаят нұсқаушысы, көңілдерге шипа сыйлағыш ретінде ұсынылған Құран Кәрімді үнемі өз жүрегінің қуат көзіне айналдыруы тиіс. Оны әрқашан оқып, қамтыған үкімдерін үйреніп, онымен амал етуді өз міндеті деп білуі керек.

“Қызмет ері” өз тұлғасын дамытып, мәдениетін арттыруға септігін тигізетін шығармалар оқуы керек. Әр салада жазылған шығармалармен бірге, әсіресе, әдебиет пен тарихи шығармаларды оқып, үнемі білімі мен мәдениетін көтеріп отыруы керек.

Қызмет ісінде өзіне жарық беретін Құран Кәрімдегі қиссаларды, пайғамбарлардың, қадірменді сахабалардың, сонымен қатар әулиелердің уағыз-насихаттарын өзінің күнделікті сабағы ретінде бағалап, оқып тұруы керек.

Үнемі ғылым-білім мәжілістеріне қатысу барған сайын адамды ғалым дәрежесіне көтереді. Ол үшін адалдық пен туралықтан айрылмайтын, дінді толық ұстанатын тақуа иесі ғалымдардың сұхбаттары мен дәрістерінен қалмау керек.

ә) Рухани даму.

Қызмет көрсеткен адам қызметін жалғастырған сайын рухани дамуы керек. Шын

жүрекпен Раббысына беріліп, ықыласпен, әдептілікпен, қарапайымдылықпен құлшылық міндеттерін орындауға тырысуы керек.

Қызмет ері рухани тұрғыдан бүршік жара алмаса, араға нәпсі кіреді. Істеген қызметтері оңды болмай, ақыры шаршап-шалдығудан басқа түкке ілінбейді. Өйткені ниет пен мақсаты әлсіз болғандықтан Хақ тағаланың қолдауынан мақрұм болады. Сондықтан Аллаһтың сый-ілтипатына кенеле білу үшін жүректеріміздің тақуа сезімімен жетілуіне көп мән беруіміз керек.

Аллаһ та, адамдар да қабыл алатын қызмет атқара білу парасатты болуды талап етеді. Алайда бұл Аллаһ сүйген құл бола білуге байланысты. Бұның жолы хадис құдсиде былай баян етілген:

«...Маған құлым Мен өзіне бұйырған парыздардан сүйкімді ешнәрсемен жақындай алмайды. (Парыздармен бірге) нәпіл құлшылықтармен Маған жақындай береді. Ақыры оны сүйемін. Ал құлымды сүйсем, Мен оның еститін құлағы, көретін көзі, ұстайтын қолы, жүретін аяғы сияқты боламын. Ол Менен не сұраса, сөзсіз, соны беремін. Мені паналаса, оны қорғаймын» (Бұхари, Рикақ, 38).

Жүректің жаңдылығын қорғап, рухани жоғарылай білу Аллаһ назар салатын жер

жүректің сәлеметке жеткеніне байланысты. Бұл мына негіздерге бойсұнғанда ғана іске асады.

1. Рызықтың адал болуына назар аудару.
2. Құл мен мақлұқат ақысын жемеу.
3. Үнемі истигфар мен дұғада болу.
4. Құран Кәрім оқып, үкімдеріне бас ию.
5. Ғибадаттарды шын ықыласыпен, жан тәнімен орындау.

6. Тәфәккурде тереңдей отырып, әр нәрсе мен әр жерде иләһи құдірет пен ұлылықтың нақыштарын көре білу.

7. Түнгі уақытын құлшылықпен өткізу. Түніміз қаншалықты рухани жарық болса, күндізіміз де соншалықты жарық болады. Таңсәрі кездері — ең қымбат сәттер. Ол уақытты зая кетіру рухани тұрғыдан үлкен зиян болып табылады.

8. Зікір мен мұрақабаны (Аллаһтың көріп тұрғанын жүйелі түрде ойлау) үздіксіз жалғастыру.

9. Өлімді жүйелі түрде еске алу.

10. Салих және садық/адал адамға жақын болып, пасық, күнәһар адамдардан аулақ болу.

11. Ғылымымен амал еткен ғалымдар мен ариф/Аллаһты жақсы білуші жандардың сұхбаттарынан қалмау.

12. Инфәқ жасап тұру. Яғни өз мүмкіншіліктерін басқалармен бөлісе білу.

Қорыта айтқанда, адамды тәрбиелеп, өсіретін тәлімгер, ұстаз, мұғалім сияқты қызмет адамдарының алдымен өз көңіл әлемдерін қамқорлықтың арнасына айналдырулары керек. Көңіл әлемі қамқорлықтың арнасы мен ортасына айналмаған адамдардың жағдайы іргетасы құйылмаған зәулім ғимаратқа ұқсайды. Ол қайткенде бір уақыттан соң құлайды. Ал жүрегін күллі мақлұқатқа айқара ашып, құшақ жая қарсы ала білген жандар Абай, Шәкәрім, Мәшһүр Жүсіп, Ыбырай Алтынсарин, Баһауддин Нақшыбәнди, Хазіреті Мәуләнә мен Юнус Әмре және олар сияқты Хақ достары тәрізді фәни өмірлерінен кейін де қияметке дейін адамдардың жүрегінде, есінде өмір сүре береді. Мектептеріндегі мағрифатұллаһ пен махаббатұллаһ дәрістері үздіксіз жалғаса береді.

6) Кәсіби мамандықты дамыту.

“Қызмет ері” қызмет талап еткен мәлімет, тәжірибе мен іскерлікке ие болуы керек. Бұларға ие бола алмаса, қызметі тиімді болмайды. Керісінше, зиянды болуы да ықтимал.

Ең күшті де берік атқарылатын қызметтер ешқашан зая кетпейді. Сондай-ақ Аллаһ Тағала:

«...Біз, әрине, жақсы іс істегендердің ақысын зая қылмаймыз» (Кәф сүресі, 30-аят) деген.

Басқа бір аят кәрімәде былай деген:

«...(Әрқашан) жақсылық істеңдер (істеген істеріңді жақсы істеңдер әрі ихсан сезімімен өмір сүріңдер), (өйткені) **Аллаһ жақсылық істеушілерді, әрине, жақсы көреді»** (Бақара сүресі, 195-аят).

Аллаһ Расулы ﷺ былай деген:

«Аллаһ Тағала істеген ісін ең көркем, бекем істеген адамды жақсы көреді» (Дәйләми, Мүснәд, I, 157).

Мүмин жан әр жағдайда тыныштық пен рахатты, әдемілікті паш ете білуі керек. Сондықтан қызмет ері жасаған қызметін қалай көркем түрде істей алатынын біліп-үйренуге міндетті.

Хадис шәрифтен түсінікті екінші бір мәселе — істелген қызметтерді ихсан сезімімен орындау. Яғни, Аллаһты көріп тұрғандай ұқыпты, саналы орындау Аллаһтың махаббатын тартатындағы шындығы.

Бір дана кісі балаларына былай деп өсиет айтқан екен:

— «Жаным, балапандарым! Өнер үйреніңдер! Қолдарыңдағы дүниеге сенім артуға болмайды. Атақ-мансап дегенің бір жерге дейін ғана жүреді. Ақша, мал-мүлік қашанда қатерлі. Оны бір кезде ұрының алып кетуі мүмкін. Немесе иесі бірте-бірте жеп тауысады. Ал өнер дегенің ағын су, таусылмас дәулет. Өнер иесі бақ-дәулетінен айрылса, қам жемейді. Өйткені оның өнері өз басындағы ерекше дәулет. Ол қайда барса, қоса шемет көріп, оны төрге отырғызады. Өнерсіз адам барған жерінен тек бір үзім нан не бір жұтым су іздейді, қиындық көреді.

Бұл өсиетті жеткізген Шәйх Сағди былай дейді:

«Өз кезінде Шам қаласында бүлік пайда болды. Адамдардың өзіндік орындары ауысты. Оқыған ауылдық балалар патшаларға уәзір болды. Ақылы дұрыс емес, құтырық уәзір балалары тіленші болып ауылдарға барды... Әкеңнің мирасын қалайсың ба? Онда сен оның білімін үйрен! Өйткені оның дүние-мүлкін он-ақ күнде тауыса аласың» (Гүлстан, 219 б.).

Қайырып айтсақ, қызмет ерінің үнемі өзін ғылыми һәм ахлақи тұрғыда дамытуы

дегені үнемі сыртқы және ішкі жаратылыс, салмақтылық пен тұлғалылықты қалыптастыратын қасиет пен ерекшеліктерді арттыру, кемелдендіру деген сөз. Өйткені дарынды ұрпақ тек дарынды тәрбиешілердің, яғни білімді де мінезі көркем тұлғалардың туындысы болмақ. Еш артықшылық қасиеті жоқ адамдар тәрбилегендер, әрине, әлсіз болады.

Биік те ұлық мақсаттарға тек кемел тұлғалармен ғана жете алатындағынан ұрпақтарымызды ең керемет жаратылысты, өнерлі де шебер адамдар етіп тәрбиелеуге міндеттіміз. Бұған немқұрайды қарасақ, қоғамда адам дағдарысы басталады. Сонда бас жүлынғанда қалған дене мүшелері салбырап, сенделіп жерге құлайтындай аянышты жағдай іске асады.

Бірде Хазіреті Омар достарымен бірге отырған екен. Олардан Аллаһтан бір нәрселер сұрауын өтінді. Сол жердегілердің бір тобы:

— «Мына ішінде отырған үйіміз тола ал-тыным болса екен, соны Аллаһ жолына жұмсасам!» — деді.

Кейбіреуі:

— «Мына үйдің іші толатындай асыл тастарым болса, оларды Аллаһ жолына жұмсасам!» — деді.

Ал Хазіреті Омар .

— «Көбірек, онан да көбін сұраңдар!» — дегенде, олар:

— «Аллаһ Тағаладан басқа не сұрай аламыз?!» — деді. Сонда Хазіреті Омар:

— «Мен мына отырған үйіміздің Әбу Ұбәйдә бин Жәррах, Мұаз бин Жәбәл, Хүзәйфәтүл Йемени сынды (таңдаулы, жан-жақты) адамдармен толғанын және оларды Аллаһқа бас ию жолында, тәблиғ пен тәрбие қызметтеріне тағайындауды қалар едім...» деді (Бұхари, Тархүс-Сұғра, I, 54).

11) Қызметте үлгілі болуға тырысу.

Дін мен елге, Отанға қызмет ету керуенінен орын алғандар істі басқаларға істетуден гөрі иемдену сезімімен, жүрегімен ат салысып, қызметке тікелей өзі күш-қуат беру керек. Өздері ат салыспай, отырған жерлерінен жан-жаққа бұйрықтар беріп қызмет еткенін ойлаған бейқамдар істің негізгі мәнін түсінбеген адамдар болып табылады.

Қызметке жетекшілік еткен адам қол астындағылардан артық күш-жігер жұмсап, үлгі бола білуі керек. Осылай істесе, бауырларының құлшынысын арттырады да, олардың жан тәнімен қызметке кірісулерін қамтамасыз

еткен болып саналады. Аллаһ Расулының өмірінде бұның көп мысалдары бар. Құба мешіті мен Нәбәуи мешітінің құрылысында сахабаларымен бірге тас тасуы, Һәндәк шайқасында олармен бірге ор қазуы, қазауаттарда ең алдыңғы шепте қылыш сермеуі, тіпті, кейде сахабаларына өз қолымен қызмет көрсетуі бұл мәселенің үлгі боларлық мысалдары болып табылады.

Пайғамбар Мырзамыздың ﷺ қызметте үлгі болуын көрсететін мына мысал қандай керемет десеңізші:

Расулұллаһ ﷺ сахабаларымен Бә-дірге қарай аттанғанда түйелерінің саны жеткіліксіз болғандықтан бір түйеге үш кісі кезектесе отырып мінген болатын. Ғалам Мақтанышы Мырзамыз ﷺ түйесіне **Хазіреті Әли** және **Әбу Лүбәбә**мен кезектесе мінетін. Жаяу жүру кезегі Расулұллаһқа келгенде жол серіктері:

«— О, Аллаһ Елшісі! Мархабат, сіз мініңіз! Біз Сіздің жеріңізге жаяу жүреміз» деді. Аллаһ Расулы ﷺ бұған келіспей:

«— Сендер жая жүруге менен артық шыдамды емессіңдер. Әрі сауапқа кенелу үшін мен сендерден артық емеспін» — деді (Ибн Сағд, II, 21; Ахмед, I, 422).

Мәдинадан Бәдірге дейін 150 шақырым жерді сөйтіп, түйеге кезектесе отырып барды.

Хазіреті Пайғамбар Мырзамыздың ﷺ:

«Қандай да бір қауымның мырзасы — оларға қызмет көрсеткені» деп айтуы қызметтің басындағылардың қызмет күтуші емес, қызмет көрсетуші көңіл күйіне ие болуларын білдіреді (Бәйхаки, Шұаб, I, 334; Дәйләми, Мүснәд, II, 324; Әли әл-Мұттақи, Кәһз, № 24834).

Мансабы жоғары адамдардың тікелей қызметке қатысулары басқаларын да рухани тұрғыда қуаттандырып, осылай “көпшілік рухы” жанданған болады. Сана-сезімдер бірдей болып, иық тірестірілген қанша қиын да ауыр істер жеңіл, оңай орындалып кетеді. Тарих беттері бұның сансыз мысалдарына толы.

Өз кезіндегі сан жетпес жорықтарға өзі тікелей қатысқан Қануни Сұлтан Сүлеймен патша соңғы жорығы Зигетуарға аттанатын кезде бас уәзірі Соқұллу құзырына кіріп:

«— Сұтаным! Үмметке сан жетпес жеңістер сыйладыңыз. Шаршадыңыз! Өміріңізді Ислам әлеміне атадыңыз. Бұл жорықтың ауыртпалықтарын осы жасыңызбен көтере алмайтын шығарсыз. Сондықтан сіз Ыстанбұлда қалып, ел басқаруды жалғастыра

берсеңіз! Мен, уәзірлер мен қолбасшыларыңыз жорыққа қатыссақ, жететін секілді!..» — деді.

Ұлы қаған Қануни оған былай деп жауап қатты:

«Жақсы тыңда, ей, Соқұллұ! Бұл өсиетімді менен кейінгі ұрпақтарға жеткіз! Патша дегенің әскерімен бірге аттанады. Әскер патшасын өз жандарыңда көрсе, батырлығы арта түседі. Ал дұшпан патша жорыққа қатысты деп, алдындағы әскерді күшті-қуатты деп ойлайды да, көңілдері түсіп, батылдықтары қайтады. Шайқаста жеңіске жеткізетін негізгі түрткі — міне, рухани қуат.

Біздің кішкентайымыздан бастап, мемлекет басқару мәселесінде көп тәжірибелеріміз бар. Сапар барысында бұл тәжірибелерге мұқтаждық жағдай туындап қалуы мүмкін. Шайқас кезінде қас қағым сәттің өзі шайқастың барысын өзгертіп жібереді. Сондықтан мына қарт жасыма қарамай жорыққа қатысамын! Сарайда қалып, төсекте жатып өлсем, ертен қиямет қайымда қай бетіммен жеңімпаз аталарымның алдына шықпақпын?!

Патша үлкен жасымен ат үстінде айлар бойы жалғасатын жорықты қалай аяқтамақшы?! Сол үшін ат үстінде тік тұра алсын және әскерге тың көрінсін деп, арқасын қалын арқанмен орады.

Жорық басталды. Күн жауып тұрды. Зеңбірек арбалары балшыққа батты. Жануарлардың күші оларды алып шығуға жетпеді. Әскер алға жылжып кеткен-ді. Сол жерде аз-ақ әскер мен бір-екі қолбасы мен патша болатын. Сонда сұлтан былай деп әмір берді:

«Барлық жоғары лауазымдылар, қолбасшылар мен бектер батпаққа кіріп, зеңбірек арбаларын итерсін!»

Барлығы балақтарып сыбап, батпаққа кірді. Зеңбірек арбалары сол рухани толқыныспен батпақтан шығарылды. Сұлтан мемлекеттің тарих қызметкеріне бұрылып:

«Жаз! Болашақ ұрпақ ғибрат назарымен оқысын әрі осылай істесін. Қануни Сұлтан Сүлейменнің бектері мен қолбастары батпаққа кірді. Зеңбірек арбаларын итеріп, түзге шығарды. Өстіп, үлкен апаттан Аллаһ сақтап қалды».

Ел басқарушылар рухани биік шыңда болса, халық та биік шыңда болды. Бұған тарих куә. Өйткені рухани кемелдікте басқарушылар мен басқарылғандар арасында рухани ынтымақ нығаяды да, екі жақ бір-бірін жақсы түсінеді. Мысалы, **Оман бин Абдулазиз** ел басқару міндетін мойнына алған кезде елінде теріс сенімдер мен жамандық етек жайған болатын. Ал ол ел басқарған

екі жарым жыл ішінде көп терістіктер жойылды, жамандықтар жақсылыққа ауысты. Жаңа өлкелердің есігі ашылды, рухани жеңістер іске асты. Яғни, қоғамның алдындағы басқарушының өмір сүру салты халыққа ауысты. Сондықтан қызметтегі адамдар бұл ерекше мәселеге назар, аударып, дәл сондай күй кешулері керек.

12) Қызмет ету құлшынысын жоғалтпау әрі өз ісінде тиянақты болу.

Адамды өзгелерге қызмет көрсетуге ын-талантыратын және қызметті сүйсініп орында-луын қамтамасыз ететін нәрсе — жүректегі Аллаһқа және Оның жаратқандарына деген махаббат пен құлшыныс, шаттық сезімі. Бойын-да бұл құлшыныс болмаған адам істеген қыз-метінен ләззат ала алмайды.

Бұл бұлтартпас ақиқат — мекемелердің, тіпті, мемлекеттердің бой көтеруі құлшыныс пен шаттық сезімдер шыңға көтерілген кезде болады. Бұрынғы Ислам мемлекеттерінде патшадан бастап, қатардағы әскеріне дейін барлық халық бірдей сезімде болып, жүрек-тері бірдей соғатын. Бұл жағдай жоғала бас-тағанда Ислам мемлекеттерінің құлап, тарих беттерінен орын алуы басталды.

Аллаһ жолындағы қызметтердің дамып, өсуі, жемісті болуы жүректердегі діни сезім мен құлышынысқа байланысты болмақ. Абдұллаһ ибн Аббастың риуаятында Аллаһ Тағала мұминдердің жүректерінде осалдық пайда бола бастаған кезде мына аятты жіберген:

«Иман келтіргендердің Аллаһтың зікіріне, түскен ақиқатқа (Құран аяттарына) көңілдері жібитін мезгіл келмеді ме? Бұдан бұрын кітап берілген яһуди мен христиандар сияқты, уақыт өте келе олардың жүректері қатып қалмасын. Олардың көбі жолдан тайғандар еді» (Хадид сүресі, 16-аят; Ибн Кәсир, Тәфсир, IV, 332).

Ұзақ уақыт қызметте жүрген кейбір адамдардың уақыт өте келе қызметке деген көзқарасы өзгеріп, “тоқтық” сезімі пайда болады. Ал бұл жағдай қызмет ері үшін қауіпті жағдайдың бастауы болып табылады. “Енді жетер!” деген сезім адамды дүниеқұмарлыққа итермелейтін нәпсілік пен шайтани азғырудан туындайтын жайт. Бұл адамның өзін-өзі қатерге тігуі ғапылдығынан басқа ештеңе емес. Бұл шындық пен қызмет ету құлшынысының өмір бойы арта отырып жалғасу керектігін көрсететін мына риуаят қандай гибратты десеңізші!

Әмәуилер дәуірінде Халид бин Уәлидтің ұлы Абдұррахманның қолбасшылығындағы

Ислам әскері Аллаһ Расулының Ыстанбұлды жеңіп алуға байланысты сүйіншісі мен ерекше ілтипатына бөленбек болып, жорыққа шығады. Әбу Әйюб әл-Әнсари деген сахаба да әскер қатарында болатын.

Римдіктер қаланың қорғанын паналап, соғысып жатқанда бір Әнсарлық кісі атын римдіктердің ортасына дейін айдады. Оны көрген мүминдер **“Өздеріңді өз қолдарыңмен қатерге итермелемеңдер!”** аятын ескерте отырып:

“Лә иләһә иллаллаһ! Мынаған қараңдар! Көзі көре тұра өзін қатерге тігіп бара жатыр!” десті. Сонда Әбу Әйюб әл-Әнсари былай деді:

“Уа, мүминдер! Бұл аят кәримә біз, әнсарлықтар үшін түскен болатын. Аллаһ Тағала Пайғамбарына жәрдем беріп, жеңізке жеткізгенде, біз “енді мал-мүлкімізбен айналысайық, оларды құнарлы етіп өсірейік” деген болатынбыз. Сонда Аллаһ Тағала Пайғамбарына:

«Мал-мүліктеріңді Аллаһ жолында сарып қылыңдар. Өздеріңді өз қолдарыңмен қатерге итермелемеңдер. (Әрқашан) жақсылық істеңдер, (өйткені) Аллаһ жақсылық істеушілерді, әрине, жақсы көреді»
(Бақара сүресі, 195-аят) деген аятын түсірді.

Бұл аят кәримәдағы адамның **“Өзін өз қолымен қатерге итермелеу”** дегені біздің бау-бақшамыз сияқты дүниеліктерге беріліп, жиһәдтан бас тартуымыз, немқұрайды қарауымыз дегенді меңзейді”.

Әбу Әйюб әл-Әнсари Хазіреті жасы сексеннен асқан қарт болғанына қарамай, жиһәдтан бас тартпады. Шәһид болып, Ыстанбұл қамалдарына жақын жерге жерленгенше, Аллаһ жолында жиһәд етуден қалмады (Әбу Дәуіт, Жиһад, 22/2512; Термези, Тәфсир, 2/2972).

Хазіреті Расулұллаһ ﷺ былай деген:

«Ыйнә¹ әдісімен сауда жасаған, өгіздердің құйрығына жармасқан, диханшылықты таңдап, жиһадты тәрік еткен кездерінде Аллаһ сендердің бастарыңа сондай (қорқынышты) масқаралық пен қорлық төндіретіні сонша, діндеріңе оралғанда сендерді онан арылтпайды» (Әбу Дәуіт, Бұюғ, 54/3462).

Бүкіл өмірін Аллаһ жолында жиһад етіп өткен Әбу Талха ақтық сапарына аттанатын соңғы күндерінде:

«(Ей, иман келтіргендер!) Сендер мейлі жеңіл, мейлі ауыр жағдайда болсаңдар да

1. Ыйнә: Адамның затты белгілі бір бағаға несиеге сатып, сол затты қолма-қол ақшаға сатқан бағасынан төмен бағаға қайтарып сатып алуы. Бұл мәміле пайыз/өсім ісіне ұқсағандықтан харам болып табылады (Х. Юнус Алайдын, Диниет Ислам Энциклопедиясы, XXII, 283-284).

(соғысуға) шығыңдар. **Мал-жандарыңмен Аллаһ жолында жиһад етіңдер. Білсеңдер, сендерге осы хайырлы»** (Тәубе сүресі, 41-аят) аятын оқып, шаттанып:

«— Аллаһ Тағала бізге мейлі жас, мейлі қартайған шағымызда бәріміз бірге жиһад етуімізді бұйырады. Менің соғыс құралдарымды дайындаңдар!» — деді. Балалары:

«— Біз сіздің орныңызға жиһад етіп жүрміз ғой!» дегендерін тыңдамай, айтқанынан қайтпады. Ақыры балалары оның құралдарын дайындап, ол теңіз жорығына қатысты. Сол жорықта қайтыс болды. Сүйегі жеті күннен кейін ғана жерленді. Сол жеті күн бойы мәйіті сасып, шіріген жоқ (Ибн Хажар, Фәтхүл Бәри, Жиһад, 29).

Мүмин құлды жалғыз құдірет Иесі Аллаһқа байлайтын күш — иман, және де сол иманды толқыныспен іске асыру. Бұл толқынысқа ие мүмин ешқашан үмітсіздікке салынбай, әртүрлі жағдайда үлкен шабытпен, ғибадат құлшынысымен қызмет көрсете алады. Сондай-ақ Аллаһ Тағала иман келтіргендердің ешқашан босаңсымауларын былай деп бұйырған:

«(Ей, мүминдер!) Босаңсымаңдар, мұңаймаңдар. Егер сендер (шын сенген) мүмин болсаңдар, сөзсіз, сендер үстемсіңдер» (Әлү Имран сүресі, 139-аят).

“Қызмет ері” мәселе шығарушы емес, мәселе шешуші болуы тиіс. Ісін сөз бен сынға айналдырмай, кемшілік іздемей, оқиғаларға оң көзқараспен қарай білуі керек.

Қиындық пен машақатқа тап болғанда үмітсіздікке салынып, безіп, шетке шығу — әлсіздіктің белгісі. Алайда әлсіздік мұсылманға жараспайды. Қызметтегі адам Аллаһ Расулының ﷺ мына дұғасын тілдерінен һәм ділдерінен тастамаулары керек.

«О, Раббым! Әлсіздіктен, жалқаулықтан, қорқақтықтан, қол-аяғы істемейтіндей тағатсыздықтан бір Өзіңе сиынамын!..»
(Бұхари, Дәуат, 38).

Қызметте табысқа жетудің ең негізгі жолы — сабырлылық пен тұрақты болу. Аллаһ Тағала аят кәримәда былай деген:

«Ей, мұминдер! (Дұшпандарыңа) төзімді болып, сабырлылықты ұстаныңдар (оларды жеңіңдер) және мұрабыт болып (шекараларда күзетте тұрып, отандарыңды таптатпаңдар). Аллаһтан қорқыңдар, (сонда ғана) құтылып, рахатқа бөленерсіңдер»
(Әлү Имран сүресі, 200-аят).

«Ей, мұминдер! (Маған құлшылық етуде және бастарыңа түскен қауіптерге қарсы) сабырлықпен және намаз оқумен

(Менен) **жәрдем тілеңдер. Ақиқатында, Аллаһ сабырлылармен бірге»** (Бақара сүресі, 153-аят). Бұл аяттың тәфсірін Алмалылық ғалым Хамди Әфәнді былай жасаған:

«Аллаһтың көркем есімдерінің бірі — **“әс-Сабур”** есімі. Адамның бойында қаншалықты сабырлылық болса, оның бойында Аллаһтың құдіретінің бір көрінісі бар деген сөз. Тіпті, бұл сабырлы жандар бір жерде бас қосып, жамағат болса, қайткенде де Аллаһтың жәрдеміне қол жеткізеді. Аллаһ үнемі олардың досы, қамқоршысы» (Алмалылы М. Хамди Языр, Хақ Дили Құран Дили, I т, 546 б).

“Қызмет ері” қызметін атқару барысында түрлі ауыртпалықтар мен қиыншылықтарға кездесуі — табиғи жайт. Сол кезде ол тұрақты болып, сабырлылық танытып, жолын жалғастырса, Құдайдың жәрдеміне қол жеткізіп, табысқа жетеді.

Имам Раббани Хазіреті былай деген:

«Ислам ақиқаттарын баяндау барысында кейбір адамдар тап болатын қиындықтарға үлкен бақыт көзі деп қарай білу керек. Пайғамбарлар көп қиындықтарға тап болып, шексіз ауыртпалықтарға төзген. Тіпті, пайғамбарлардың сұлтаны Хазіреті Мұхаммед ﷺ:

“Мен тартқан ауыртпалықты ешбір пайғамбар тартқан емес” (Термези, Сифатұл-Қиямет, 34) деген болатын (Мәктубат, 193-хат).

Мұхаммед Икбалдың мына сөздері қиындыққа тап болған “қызмет ерінің” жолына жарық түсіретіндей мәнге ие:

«Маралдың бірі екінші бір маралға ішіндегі дертін айтып:

“Бұдан кейін Қағбада, Харам аймағында өмір сүремін. Сонда жатып, тұрып, сол жерде жайыламын. Өйткені аңшылар тұзақ құрып, күні-түні бізді аңдиды. Енді аңшы деген дерттен құтылып, амандықта күн кешкім келеді. Сонда жаным жай табады!..”

Оны тыңдап тұрған екінші марал:

“Ей, ақылды досым! Өмір сүргің келсе, қауіп бар жерде жаса! Үнемі өзіңді қайрақ таспен қайра да, гауһары таза қылыштан өткір жаса! Қатер бойымыздағы күш-қуатты сынайды. Денең мен жаның қандай нәрселерге құдіретті, төзімді екенін ол бізге хабарлайды” деп үн қатады.

Міне, “қызмет ері” тап болған қатерлер мен қиыншылықтарға кеудесін тосып, безіп кетпеуі керек. Керісінше, ауыр жағдайдың арқасында төзімі мен күш-қуаты арта түсуі керек. Жүректің теңдесі жоқ мәңгілік шипасы — абылхаяттың көбінде қиын жағдайлар мен қиындыққа толы қызмет ету ісінде жасырын екенін есінен шығармауы керек.

Шын мәнінде, қара терге түспей, рахатқа кенелу, ауыртпалыққа шыдамай, нығметке қол жеткізу мүмкін емес. Өйткені ұлы мақсаттар жолында жұмсалған күш пен қайрат өмірді қымбат та берекелі етеді.

Бір қанатты сөзде:

«Мына үш қасиетке ие адам Аллаһтан алыс болады:

- 1) Өз рахатын ойлап, қызметтен қашқандар.
- 2) Өте сезімтал екендіктерін алға тартып, яғни “жүрегім көтермейді!” деп, жабырқаулы көңіл мен аза тұтқан адамдардың маңайына жоламағандар.
- 3) Пасық, мінезі нашар адамдармен қоян-қолтық араласқандар» делінген.

13) Кемшілікті өзінен, табысты Аллаһтан деп білу.

Аллаһ үшін жасалған қызметтерге нәпсілік ойлар мен армандарды араластырмау өте маңызды. “Қызмет ері” ең көп назар аударатын мәселе — табысты өзінен емес, Раббысынан деп білуі. Ал табысты өзінен деп білсе, масаттану мен тәкаппарлыққа жол ашады. Бұл оның рухани қателігі мен сәтсіздігі болады.

Аят кәримәда былай делінген:

«...Тым есірме! Есіргендерді, расында, Аллаһ сүймейді» (Қасас сүресі, 76-аят).

Хақ Тағала мұсылмандардың Бәдірдегі жеңістері туралы айтқанда:

«(Ей, мұсылмандар!) Оларды (мүшріктерді Бәдір соғысында) сендер (өз күштеріңмен) өлтірген жоқсыңдар, қайта (сендерге медет беріп,) Аллаһ өлтірді. (Ей, Расулым! Бір уыс топырақты кәпірлерге) лақтырғанда сен лақтырмадың, Аллаһ атты. (Және бұны) мұминдерді Өз тарапынан сынау үшін (жасады). Әрине, Аллаһ барлығын толық естіп, біліп тұрады» (Әнфәл сүресі, 17-аят) деп, істің шын мәніндегі атқарушысының Өзі екенін білдірген.

Істеген қызметімізге нәпсімізді араластырмай, тек Аллаһ разылығын ғана көздесек, сонда Аллаһтың рахметі мен ілтипаты көрініс табады да, шын табыс іске асады. Тіпті, қолымыздағы мүмкіншіліктеріміз бен қабілетіміз, ынтамыз шектеулі, әлсіз болса да...

Құран Кәрімде айтылғандай, Мұса сиқыршылармен кіріскен күресінде өз қабілеті тұрғысынан әлсіз, шектеулі көрінгендіктен ір мезет қорқыныш ұялатқан болатын. Бірақ Аллаһ Тағаланы паналап, Оның әміріне сай

әрекет етуінің нәтижесінде иләһи құдірет іске асты. Құдайдың жәрдемі жетіп, сиқыршыларды әлсіз қалдырды... Сондықтан Хақ жолындағыларға тиесілісі — қолынан келгенді істеп, соңын Аллаһқа тапсыру. Сондай-ақ істің нәтижесі Оның ұлық мұраты мен ілтипатымен ғана іске асатынын білу. Аталарымыз бұл шындықты:

«*Мауниық Аллаһтан...*» деп қысқа да нұсқа қайырып айтқан болатын.

Қысқасы, біз тұқымды топыраққа отырғызамыз, ал оның үлкен шынар ағашына айналуы немесе шіріп жоқ болып кетуі арасындағы тағдыр ұлық Раббымыздың қолындағы іс. Мысалы, қолындағы таяқты жерге тастаған Хазіреті Мұса. Алайда оны жыландарды жұтып жеп жіберетін айдаһарға айналдырған Хазіреті Аллаһ...

Сондықтан қапыда қалмай, қол жеткізген нығметтер мен табысқа емес, оны сыйлағанға қарау керек.

Ұтбә бин Ғазуан ﷺ былай деген:

«...Күмәнсіз, дүние өткінші екенін хабарлаған әрі өте тез өтіп кетті. Онан артта қалғаны ыдыстың түбіндегі су қалдығындай ғана болып, иесі оны бір-ақ жұтып іше салады. Сендер бұл дүниеден шегі мен соңы жоқ

бір жаққа баратындарың сөзсіз. Сондықтан ол жаққа қолдарыңдағының ең жақсысымен барыңдар... Расулұллаһпен ﷺ бірге болған жеті кісінің біреуі болған күнімді көрдім. Ағаш жапырақтарынан басқа азығымыз жоқ болатын. Сол жапырақтарды жегеннен ауызымызға жара шыққанды. Жамылатын бір шапан тауып, оны екіге бөліп, Сағд бин Мәлікпен (Ибн Әби Уаққас) бөліскен едік. Ал бүгінгі таңда әрбіреуіміз әрбір қалаға әкім болып отырмыз. **Сондықтан мен өз-өзімді үлкен санап, Аллаһ алдында кішкене болудан Аллаһқа сиынамын...**» (Мұслим, Зұһд, 14).

Хазіреті Мәуләнә бұл мәселені былай тілге тиек етеді:

«Отқа қыздырылған темірдегі қызылдықты темірден деп ойлама! Өйткені ол оттың оған уақытша жарық пен қызу бергенінен ғана тұрады. Егер терезе мен үйді жарыққа толғанын көрсең, сен оны жарық деме. Жарық беруші Күн. Күн өзінен шағылысқан сәулелермен мақтанып тұратындарға былай дейді: «—Ей, түсінігі жоқ тәкаппарлар! Сабыр сақтаңдар, мен ана таудың немесе мына дарияның артына барып, көкжиектен жоғалайын, сонда шындықты білерсіңдер».

Хазіреті Абдұлқадир Гәйлани бұл ақиқатқа шолу жасап, мынадай өсиет қалдырған:

«Ей, балам! Қашан өнер мен хикмет байланысынан құтылып, иләһи құдірет арнасына барасың? Қашан амалың сені хикметпен Әзиз де Жәлил/ұлық Аллаһтың құдіретін тамашалауға алып барады?

Тек сенің басыңа төндіре алуы мүмкін бәлекеттер үшін Аллаһтан ашақтама! Аллаһ сені кейбір бәлекеттерге душар етеді. Оның себебі мынау: себеп-салдарға сүйеніп, Оның есігінен кетіп қаласың ба, әлде Оның есігіне жармасың ба? Әлде сыртқы себептерге жүгінесің бе немесе ішкі себептерге жүгінесің бе? Әлде түсінілетін, көзбен көрінетінге сенесің бе, немесе көздер көре алмайтын, түсіне алмайтын ұлық құдіретке сенесің бе? Әлде көрінетінге жүгінесің бе, әлде көрінбейтінге ме?..

Саған берілген мағрифат пен өнерді, қол жеткізгендеріңді өзіңнен білесің бе, әлде Хақтан деп білесің бе?..»

Бұл мүмин күш-қуаттың тек Аллаһтан ғана екеніне сеніп, қызметтегі табысына масаттанып, өз нәпсісіне үлес шығармауы керек деген сөз.

“Қызмет ері” барынша әдептілік сақтап, өз мендігін ысырып тастап, Аллаһқа бар күшімен қарапайым болып, “еш” екенін санасына қондыруы керек.

Күллі әлемге рахмет шуағы ретінде жіберілген, сондай-ақ бүкіл әлем Оның құрметі үшін жаралған Ғалам Мақтаншы Мырзамыз ﷺ өз бойындағы барлық ұлық қасиеттер мен абзалдыққа қарамай, үнемі **“Мақтануға болмайды. Мақтану үшін айтып отырған жоқпын!”** деп қарапайымдылық пен “ештік” сезімінің биік шыңында екенін көрсететін. Тіпті, Ол былай деген болатын:

«Мен Пайғамбарлардың қолбасшысымын, бірақ мақтанбаймын. Мен Пайғамбарлардың соңғысымын, бірақ мақтанбаймын. Хамд туы маған беріледі, бірақ бұған мақтанбаймын. Мен қиямет күні адамдардың мырзасы боламын, бірақ мақтанбаймын. Қиямет күні Жәннатқа алғаш кіретін мен боламын, бірақ бұған мақтанбаймын» (Дәріми, Мұқаддимә, 8).

Шынымен-ақ, **“менмендік”** пен айтқанынан қайтпайтындай **“дау иесі”** болу **қызмет жолының қатерлі ісігі** болып табылады. Сопылық мектептерінің көбінде **“Еш”** деп жазылған маңдайшаларды төрге іліп қояды да, осылай адамға менмендігінен бас тартып, иләһи құдірет алдындағы әлсіздігін ұғынуын көздейді. Барлық мәселе — әлсіздікті толық ұғынып, құл екенімізді санамызға қондыру. Құл бұл деңгейге жеткенде сондай ықыласқа қол жеткізетіні, аз амалдың өзі Аллаһ құзырында

өте бағалы болады. Бұл шындықты ақын мына өлең жолдарында былай тілге тиек еткен:

Өз әлсіздігіңе көзің жетсе,
титтей амалың таудай болады.

Шіріктерің сау,
барлық заһарың бал болады.

Таулар жемісті,
барлық әлем бақша болады.

Екіншіден, “қызмет ері” қызметтес бауырларының жан тыныштығын өз рахаты мен сауабынан жоғары ұстай білуі керек. Жоқ дегенде, дін бауырын өз ләззатына ортақ етуі керек. Айтқанынан қайтпай, барлық қызметтерді “мен істеймін” дейтіндер тез шаршайды, кеуделері тарылып, көз-қарастары өзгере бастайды. Барлығын қор санай бастайды. Атақұмарлықтың тұтқыны болады. Алайда, Хазіреті Расул Әкрам ﷺ Мырзамыз былай деген:

«Аллаһ Тағала маған “Бір-бірлеріңе қарапайым болыңдар, ешбіреулерің басқа біреулеріңе қарсы шектен шығып, зұлымдық істемесін. Және де ешбіреулерің басқаларға мақтанып, басқаға үстемдік танытпасын” деп уахи етті» (Мұслим, Жәннат, 64).

Сондықтан шынайы һәм кемелді “қызмет ері” өз фәни болмысынан арылған күйде өзін

қызмет керуенінің ең артындағы қара-пайым адамы деп қабылдайтын көңіл адамы болып, болмысында **“менмендік”** пен **“дау иесі”** болу деген сұмдық қылық орнын ғашықтық пен махаббатқа, қарапайымдылыққа қалдырған болып саналады.

Қызмет керуенінен орын алған жан бұл әлсіздік пен ештік сезіміне бой алдырып, үнемі жалынып-жалбарыну күйінде Раббысынан жәрдем сұрауы керек. Аят кәрімәда былай делінген:

«Ей, мұминдер! (Маған құлшылық істеуде және бастарыңа түскен қиындыққа) сабырлық сақтап, намаз оқумен (Менен) жәрдем тілеңдер. Ақиқатында, Аллаһ сабырлылармен бірге» (Бақара сүресі, 153-аят).

Мүмин құл Жаратушы Иесінің бұл бұйрығы мен кеңесіне құлақ асып, қызметтерінде табысқа жеткізсін деп, әсіресе, тәәжжуд уақытында, егер мүмкін болмаса, кейінгі уақыттарда екі рәкәат қажет намазын оқып, Аллаһтан жәрдем сұрауы керек.

“Қызмет ері” қызмет барысындағы кемшіліктер мен мәселелердің себебін өзгелерді кінәламай, кінә мен кемшілікті алдымен өзінен іздеуі керек. **Хош көрушілікті басқаларға, ал есепке тарту үрдісін өзіне қарата білуі керек.**

Мына оқиға бұл шындықты қандай жақсы бейнелеп береді.

Хақ досы **Абдуллаһ бин Мүбәрак Хазіреті** мінезі нашар бір адаммен бірге жол жүреді. Саяхаттары аяқталғанда Хақ досы мұнайып, жылай бастайды. Оның бұл халіне таң қалған достары неге жылағанын сұрайды. Ол нәзік рухты Хақ досы күрсініп:

«Сонша ұзақ жолаушылықта менімен бірге болған жол серігімнің жаман қылықтарын түзете алмадым. Ол бейшараның мінезін көркемдей алмадым. Қазір, ойланып отырғаным, “әлде өзімде кемшілік болғандықтан оған қол ұшын бере алмадым ба? Егер ол менің қателіктерім мен кемшіліктерім болғасын дұрыс бағытты таба алмаған болса, ертең қияметте халім нешік?!» деп, онан ары өкіріп жылайды.

Бірде Хазіреті Әли :

«Маған қонақ келмегеніне бір апта болды!» деп жылай бастады да, кейін:

«Әлде менің қандай бір кемшілігім болды да, Аллаһ маған сондықтан қонақ жібермеді» деп, өзін өзі есепке тартқан екен.

Имам Раббани Хазіреті иршад/адамдарды дұрыс жолға шақырып, нәпсілерді тыю міндетіне тағайындаған шәкірттерінің

біріне жазған хатында мына ғибратқа толы насихатын айтқан:

«...Тәрбиелеуге тырысқан шәкірттеріңе ренжігеніңді, ақыры олардың көңілі қалып қалатынын жазыпсың. Алайда сен олардың қылығына емес, өзіңнің оларға деген мәмілеңнен көңілің құлап, шағымдауың керек еді. Өйткені сен оларға сондай мәміле жасайсың. Ақыры осындай келеңсіз жағдайлардың туындамауы мүмкін емес. Алайда, ұстаз деген кісі шәкірттеріне көркем мәміле жасауы тиіс. Тек хикая мен қисса айтып қана шәкірттерімен дос болып, араласып кеткені дұрыс емес... (яғни, сөзден гөрі ұстаным мен мәміле көркемдігімен үлгі бола білу керек)» (Мәтубат, 209- хат).

СӨЗ СОҢЫ

Өмірдің ләззаты мына үш жерде көрініс табады:

- 1) Ғашықтықпен іске асырылған иманда.
- 2) Хұшұғ/шынайы құлшыныспен орындалған ғибадатта.
- 3) Өзгелерді қайран қалдырып, тәнті ететін көркем мәмілеге толы қызметте.

Бірақ жасалған қызметтердің Аллаһ алдында қабыл болуы оның шынайы әдептілікпен, сезімтал жүрекпен, асқан ұқыптылықпен орындалуына байланысты. Қалай болса солай істелген қызметтер көбіне алға қойылған мақсатарға жеткізбейді. Тіпті, еш қаламаған нәтижелер де туындап жатады.

Аллаһ жаратқан мақлұқатқа кешіріммен, жылы жүзбен, мархаматпен қызмет көрсете

білу үлкен сабыр мен төзімділікті қажет ететін көңіл ісі болып табылады. Кемел қызмет ері — мархамат, шапағат, пидакештік, қамқорлық сияқты көркем мінез қасиеттерін өз бойына дарытқан, кек сақтау мен жиіркеніш сезімдерінен аулақ тұлға.

Негізінде, діни кемелдену мен даму деген ұғымнан тұратын ахлақ хайуандық өмірден адами өмірге, шикі/жетілмеген қасиеттерден нағыз, кемелді тұлғалылыққа өту дегені. Ахлақтың/мінез-құлықтың негізін Раббыға бет алу жолынан табамыз. Бұның жолы Аллаһ жолындағы әртүрлі қызметтен өтеді.

Міне, кемелді, толыққанды “қызмет ері” — қандай ортада өмір сүрсе де, әртүрлі жағдайда иманы мен құлшынысын және өз болмысын қорғай білген, жүрегін мал-мүлік, атақ-мансап пен мүддешілдіктен аулақ ұстай білген, сондай-ақ өзгелерден көмек күткен жабырқаулы көңілдердің, ешкімі жоқ, жалғыз адамдардың үнсіз айқайларына құлақ асып, жүрегін аша білген адам.

Өлімді аза тұту емес, **той кешіне** айналдыра білу өмірін абыроймен атқарылған қызметке толы аяқтай білгендер ізгі жандардың ғана ісі. Олар өлмей тұрып, өлудің сырына қанық бола білген бақтияр жандар.

Раббымыз, бұл қасиеттерден лайықты түрде өз үлесімізді ала білуді барша-мызға нәсіп етсін! Қызмет көрсету мүмкіншілігіміз бола тұра, бара алмаған барлық жерлердегілердің жауапкершілігін жүрегімізде қондырып, бәрімізге парасат, күш-жігер, қайратқа толы қызмет өмірін сыйласын! Жүректерімізге қызметке деген құлшыныс сыйлап, Өз разылығына сай қызмет ете білуді бәрімізге жазсын, оңтайластырсын!

Әмин!..

کتاب

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ.....	5
Қызмет.....	13
Қызмет санасы.....	29
Расулұллаһ Мырзамыздың қызмет түсінігі.....	34
Қадірменді сахабалардың қызмет түсінігі.....	43
Аллаһ достарының қызмет түсінігі.....	51
УАҚЫФ/ҚОР ҚЫЗМЕТТЕРІ.....	59
ҚЫЗМЕТТЕГІ МІНДЕТТІ ӘДЕПТІЛІК ҚАҒИДАЛАРЫ МЕН ӨЛШЕМДЕР.....	77
1) Қызметтің маңыздылығын ұғыну.....	82
2) Жүректі рухани қасиеттермен безендіру.....	89

- а) Жүректің үнемі Аддаһпен
бірге болуы.....93
- ә) Жүректің Аллаһ пен Расулының
махаббатына толы болы.....95
- б. Жүректің дін бауырларына
махаббатқа толы болы.....100
Бауырластықты бұзатын
ұстанымдардан аулақ болу.....108
- в. Жүректің Халиқ/Жаратушыға
құрметі үшін барлық жаратылысқа
деген махаббат пен шапағатқа,
мархаматқа толы болуы.....111
- 3) Ықылас пен истиқамәтті қорғау.....114
- 4) Шапағат пен мархамат иесі болу.....122
- 5) Кешірімді болып, қателер мен
кемшіліктерді жасыру.....131
- 6) Истишара/істі кеңесіп жасау.....138
- 7) Қызмет көрсеткен
адамын жақсы танып-білу.....141
- 8) Салмақтылықты жоғалтпау.....148
- 9) Құран Кәрім, Сияр Нәби, Ғылымхал
тәлімдеріне байланысты қызметтерге
бірінші орында маңыздылық беру.....154
- Құран Кәрім туралы қызметтердің
құны мен абыройы..... 166
- Құран Кәрім тәлімінде
назар аударылатын жайттар.....171

10) Адамның ғылым мен ахлақи тұрғыда үнемі өзін дамытып отыруы.....	176
а) Ғылыми даму.....	177
ә) Рухани даму.....	178
б) Кәсіби мамандықты дамыту.....	181
11) Қызметте үлгілі болуға тырысу.....	185
12) Қызмет ету құлшынысын жоғалтпау әрі өз ісінде тиянақты болу.....	190
13) Кемшілікті өзінен, табысты Аллаһтандеп білу.....	198
СӨЗ СОҢЫ.....	208
МАЗМҰНЫ.....	211

«Хикмет» баспа үйі ЖШС,
Алматы қаласы,
Мамыр-4 мөлтек ауданы,
167-үй.

Байланыс телефондары:

8 (727) 255 63 41

255 63 57

